

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
BÖLGESEL ARAŞTIRMALAR ANABİLİM DALI
ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI

21. YÜZYILDA HAMAS'IN SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKALARI

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Hayri KAN

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Tevhit AYENGİN

Çanakkale – 2017

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “21. Yüzyılda HAMAS’ın Sosyal ve Siyasal Politikaları” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14.10.2017

Hayri KAN

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

HAYRİ KAN'a ait "21. Yüzyılda HAMAS'ın Sosyal ve Siyasal Politikaları" adlı çalışma, jürimiz tarafından Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tevhit AYENGİN
(Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Aznavur DEMİRPOLAT

Yrd. Doç. Dr. Muhyettin İĞDE

Tez No : 10164414
Tez Savunma Tarihi : 10.08.2017

O N A Y

Doç. Dr. Şerif KORKMAZ
Enstitü Müdürü

10.08/2017

ÖZET

21.YÜZYILDA HAMAS'IN SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKALARI

Ortadoğu'nun kronikleşmiş sorunu haline gelen Filistin Meselesi için dönem dönem çözüme yaklaşılsa da sorun XXI. yy'da halen güncelliğini korumaktadır. Filistin Meselesinin çözümünde kilit rol oynayan HAMAS, Aralık 1987'de Filistin'de ortaya çıkan sosyal ve siyasal yönlü bir örgüttür.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde; Filistin'in Osmanlı Devletindeki idaresi, İngiliz Manda yönetimi dönemindeki Filistin'in genel durumu, bölgede hareketlilik gösteren Yahudi göçü ve bu göçün temel nedenleri anlatılmaktadır. Çalışmamızın ikinci bölümü, genel olarak iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak Filistin'de Manda Yönetiminin son bulması sonucu bağımsızlığını ilan eden İsrail Devleti ile Arap devletleri arasında yaşanan savaşlar ve bu savaşların doğurduğu sonuçlar analiz edilmiştir. 1967 Arap-İsrail Savaşından yenilgi ile çıkan Arap devletlerinin Filistin Meselesine olan bakış açılarının değişmesiyle soruna yeni aktörlerin dahil olmasına zemin hazırlanmıştır. İkinci bölümün ikinci kısmında; bu yeni aktörlerden HAMAS'ın kurulması, İsrail - Filistin Yönetimi arasında başlayan barış görüşmeleri ve Filistin sorunun geçirdiği evreler anlatılmaktadır.

Çalışmamızın son bölümü, genel olarak HAMAS'ın kurmuş olduğu sosyal hizmet ağlarının yanında; Filistin Meselesinin çözümü için almış olduğu yeni stratejiler, bunların neticesinde siyasal bir partiye dönüşümü ile 2006 Filistin Parlamento seçimlerinden aldığı zafer, ardından gelen uluslararası ambargo, İsrail baskısı, Filistin Yönetimince yapılan baskılar ve bu baskıların kırılması için alınan önlemlere değinilmiştir.

Çalışmamızın sonuç bölümünde Filistin Meselesi için düşünülen alternatif çözümler ve kalıcı bir barışın sağlanması için HAMAS'ın sürece dahil edilmesinin gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: HAMAS, EL-FETİH, FKÖ, Arap-İsrail Savaşları

ABSTRACT

THE SOCIAL AND POLITICAL POLITICS OF HAMAS IN 21 TH CENTURY

Even though it is very close to solve Palestine issue that is the chronicle issue of the Middle East, still it is current event in the 21st century. HAMAS, which has a key role to solve the issue, is an organization that establish in 1987, December they have both social and political aspects.

In the first part of our study, that is made up of three parts, we examine the management of Palestine in Ottoman Empire, general condition of Palestine in British Mandate, Jewish immigration in the area and the fundamental reasoned of this immigration second part of our study is made up of two stages. Firstly, we analyze that the wars between Arab states and Israel which announce sovereignty with the ending of mandatory management in Palestine and of results of these war, secondly, the participation of new actors, which are resulted from the point of view of Arab states defeated by Israel to Palestine issue. In the second stage of the second part, the establishment of HAMAS, one of new actors, peace negotiations between Israel and Palestine and the phases of Palestine issue are mentioned.

In the final part of our study, not only the social service networks of HAMAS that were established at the very beginning but also new strategies to solve Palestine issue, transmission of HAMAS to a political party due to these new strategies, triumph in 2006 elections resulted in international embargo, Israel pressure and Israel pressure to Palestine government and the actions to overcome these pressures are mentioned.

In conclusion, alternative solutions for Palestine issue and the necessity of including HAMAS in the process to make peace permanent are emphasized.

Key Words: HAMAS, FATAH, PLO, Arab-Israel Wars

ÖNSÖZ

Filistin ile olan tarihi ve dini bağımız, Filistin Sorununun ülkemizde daima gündem oluşturmasına neden olmaktadır. Filistin Sorununun çözülebilmesi için sorunun taraflarından olan HAMAS üzerine dünyada ve ülkemizde yazılmış birçok makale ve kaynak bulunmaktadır. HAMAS, birçok kaynakta şiddete meyilli, terörist ve radikal İslamcı bir örgüt olarak değerlendirilirken; çok az kaynakta da kurmuş olduğu sosyal hizmet ağları ve aynı zamanda halk tarafından demokratik yollarla seçilmiş ulusal iradeyi yansıtan bir iktidar partisi olarak gösterilmektedir.

Bu çalışmada, HAMAS'ın şiddete meyilli olduğu iddia edilen bir örgütten onun siyasal bir aktör haline dönüşümü, bunu yaparken de halkın gündelik ihtiyaçları, eğitim, sağlık gibi konularda da halkın yanında yer alan bir iktidar haline dönüşümü üzerinde durulmaktadır. Çalışmamıza, çözümünün bir parçası olan HAMAS'ın aslında nasıl bir yapılanma ve örgüt yapısına sahip olduğunu araştırmakla başladık. Uluslararası alanda başta ABD ve İsrail olmak üzere birçok devletçe terörist bir örgüt olarak kabul edilen HAMAS hakkında kesin bir kanıya varmak benim gibi bir yüksek lisans öğrencisinin elbette haddine değil ama yaptığım araştırmalar neticesinde şunu belirtmek isterim; HAMAS, ülkesi işgale uğramış ve bu işgalin getirdiği yıkım neticesinde birbirlerine birlik, bütünlük ve vatan sevgisi ile bağlanmış, ülkelerinin kurtuluşunu kendilerine hedef edinmiş bir insan topluluğu, örgüt ya da parti olarak tanımlamak mümkündür.

Tez çalışmamda planlanmasında, yürütülmesinde ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen, yönlendirme ve bilgilendirmeleriyle çalışmamı şekillendiren aynı zamanda bu çalışmanın danışmanlığını yürüten saygıdeğer hocam Sayın Prof. Dr. Tevhit AYENGİN'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmamı hazırlamamda desteğini esirgemeyen sevgili dostum Şeref ALTINTAŞ'a teşekkürü borç bilirim.

Hayri KAN
Çanakkale- 2017

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BÖLÜM I

FİLİSTİN TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Coğrafi Olarak Filistin	4
1.2. Yahudilerin Filistin İsrarı-Neden Filistin	5
1.3. Osmanlı Yönetiminde Filistin	6
1.4. Dünya Siyonist Kongresinin Toplanması	7
1.5. Yahudilere Toprak Satışının Yasaklanması	9
1.6. İngiltere Mandasında Filistin	10
1.7. BM Kararı ve İsrail'in Kurulması	17

BÖLÜM II

ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE HAMAS'IN KURULMASI

2.1. Birinci Arap-İsrail Savaşı	21
2.2. 1956 Süveyş Krizi ve Arap-İsrail Savaşı	25
2.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşı)	28
2.3.1. Savaş Öncesi Bölgede Genel Durum	28
2.3.2. Savaşa Götüren Nedenler	29
2.3.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı)	31
2.3.4. 1967 Arap-İsrail Savaşının Sonuçları	32
2.3.4.1. Mülteciler Sorunu	33
2.3.4.2. Kudüs Sorunu	34
2.4. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı)	35
2.4.1. Savaş Öncesi Bölgenin Genel Durumu	35

2.4.2. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı).....	39
2.4.3. Savaşın Sonuçları	41
4.4.3.1. Mısır-İsrail Barışına Doğru.....	42
4.4.3.2. Camp David Antlaşması	44
2.5. Birinci İntifada, HAMAS'ın Kuruluşu ve Barış Görüşmeleri	46
2.5.1. Birinci İntifada	46
2.5.2. HAMAS'ın Kuruluşu	49
2.5.3. HAMAS'ın Örgüt Yapısı	51
2.5.4. Barış Görüşmeleri.....	53

BÖLÜM III

XXI. YÜZYILDA HAMAS'IN SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKALARI

3.1. II. Camp David Görüşmeleri.....	56
3.2. İkinci İntifada.....	57
3.3. 11 Eylül 2001 Saldırıları	60
3.4. İntifadayı Bitirmek İçin Yapılan Girişimler.....	61
3.4.1. Arap Barış Planı	61
3.4.2. Yol Haritası	63
3.4.3. Annapolis Konferansı.....	66
3.5. Şeyh Ahmed Yasin'in Öldürülmesi	68
3.6. Politik Bir Aktör Olarak HAMAS	69
3.7. İsrail'in Gazze'den Çekilişi ve HAMAS'ın Gazze Yönetimi.....	71
3.8. 2006 Filistin Parlamento Seçimleri.....	72
3.8.1. HAMAS'ın Zaferi ve Ambargo	74
3.8.2. HAMAS'ı İktidara Taşıyan Gerçek Nedenler.....	76
3.8.3. Ulusal Birlik Hükümeti	79
3.9. İsrail'in Gazze'ye Düzenlediği Üç Büyük Operasyon.....	82
3.9.1. Dökme kurşun operasyonu (Operation Cast Lead)	82
3.9.2. Savunma Sütunu Operasyonu (Operation Pillar of Defence)	84
3.9.3. Koruma Hattı Operasyonu (Operation Protective Edge)	86
3.10. Ambargoyu Kırma Girişimleri.....	88
3.10.1. Mavi Marmara Olayı	88

3.10.2. Mavi Marmara Olayının Uluslararası Alanda Türkiye'ye Etkisi.....	90
3.11. HAMAS'ın Sosyal Hizmet Politikaları.....	91
3.12.Hanzala.....	95
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	102

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BİLGESAM	: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
Ed.	: Editör
EL-FETİH	: Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
FİDDER	: Filistin Dayanışma Derneği
FY	: Filistin Yönetimi
HAMAS	: İslami Direniş Hareketi
MC	: Milletler Cemiyeti
MOSSAD	: İsrail Gizli Haber Alma Örgütü
MÖ	: Milattan önce
No.	: Numero/Numara
OAPEC	: Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
p.	: Page
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNRWA	: Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu
USAK	: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu
Vol.	: Volume
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Yoğun olarak XIX.yy'ın son çeyreğinde başlayıp giderek daha karmaşık ve girift bir hal alan Filistin Sorunu uluslararası alanda çözüm bekleyen problemlerin başında gelmektedir. Ortadoğu'da barışın tesis edilmesinin önündeki en büyük engel olarak Filistin-İsrail anlaşmazlığı gösterilebilir. HAMAS'ın sosyal ve siyasal yapısına değindiğimiz bu çalışmamızda öncelikli olarak Filistin-İsrail anlaşmazlığı üzerinde durmamız icap eder. Filistin-İsrail anlaşmazlığı çeşitli evrelerden geçtikten sonra günümüzde Filistin Sorunu ya da Filistinli Mülteciler sorunu olarak son şeklini almıştır.

Filistin'in, Osmanlı İmparatorluğu'nun himayesinde olduğu dönemde, Padişah II. Abdülhamit'e gelip Osmanlı Devleti'nin tüm borçlarının ödenmesi ve Avrupa'daki kötü imajının düzeltilmesi teklifinde bulunan Theodor Herzl, karşılığında Filistin'i istenmiştir. Bu durum ikili ilişkilerde birinci adımdır. Birinci adımda Sultan Abdülhamit'in söylediği "Bu imparatorluğun hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem"¹ ifadesi Theodor'a istediğine ulaşmanın ne kadar zor olduğunu göstermiştir. Çünkü sorun bir İslam toprağının Yahudilere verilmesiydi ve Osmanlı gibi bir İslam devletinin var olduğu ortamda bu imkansızdı. Öncelikli olarak Osmanlı'nın bu topraklar üzerindeki bütünleştirici, birleştirici gücünün çekilmesi veya son bulması gerekmektedir. Kısaca sorunun İslam-Yahudi çatışmasından çıkıp Arap-Yahudi çatışması olan bir alt seviyeye inmesi gerekmektedir. Aksi taktirde tüm Müslümanları karşısına alıp bölgede bir Yahudi Devleti'nin kurulması olanaksızdı.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yahudilerin beklediği fırsat nihayet oluşmuştu Osmanlı Devleti savaşta mağlup olmuş ve tüm Arap-İslam coğrafyası üzerindeki etkinliğini kaybetmiştir. Tüm Ortadoğu'yu tek bir çatı altında tutan bir güç olmadığı için Arap devletleri kendi aralarında bir iktidar mücadelesine girişmiş ve İngiliz Mandası altındaki Filistin ise tam Yahudilerin yerleşim alanı haline gelmiştir. Sorun artık bir alt seviyeye inmiş, Arap-Yahudi çatışmasına bürünmüştür. Tüm Arap devletlerinin birlikte hareket etmesi elbette İsrail için bir tehlike demektir. Zamanla tüm Arap devletlerine karşı koymanın imkansız olduğunun farkına varan İsrail, tüm komşuları ile savaş halinde olmasının bölgedeki varlığını tehlikeye soktuğunun farkındaydı. 1973 Arap-İsrail Savaşında İsrail için kesin bir zaferden bahsetmek mümkün değildi. Aynı zamanda Arap

¹ Ergun Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları ve Sultan Abdülhamit*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1995, s. 14-15.

devletleri için de zaferden bahsedilmesi olanaksızdı. Böylece birlikte hareket etmeye devam ettikçe İsrail'in gücünün zayıflayacağını farkına varılmıştı. 1973'te patlak veren petrol krizi ile Arap devletleri beraber hareket edildiğinde sadece bölgede değil, tüm Dünya'da ses getirebileceklerine inanmışlardı.

1978'de İsrail-Mısır barışı ile İsrail Devleti rahat bir nefes alabilmiş, nihayet bir Arap Devleti ile barış imzalayabilmiş, böylece tüm Arap devletlerine karşı koymak yerine daha küçük bir grup ile uğraşacaktı. İsrail, en başından beri mücadelesini verdiği toprakların gerçek sahipleri olan Filistinlilerle karşı karşıya gelmiş, artık İsrail'in karşısında sadece toprakları için mücadele eden Filistinliler vardı sorun Filistin-İsrail çatışması haline gelmiş bir alt düzeye inmişti.

1987'de Filistin'de başlayan İntifada'nın (halk ayaklanması) bastırılması konusunda İsrail zorlanmıştır. Tüm Filistinli gruplarla mücadele etmek İsrail'in sürekli olarak güvenlik endişesi içinde varlığına devam edeceği anlamına geleceğinden bunun yerine İsrail, uzlaşmaz tavrını bir kenara bırakıp barış görüşmeleri için Filistinli gruplar arasından bir kısmının oluşturduğu ve başında Yaser Arafat'ın bulunduğu FKÖ ile barış görüşmelerine başlamıştır. Sorun artık yeni bir alt seviyeye inmişti.

İsrail, 2008, 2012 ve 2014 yıllarında yaptığı operasyonların temel hedefinin kendi güvenliğini tesis etmek ve terörist gruplarla mücadele etmek olarak nitelendirmeye başlamıştır. İsrail'in 1993 Oslo ile başlayan barış görüşmeleri sonrasında Filistin ile olan savaş halinin kısmen son bulmasıyla İsrail için artık İsrail-Filistin çatışması kalmamış sorun bir alt seviyeye inmiştir; bu yeni seviye Filistinli Mülteciler sorunu olarak tanımlayabiliriz.

İsrail-Filistin anlaşmazlığı yukarda değindiğimiz gibi XIX.yy'a dayanmaktadır. İsrail Devleti'nin kurulması ile günümüze kadar devam eden Ortadoğu'daki çatışmanın temelleri atılmıştır. 1987'de Filistin'deki çatışmalara müdahil olan HAMAS çalışmamızın asıl konusunu teşkil etmektedir. HAMAS'ın birinci İntifada 'ya aktif olarak katılması, barış görüşmelerine karşı duruşu, ikinci İntifada'yı başlatması ve son olarak 2006 Filistin parlamento seçimlerinden zaferle çıkması ile İsrail Devleti için sorunun kendi istediği gibi çözülebilmesinin önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Her fırsatta terörist bir örgüt olarak dile getirilen HAMAS'ın üyeleri tutuklanmakta hapse atılmakta ve çeşitli işkencelere maruz kalmaktadırlar.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın ilk bölümünde, Yahudilerin neden özellikle Filistin'i istedikleri, Filistin ile olan tarihi bağları ve bunun ardında yatan dini nedenlerden bahsedilmiştir. Bölümün devamında Yahudilerin bölgeye ne zaman yerleştikleri, bölge halkının bu Yahudi göçleri karşısında aldıkları tavırları, ayaklanma ve protestoların neticelerine değinildikten sonra bölümün sonunda, Filistin'de İngiliz Mandasının son bulmasıyla bağımsızlığını ilan eden İsrail Devleti'ne Arapların verdikleri tepkiler incelenmektedir.

İkinci bölüm, birinci Arap-İsrail Savaşı ile başlayıp devamında süren savaşlar ve çatışmalara değindikten sonra Filistin'de başlayan intifada ile birlikte kurulan HAMAS'ın İsrail'e karşı aldığı tavır ve barış görüşmeleri sırasında neden FY'nin yanında değil de karşısında yer aldığına vurgu yapılmış, yapılan İsrail-FY barış görüşmelerine ve neticelerine değinilmiştir.

Son bölümde ise XXI. yy'da halen devam eden Filistin Sorununun çözümü için yapılan barış görüşmelerinin neden barışı getiremediğine değindikten sonra bölümün çoğunluğunda; HAMAS'ın 2006'da kazanmış olduğu seçimle beraber Filistin siyasetinin ve Filistin Sorununda çözümün bir parçası haline gelmesi ve HAMAS'ı iktidara götüren gerçek nedenlere yer verilmiştir. Seçimler sonrasında gelen uluslararası ambargo ve bu ambargonun kırılmaya çalışılması, Mavi Marmara Olayı, kısaca Türkiye-İsrail ilişkilerine değinilmektedir.

BÖLÜM I

FİLİSTİN TARİHİNE GENEL BAKIŞ

1.1. Coğrafi Olarak Filistin

Filistin'i coğrafi olarak belirli sınırlarda tanımlamak oldukça zordur. Sınırları tam olarak belli olmasa da Filistin kabaca kuzeyde Suriye, güneyde Mısır, batısında Akdeniz ve doğusunda ise Şeria Nehri ile çevrili bölge olarak tanımlanabilir¹.

Filistin adı MÖ XII.yy'a dayanmaktadır. Yıldırım BORAN, "Ortadoğu'da Direniş" adlı kitabında bu konuyu şöyle detaylandırmaktadır:

Filistin adı bölgenin güneyine XII.yy'da gelip yerleşen Filistinlilerden gelmektedir. İbranice 'de <Filistinlilerin Ülkesi> anlamına gelen palishtin denilmiştir. İlk çağda Yunanca'ya Palaistina biçiminde geçmiştir. Romalılar ise bu bölgeyi MÖ II.yy'da Suriye (syria) eyaletinin güney kesimini Yehuda'yı içine almak üzere Syria Palestina olarak adlandırılmaya başlamışlardır².

Filistin tarih boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış, birçok etnik–dini grubun beraber yaşadığı bir bölge olmuştur. Özellikle üç Semavi din (Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik) için kutsal sayılan Kudüs'ün bu bölgede olması bölgenin önemini arttırmakla birlikte bölgeye sahip olma isteği beraberinde çatışmaları getirmiş ve yüzyıllar boyunca Filistin'e yani Kudüs'e sahip olmak için mücadele edilmiş, bu uğurda kan dökülmüş ve halen de dökülmeye devam etmektedir.

Ortadoğu'nun adeta kaynayan yarası haline gelen Filistin meselesini, Mim Kemal ÖKE şöyle tanımlamaktadır:

Filistin sorunu ya da İsrail sorunu uluslararası sistemde halen çözüm bekleyen güncel bir konudur. Filistinliler açısından sorun ülkelerinden atılmış 3,5 milyon Filistinlinin kendi kaderlerini çizme uğraşdır. Yahudilere göre ise sorun ancak Yahudilerin bağımsız bir

¹ <<https://filistinfilistin.wordpress.com/2007/03/30/filistin-hakkinda-kimlik-bilgileri-cografik-konum-sosyal-yapi-ekonomik-durum-dini-durum-egitim/>>, [Erişim: 08.09.2017].

²Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş*, Siyah Beyaz Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2011, s. 16-17-18.

*devlet olarak kendilerine ait bir ülkede hiçbir yabancı yönetimin zulüm ve baskısına tabi olmaksızın özgürlük içinde yaşamalarıyla çözülebilir*³.

Görüldüğü gibi sorunun çözümü için iki taraftan birinin tam manasıyla Filistin'e hakim olması gerekmekte, yani birinin varlığı diğerinin yok olmasına bağlanmıştır. Bu durum ise sorunun daha da karmaşık bir hal almasına neden olmaktadır.

1.2. Yahudilerin Filistin Israrı-Neden Filistin

Yahudilerin Filistin ile olan bağları MÖ 'sine dayanmaktadır. Yahudiler Filistin topraklarının kutsal kitapları Tevrat'ta kendilerine vaat edilmiş topraklar (arz-ı mevut) olduğunu iddia etmektedirler.

Yahudiler, Mısır'da Firavun zulmünden Musa Peygamber liderliğinde kaçarak Filistin bölgesi olarak bilinen kendine kutsal kitapları Tevrat'ta vaat edilmiş topraklar (arzu mevut) olarak tanımladıkları bölgeye yani Filistin'e gelmişlerdir. Bu dönemde o bölgede yaşayan Kenanilerin hakimiyetine son verip bölgeye yerleşmişlerdir. İlk kralları Samuel döneminde Akdeniz kıyısında hakimiyet kuran Yahudiler, Hz. Davut döneminde Kudüs'ü fethederek bölgeye hakim olmuşlardır. En parlak dönemleri ise Hz. Süleyman döneminde yaşamışlardır. Bu dönemde sınırlarını Suriye'ye kadar genişletmişlerdir. Kudüs'te kendi adını taşıyan Yahudilerin ilk mabedi olan Süleyman mabedini inşa etmiştir. Süleyman'ın ölümünden sonra devlet parçalanarak iki bölgeye ayrılmıştır⁴. Daha sonra ise bölge çeşitli saldırılara ve istilalara uğramıştır. Bunlar sırasıyla; Asur (MÖ 721), Babil (MÖ 586), Pers (MÖ 539) ve Romalılar (MÖ 64). Özellikle Babil ve Romalılar tarafından yapılan saldırılarda, bölge tamamen istila edilmiş ve Yahudiler sürgün edilmişlerdir. Filistin 637 yılında Hz. Ömer döneminde Müslümanların hakimiyetine girmiştir⁵.

Yahudiler Filistin topraklarında belli dönemlerde hakimiyet kursa da MÖ 64 yılında Romalıların, Yahudileri bu bölgeden çıkarmasıyla birlikte İsrailoğulları için uzun soluklu bir sürgün hayatı başlamıştır. İslamiyet'in bölgeye 637 yılında hakim olmasıyla Yahudiler için sürgün hayatı son bulsa da bölgeye gelip yerleşen Yahudi sayısı pek fazla olmamıştır. Romalıların sürgününden sonra Yahudiler dünyanın çeşitli bölgelerine

³ Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1982, s. 14.

⁴ Mustafa İslamoğlu, "Yahudi Beşeri ve Teolojik Tarihine Dair", <<http://www.angelfire.com/wy/yaw/Askenaz/askenaz.html>>, [Erişim: 08.09.2017].

⁵ Ayhan Döner, "Tarihsel Süreç İçerisinde İsrail Devlet Modelinin Ortaya Çıkışı". <<http://eski.erzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/1997-2.pdf>>, s. 14-15. [Erişim: 09. 09. 2015].

dağılmışlardır. Yahudiler yurtlarından çıkarılmış olmanın acısını en derin şekilde yaşasalar da bu olayın onlar için başka bir boyutu vardır. O da şudur: Dünya'nın çeşitli bölgelerine yerleşen Yahudiler buralarda özellikle ticaretle uğraşmaları neticesinde muazzam zenginlikler elde etmişler, buldukları ülkelerde önemli mevkilere gelmişlerdir. XX. yy'a gelindiğinde Yahudiler bir devlete sahip olmamalarına rağmen dünya siyasetinin baş aktörleri arsında yerlerini almışlardır. Yahudiler XIX. yy'ın ortalarına gelindiğinde özellikle İngiltere, Fransa ve Amerika'da buldukları topluma uyum sağlamalarına rağmen Doğu Avrupa ve Rusya gibi ülkelerde yaşayanlar buldukları bölgelerde baskı altındaydı ve ikinci sınıf yurttaş muamelesi görüyorlardı. Özellikle Rusya'da yaşayan Yahudiler, Rus kökenli vatandaşlardan ayrı yerleşim merkezlerinde (getto) yaşıyorlardı⁶.

Avrupa'da XIX. yy'ın son çeyreğinde başlayan anti-semitizm⁷ ile Yahudiler baskı görmeye başlamışlardır. Özellikle Rusya ve Güneydoğu Avrupa ülkelerinde Yahudi karşıtlığının (anti-semitizmin) başlamasının nedeni olarak 1881'de Rus Çar'ı II. Aleksandır'ın öldürülmesi olarak gösterilebilir. Bu durum karşısında birçok Yahudi göç etmek zorunda kalmıştır. Toplu haldeki bu göç dalgalarına "Aliyah"⁸ ya da "Aliya"⁹ denmektedir. Bu göçler sırasında yaklaşık yüz otuz beş bin Yahudi Amerika'ya, on beş bini ise başka ülkelere gitmiştir. Bu on beş binin, beş bini Filistin'e yerleşmiştir¹⁰. Yaklaşık olarak yüz otuz beş bin Yahudi'nin Amerika'ya göç etmesi ve devamındaki baskılar ile daha binlerce Yahudi'nin Amerika'ya yerleşmesi, daha sonraları Filistin'de kurulacak olan İsrail Devleti'nin bölge içi dinamikler ile olan ilişkilerinde Amerika'nın İsrail yanlısı bir tutum takınmasında kilit rol oynayacaktır¹¹.

1.3. Osmanlı Yönetiminde Filistin

Yavuz Sultan Selim döneminde Memlük Devleti ile yapılan Mercidabık Savaşı (24 Ağustos 1516) ile Lübnan, Suriye ve Filistin'in bir kısmı Osmanlı yönetimine geçmiş, bir

⁶ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 32.

⁷ Anti-semitizm: "Yahudi karşıtlığı" anlamında kullanılmaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin...*, s. 26.

⁸ Fuat Uğurlu, "Netanyahu'nun Yahudilere Çağrısı ve Aliyah Bet Programı", <<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/fuat-ugur/584313.aspx>>, [Erişim: 02.02.2017].

⁹ <[Http://arsiv.salom.com.tr/news/print/6299-Bir-yukselis-hikayesi-Aliya.aspx](http://arsiv.salom.com.tr/news/print/6299-Bir-yukselis-hikayesi-Aliya.aspx)>, [Erişim: 02.02.2017].

¹⁰ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 33.

¹¹ <<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/1637-Amerikan-Yahudiligi-350-yasinda.aspx>>, [Erişim: 08.09.2017].

yıl sonra yapılan Ridaniye Savaşı Mısır dahil bölgenin tamamı Osmanlı Devleti hakimiyetine girmiştir¹².

İdari Yapısı

Filistin Osmanlı yönetimine girdikten sonra eski idari yapısı hemen hemen aynı şekilde bırakılmış ve Filistin bölgesi, Şam Eyaleti'ne bağlı olarak üç kısma ayrılmıştır. Bunlar; “Kudüs-Gazze, Nablus-Safed ve Salt-Aclun sancaklarıdır”¹³. Bu dönemden sonra bölgenin idari yapısı küçük değişiklikler geçirse de temelde XIX.yy'a kadar aynı kalmıştır. 1831-1840 yılları arasında yönetim Mısır'daki Kavalılar ailesine geçse de 1840'dan sonra tekrar Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Bölgenin idari yapısı Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti boyunca aynı şekilde devam etmiştir.

1.4. Dünya Siyonist Kongresinin Toplanması

“Bugün terk edilmiş bir münzevi adamım, fakat belki yarın yüz binlerin fikri lideri olacağım”¹⁴

Theodor Herzl

Dağınık halde yaşayan Yahudi örgütlerini tek çatı altında toplama fikri Theodor Herzl'e aittir. Theodor Herzl; Viyana Üniversitesi hukuk fakültesinden mezun olmuş ancak yazarlığı tercih etmiş Avusturyalı bir Yahudi'dir. Herzl'in tüm Yahudileri tek bir çatı altında toplama fikri, özellikle Batı Avrupa ve Amerika gibi yerlerde toplumla bütünlük kurabilmiş olan Yahudiler arasında pek destek bulmasa da Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşayan Aşkenazi Yahudileri¹⁵ Theodor Herzl'e destek verdiler. Verilen çabalar sonuç vermiş, ilk Siyonist kongre 1897 yılında Basel'de toplanmıştır¹⁶.

¹² <<http://www.e-tarih.org/sayfa.php?sfid=431>>, [Erişim: 08.09.2017].

¹³ Hüseyin Özdemir, *Abdülhamid'in Filistin Çılgılığı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010, s. 25.

¹⁴ Ergun Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları...*, s. 53.

¹⁵ Aşkenazi Yahudileri hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://www.salom.com.tr/haber-84581-askenaz_yahudileri_tarihi.html>, [Erişim: 08. 09. 2017].

¹⁶ Siyonizm: Yahudi ulusunun tarihi doğum yeri olan İsrail toraklarında yeniden doğmayı ve yenilenmeyi savunan Yahudi ulusal hareketidir. Ayrıca detaylar için Bkz. Ellen Hirsch, *İsrail'in Gerçekleri*, İsrail enformasyon merkezi, Hamakor Press, Kudüs 1997, s. 286; Ali Uğur, *Dünya Gündemindeki İsrail*, 4. Baskı, Burak Yayınları, İstanbul 1998, s. 40; Alan R. Taylor, *İsrail'in Doğuşu*, (çev. Mesut Karaşahan), 3. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul 2001, s. 13.

Theodor Herzl bu kongrede kuracakları Yahudi devletinin sınırlarını şöyle açıklamıştır: “Kuzey sınırlarımız Kapadokya’daki (Orta Anadolu) dağlara kadar dayanır. Güneyde de Süveyş Kanalına, sloganımız ise Davut ve Süleyman’ın Filistin’i olacaktır”¹⁷.

Kongrede Dünya Siyonist Örgütü¹⁸ kuruldu ve başına Herzl getirildi. Bundan sonra sıra Yahudilerin Filistin’e yerleştirmesine gelmiştir. En büyük engel ise Rusya’nın ‘Hasta Adam’ diye tasvir ettiği Osmanlı İmparatorluğu idi. Theodor Herzl Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan faydalanmak istiyordu. II. Abdülhamit ile görüşmek için girişimlerde bulunan Herzl’in ilk teması 1896’da Polonya asıllı kont Newlinski aracılığıyla olmuştur¹⁹.

Newlinski, Sultan II. Abdülhamit’e Filistin’in Yahudilere verilmesi karşılığında şu teklifte bulunmuştur:

- Sultanın bizzat kendisi için 150 milyon İngiliz sterlini
- Osmanlı Devleti’nin 33 milyon İngiliz altını bulan borçlarının tamamının ödenmesi
- 120 milyon altın Frank harcamak suretiyle Osmanlı müdafaası için bir filo tesis edilmesi
- Osmanlı maliyesini güçlendirmek için faizsiz olarak 35 milyon altın lira borç
- Kudüs’te bir Osmanlı Üniversitesi kurulmasını teklif etmiştir²⁰.

II. Abdülhamit Newlinski aracılığıyla Herzl’e şunları söylemiştir:

Mösyö Herzl arkadaşınız olduğuna göre benim de dostum demektir, kendisine bu meselede artık hiçbir teşebbüste bulunmamasını öğütleyiniz. Benim bir karış toprak vermem söz konusu olamaz. Zira istenen toprak bana ait değildir, o milletime aittir. Bu devleti kuran ve kanıyla besleyen milletime... herhangi birisine vermek veya bizden koparılmasına razı olmaktansa, yeniden kanımızla yıkamayı tercih ederiz. Benim, Suriye ve Filistin’den gelen iki alayım Plevne’de son neferlerine kadar şehit oldular. Türk imparatorluk toprakları bana değil, Türk milletine aittir. Bu imparatorluğun hiçbir parçasını hiçbir kimseye veremem, Yahudiler şimdilik milyarlarını biriktirsinler. Kim bilir, bir gün bu imparatorluk paylaşılırsa onlar da istediklerini belki de bir şey ödemededen elde edebilirler. Fakat ancak kadavramız paylaşılır, canlı vücuttan parça koparılmasına müsaade edemem²¹.

¹⁷ Yıldırım Boran, *Ortadoğu’da Direniş...*, s. 34.

¹⁸ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu Filistin Çatışmasının Sosyal Tarihi*, (çev. Cemal A. Ertuğ), Yücel Yayınları, İstanbul 1975, s. 85.

¹⁹ Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 2.Baskı, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2011, s.49-50.

²⁰ Abdullah Azzam, *Filistin İslami Direniş Hareketi HAMAS*, (çev. Ahmet Varol), Ravza Yayınları, İstanbul 2009, s. 35.

²¹ Ergun Göze, *Theodor Herzl’in Hatıraları...*, s. 14-15.

II. Abdülhamit'in bu sözleri Theodor Herzle'e ulaştığında Sultan için şunları söylemiştir: "Sultan'ın gerçek bir devlet adamı büyüklüğü yansıtan bu sözleri, her ne kadar o an için bütün ümitlerimi söndürse de bana tesir etti ve beni heyecanlandırdı"²².

Bu görüşmelerden sonra Theodor Herzl, II. Abdülhamit ile bizzat görüşmek için girişimlerde bulunmuş ve ilk görüşme 19 Mayıs 1901'de gerçekleşmiştir²³. Herzl bu görüşmede de Sultan'a daha önce vaat ettiği ekonomik yardımlarının yanında; Ermeni meselesi, Avrupa basınındaki Türk aleyhtarlığı ve Sultan aleyhinde jön Türklerin Avrupa'da oluşturdukları kötü imajı düzeltmeyi Sultan'a vadetmiş fakat bir netice alamamıştır.

Herzl, Sultan Abdülhamit tahtta iken isteklerine ulaşamayacağını anlamış, bu durumu "Siyonizm'in amaçlarına ulaşabilmesi için Osmanlı'nın dağılmasını beklemeliyiz"²⁴ şeklinde ifade etmiştir.

1.5. Yahudilere Toprak Satışının Yasaklanması

1867 tarihli Osmanlı Arazi Kanunnamesine göre Yahudilerin Filistin'de toprak satın almasını yasaklayan bir durum yoktu. "*Yahudiler, bu kanuna istinaden Batılı devletlerin konsolosluklarına müracaat ederek onların himayesinde, Filistin'de değerinin çok üzerinde paralarla toprak satın alıyorlardı*"²⁵.

Yahudiler Filistin'de toprak elde etmeye başlayınca bu durumun önüne geçmek için 1883 yılında çıkarılan bir kanunla emlak satın alma hakkı, sadece Osmanlı Musevileri ile sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama kısmen de olsa Yahudilerin Filistin'de toprak almasını sınırlamış; ama tamamen önüne geçememiştir. Bu durum 1892'de çıkarılan yeni bir düzenleme ile hiçbir Yahudi'nin Osmanlı vatandaşlığına alınmayacağı ve Yahudilerin Osmanlı topraklarına yerleşmesine müsaade edilmeyeceği belirtilmiş ayrıca çıkarılan yeni bir emir ile başta Filistin olmak üzere, Yahudilere Osmanlı Devlet'inde toprak satılması tamamen yasaklanmıştır²⁶.

²² Ergun Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları...*, s. 15.

²³ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 36.

²⁴ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 37.

²⁵ Hüseyin Özdemir, *Abdülhamit'in Filistin...*, s. 89.

²⁶ Mim kemal Öke, *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar: İhanetler... Komplolar... Aldanmalar...*, 3. Baskı, Çağ Yayınları, İstanbul 1991, s. 97-99.

27 Nisan 1909'da toplanan Meclis-i Mebusan'ın II. Abdülhamit'i tahttan indirmesi ile yönetimde İttihat ve Terakki Cemiyeti etkin rol oynamaya başlamıştır²⁷. İktidarda yaşanan bu güç değişimi Yahudileri bir nebze olsun rahatlatmış, onların Filistin'deki hareket alanlarının genişlemesine olanak sağlamıştır. Theodor Herzl bu durumu şöyle açıklamıştır: “*Osmanlı Devleti'nin Yahudi tebaası Sultan Abdülhamit'e yirmi milyon altına yaptıramadığımızı, ittihatçılara birkaç yüz bin liraya yaptırttık*”²⁸.

1914'te Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Osmanlı Devleti birçok cephede savaşa girmiş bunun yanı sıra, İngiltere ile Mekke Şerifi Şerif Hüseyin'in yaptığı gizli antlaşmalarla kendisine bağlı büyük ve bağımsız bir Arap devletinin kurulacağı vaadi verilmiş, bu durum Arapların savaşta Osmanlı'nın yanında değil de karşısında cephe almasına neden olmuştur.²⁹ Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile çıkan Osmanlı, İslam coğrafyası üzerindeki hakimiyetini kaybetmiş, böylece bu bölge daha önce İngiltere ile Fransa arasında yapılan Sykes-picot antlaşmasına göre paylaşılmaya başlanmıştır³⁰.

1.6. İngiltere Mandasında Filistin

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı sonunda mağlup olacağı ortaya çıkmasıyla İngiltere gizli antlaşmalarla kendisine verilen Filistin bölgesini işgal etmeye başlamıştır. İngiltere 1917 Aralık ayında Kudüs, Ekim 1918'de de tüm Filistin'i işgal etmiştir³¹. Yaşanan bu otorite değişimi 2000 yıldır bu topraklarda devlet kurma hayalinde olan Yahudiler için hayati öneme taşımaktadır. Yahudiler, İngiltere kontrolündeki Filistin'e daha yoğun bir şekilde göç etmeye başlamış ve Filistin'de örgütlenerek hedeflerine adım adım yaklaşmışlardır. Bununla yetinmeyen Yahudiler İngiltere'de amaçlarına ulaşmak için

²⁷ Vahdettin Engin, *II. Abdülhamit ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005, s. 78.

²⁸ Ergun Göze, *Theodor Herzl'in Hatıraları...*, s. 13.

²⁹ < <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c38/c380361.pdf>>, [Erişim: 08.09.2017].

³⁰ 9 Mayıs 1916 yılında İngiltere- Fransa arasında yapılan ve Rusya tarafından da kabul edilen Osmanlı Devleti'nin taksimini yapan belgedir. İsmail Şahin, Cemile Şahin, İsmail Şükür, “Ortadoğu’da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı:38, Autumn II 2015, s. 241-262, < http://www.jasstudies.com/Makaleler/1500154802_18-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0smail-%C5%9EAH%C4%B0N.pdf>, [Erişim:15. 10. 2015]. Ayrıca Sykes-Picot Antlaşmasının tam metni için bkz. <file:///C:/Users/win7/Downloads/Sykes-Picot_Antlasmasi_Sykes-Picot_Agree%20(1).pdf> [Erişim:15. 10. 2015].

³¹ Filistin'in adım adım işgali için bkz. Hatem Bazian, İngilizlerin Kudüs İşgaline Bugünden Bakış, <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ingilizlerin-kudus-iskaline-bugunden-bakis>>, [Erişim: 15. 10. 2015]; Emine Sonnur Özcan, İşgal, Manda, Yahudi Göçleri ve Filistin, < <http://www.adaletedavet.com/isgal-manda-yahudi-goçleri-ve-filistin-meraklisi-icin-filistin-in-kisa-tarihi-/>>, [Erişim: 15. 10. 2015]; Nurcan Solak, Filistin'de İşgalin ve Direnişin Tarihçesi, < <http://www.enfal.de/yak14.htm>>, [Erişim:15. 10. 2015].

büyük mücadeleler vererek İngiltere Hükümetinin de onayıyla dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour adıyla anılan Balfour Deklarasyonu'nu³² yayınlattırmışlardır. Filistin'de bir Yahudi devletinin temellerinin resmen atılması ve bunun uluslararası alanda tanınması açısından çok önemli bir belge niteliği taşımaktadır. İngiltere'den tam destek gören Yahudiler, Siyonist örgüt aracılığıyla Yahudileri Filistin'e göç ettirdiler. Bu durum karşısında Araplar ilk etapta çeşitli bölgelerde protesto gösterileri düzenleyip tepki göstermiş ancak etkili olamamışlardır.

Siyonist Örgütü'nün tüm çabalarına rağmen Filistin'e göç eden Yahudi sayısı beklenenin altında olmuştur. Buldukları bölgelerde rahat bir yaşam sürdüren Yahudiler Amerika ve Avrupa'daki yerleşik düzenlerini terk edip de Filistin'e gelmek istemiyorlardı. Çünkü Filistin'de kendilerini neyin beklediklerini tam olarak bilmiyorlar bu nedenle Filistin'e göç etmek istemiyorlardı. Almanya'da Nasyonal Sosyalist bir iktidarın yönetime gelmesi ile Avrupa'da özellikle Almanya'da antisemitizm artmış, bu durumda Siyonist Örgütü'nün yaptıramadığı Yahudi göçünün önü açılmış ve Yahudiler yerlerini yurtlarını bırakıp yeni bir umutla Filistin'e göç etmişlerdir. *“Yahudi göçmenlerin sayısı resmi kayıtlara göre 1933'te yaklaşık olarak 1927/1928'dekinin on beş katı, 1935'te 1928'dekinin otuz katı kadar Yahudi göçmen Filistin'e gelmiştir”*³³. Bir taraftan milyonlarca Yahudi'nin katledilmesine neden olan Avrupa'daki Nasyonal Sosyalist yönetim, diğer yandan Yahudi Devleti'nin kurulmasına da zemin hazırlamıştır. Filistin'deki Yahudi nüfusunun artması Araplar ile Yahudiler arasında ilk kıvılcımların çıkmasına neden olmuştur. Öte yandan Yahudileri organize bir şekilde getirip Filistin'e yerleştiren İngiltere 24 Temmuz 1922'de bölgede resmen manda yönetimi kurmuştur. Bu karardan iki ay sonra 29 Eylül 1922'de MC Filistin için “manda” statüsünü benimseyen bir karar çıkarmıştır³⁴. Bu karar bölgede dilediği gibi hakaret eden İngiltere için hayati bir önem taşımaktadır; çünkü İngiltere, bölgede yapmakta olduğu işleri MC adına kendisine verilen bir görev olarak kabul edip daha sonra çıkacak olan sorunlar için hiçbir sorumluluk almamıştır. Filistin'in resmi olarak İngiltere mandasına girmesiyle Yahudiler bölgedeki

³² Filistin'i Yahudi halkının ulusal vatani olarak tanımlayan belgedir. Ayrıca detaylar için bkz. Jonathan Schneer, Balfour Deklarasyonu, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2011, s. 349-361.

³³ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu...*, s. 135.

³⁴ Manda Yönetiminin kurulmasından, İsrail'in kurulmasına kadar olan dönemdeki olayların detaylı analizleri için bkz. Sezai Acar, “Filistin'de İngiliz Manda Dönemi (1922-1939)”, *Kudüs Dergisi*, Sayı:2, 2003; Kadir Kasalak, İngilizlerin Filistin Politikası Ve Filistin Mandası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:25, 2016, s. 69-74.

faaliyetlerini arttırmışlardır. Bu durum karşısında Filistin'deki Araplar bazı dönemlerde işgalleri protesto ettiler. Filistin de 1920'lerde yaşanan olaylarda 200'e yakın Yahudi ve 150'den fazla Arap hayatını kaybetmiştir³⁵. Bu çatışmalar ileride yaşanacak savaşların ve katliamların adeta habercisiydi. Yaklaşık olarak 2000 yıl önce vatanlarından zorla çıkarılan bir millet (Yahudiler) ile bölgeye 1400 yıldır hakim olan Araplar, Filistin'e sahip olmak için bir var olma mücadelesine girmişlerdir.

Filistinliler, her ne kadar bölgedeki İngiliz ve Yahudi işgallerini protesto mitingleri yapmış olsalar da işgal ve baskıları durdurmayı başaramamışlardır. Filistinliler İngiliz mandasından çok Yahudi yerleşimcilerden rahatsızlık duymuşlardır. Çünkü İngilizlerin bölgede kalıcı olmadıklarını eninde sonunda bölgeden çekileceklerini ancak Yahudilerin bölgeye yerleşmeye geldiklerini biliyorlardı. Bu durumu görenlerden biri de Kudüs Müftüsü Hacı Emin el-Hüseyn'di. Hacı Emin 1933'te Yafada değişik siyasi oluşumların temsilcileriyle bir araya gelerek devam eden Yahudi işgaline çözüm bulunmaya çalışmıştır. Bu görüşmeler neticesinde işgal kuvvetleri ile tüm ilişkilerin kesilmesi, Yahudi göçlerinin protesto edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar doğrultusunda 1933 yılı Ocak ayında İngiltere'yi protesto için Filistin'in her tarafında büyük gösteriler düzenlenmiştir³⁶.

El-Kassam Hareketi: İzzettin el-Kassam 1882'de Suriye'nin Lazkiye'nin Cebale Köyünde doğmuştur. El-Ezher Üniversitesinde okumuş, 1922'de Filistin'in Hayfa kenti yakınlarındaki bir köye yerleşen İzzeddin, Hacı Emin el-Hüseyni ile tanışmış ve böylece Filistin için direnen gruplarla tanışıp hayatını buna adanmıştır. İngiliz askerleri tarafından 1935 yılında Cenin'in batısında Yabad köyü civarında çıkan çatışmada öldürülmüştür³⁷. Ölümünden sonra Filistin'in genelinde cenaze namazı kılınmış ve halk için adeta bir sembol haline gelmiştir. David Ben Gurion, Şeyh Kassam'ın ölümü üzerine şunları söylemiştir:

*Araplar ilk defa görmektedirler ki bir insan bir fikir için hayatını verebilir ve bu da şüphesiz Arap kitleleri ve bilhassa Arap gençliği için mühim bir öğretici faktör olacaktır... Bu hikaye beraberinde yeni terörist teşebbüsleri getirecektir.*³⁸

³⁵ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 45.

³⁶ Abdullah Azzam, *Filistin İslami...*, s. 43.

³⁷ <<http://www.mihraphaber.com/haber/izzeddin-el-kassam-kimdir-71576.html>>, [Erişim: 10.09.2017].

³⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 46-47.

El-Kassam'ın öldürülmesi, halkta büyük bir tepkiye neden olmuş ve bu durumu fırsata çeviren Kudüs müftüsü Hacı Emin ülke genelinde gösteri düzenlemiş, protestolar ülke geneline yayılarak intifadaya³⁹ dönüşmüştür.

İngiltere Hükümeti Arapların artan tepkileri karşısında belirli zamanlarda bölgedeki cereyan eden hadiseler için araştırma komisyonları kurmuştur. 1929'da Hope Simson komisyonu, 1930'da Passfield Memorandum, 1936'da el-Kassam'ın ölümü ile başlayarak bir İntifadaya dönüşen halk hareketini ayaklanması için 1937'de Lord Robert Peel komisyonu⁴⁰ ve 1939'da Mac Donald Memorandum (Passfield White Paper) araştırma komisyonlarının hazırlamış oldukları raporlarda çıkan sorunların nedenleri genel olarak şunlardır: Yahudi yerleşim yerlerinin artması, Yahudilerin Filistin topraklarının gerçek sahipleri gibi davranmaları ve Filistinli Araplarını aşağılamaları (Hope Simson Komisyon raporu), Filistin Araplarının yurtsuz kalacakları korkusuna kapılmaları çıkan çatışmaların temel nedenlerdir⁴¹.

Araştırma komisyonları sorunların nedenlerini araştırırken tavsiye niteliğinde, sorunların çözüm olanaklarının neler olabileceği konusunda çalışmalar yapmışlardır. Bunlardan 1937'de yayınlanan Peel komisyonun raporuna göre, Filistin topraklarının taksimi üzerinde durmuştur. Ülkeyi üçe bölmeyi teklif eden raporda ülkenin Arap ve Yahudiler arasında bölünmesine Kudüs bölgesinin, Ramle üzerinden Yafa'ya bağlanması ile denize çıkması sağlanarak İngiliz manda yönetiminde bırakılması gerektiğini vurgulamıştır⁴².

³⁹ İntifada: Sözcük anlamı ile silkinmek, ayağa kalkmak, başkaldırmak demektir. Genelde Filistinlilerin İsrail işgaline karşı başlattıkları direnişin adı olarak kullanılmaktadır.

⁴⁰ Peel komisyonun detayları için bkz: <<http://arsiv.marksist.org/tarihte-bugun/4134-8-temmuz-1937-filistin-in-bolunmesini-oneren-peel-raporu-yayinlandi>> [Erişim:01. 02. 2016].

⁴¹ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu...*, s. 162-165. Ayrıca MacDonald Beyaz Kitabı (The MacDonald White Paper) için bkz. Celil Bozkurt, *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi İlk Arap-Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008 s. 131-138.

⁴² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 56.

Yukarıdaki harita Peel Komisyon'una göre çizilmiş olan Filistin taksim haritasıdır⁴³.

Taksim planı ne Yahudiler ne de Araplar tarafından kabul görmüştür. Yahudiler 1917 Balfour deklarasyonunda kendilerine vaat edilenin dışına çıktığını iddia ederek karara şiddetli bir şekilde itiraz etmişlerdir. Araplar da Filistin toprakları üzerinde bir Yahudi Devletini kesinlikle istemedikleri için karara karşı çıkmışlardır⁴⁴.

Şiddetli itirazlara neden olan bu taksim planı Millet Cemiyeti'nde kabul görmemiş olup, daha sonra BM'de alınan 181 sayılı taksim planına zemin hazırlamıştır. 1935'te el-Kassım'ın ölümü ile gelişen ardından, 25 Nisan 1936'da kurulan Yüksek Arap Komitesi'nin başında bulunan Kudüs müftüsü Hacı el-Emin liderliğinde devam eden grev ve protestolar yerini şiddetli çarpışmalara bırakmıştır. Bu protestolarda Arapların temel istekleri şunlardır: Yahudi göçlerinin durdurulması, Arap topraklarının Yahudilere satışının

⁴³ Harita için bkz. <<http://halkinkurtulusu.net/?p=4069>>, [Erişim: 21. 02. 2016].

⁴⁴ <<http://www.salom.com.tr/haber-90527-yahudi-soykiriminda-bir-kilometre-tasi-the-macdonald-white-paper-of-1939.html>>, [Erişim: 08.09.2017].

yasaklanması ve seçilmiş temsili bir halk meclisi'ne karşı sorumlu bir hükümetin (yani Arap çoğunluğa dayanan bir hükümet) kurulması istenmiştir⁴⁵.

Çatışmaların devam etmesi ve Arapların yukarıda bahsettiğimiz istekleri, İngiltere hükümetini Filistin'de zor duruma sokmuş protestoların önüne geçmek için Arap devletlerini araya sokmaya çalışan İngiltere'nin bu çabası sonuç vermiş ve Arap devletleri şu bildiriye yayınlamışlardır:

*Filistin'de devam etmekte olan durumdan dolayı son derece üzüntü duymaktayız. Biz Arap kralları olarak kardeşlerimizle ve Emir Abdullah ile ittifakken sizi, dostumuz İngiltere Hükümeti'nin iyi niyetlerine güvenerek sakin olmaya ve kan akıtılmasını durdurmaya davet ediyoruz*⁴⁶.

İngiltere'nin uğraşları ve Arap devletlerinin telkinleri olayların şiddetini düşürse de çatışmalar devam etmiştir. Çatışmalar yaklaşık olarak üç yıl sürmüş sonunda İngiltere 1939'da Beyaz Kitabı olarak bilinen Mac Donald Memorandum'unu (The MacDonald White Paper) yayınlamıştır. Filistin'e bağımsızlık vermesini öneren raporda kısaca şunlara değinilmiştir: "Yahudilere toprak satışı yasaklanacak ve beş yıl içinde yetmiş beş bin Yahudi daha alındıktan sonra sınırlar kapatılacaktır"⁴⁷.

Rapor, Arap devletleri ve halkı arasında olumlu karşılanmamıştır. Yahudiler de rapora şiddetle itiraz etmişlerdir. Raporun, Arapların lehinde yayınlamasının temel nedeni İkinci Dünya Savaşı'na tehlikesinin belirmesi üzerine Arapların, Mihver Devletler (Almanya, İtalya ve Japonya) safında savaşa girmelerini engellemek için yapılmış stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilir. Arap devletlerin kontrolü altındaki coğrafya İngiltere'nin sömürgelerine giden yolda stratejik bir öneme sahipken, birçok İslam ülkesi İngiltere'nin bizzat sömürgesi durumundaydı ve bunların savaşta İngiltere karşısında yer alması hem Müttefik Devletleri (İngiltere, Fransa ve Rusya) zor duruma sokacak hem de Mihver Devletler karşısında büyük prestij kaybına neden olacaktı.

1.6.1. Yahudi Örgütlenmesi

Filistin'in, İngiltere Mandasına verilmesi ile birlikte Balfour Deklarasyonu'nda Yahudilere vaat edilen Yahudi Yurdu'nun inşasına başlanmıştır. Manda statüsünün en temel şartlarından biri bu konu hakkındadır. "(Britanya) ülkeyi (Filistin'i) Yahudi Ulusal

⁴⁵ Celal Tevfik Karasapan, *Filistin ve şark-ül Ürdün*, cilt I, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul 1942, s. 168-169.

⁴⁶ Abdullah Azzam, *Filistin İslami...*, s. 45-46.

⁴⁷ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 41.

Yurdu kurulmasını sağlayacak siyasi, idari ve ekonomik şartlara hazırlamayı...” şeklinde⁴⁸. İngiltere açık bir şekilde bölgenin Yahudiler için yaşanacak bir yurt olarak hazırlanması istenmiş, bu durumdan cesaret alan Yahudiler, Filistin’in çeşitli bölgelerinde yerleşim yerleri kurmuşlardır. Bunların bir kısmı Manda yönetiminin izni ile olurken bir kısmı da yasadışı yerleşimlerdir.

Yahudiler, Filistinli Araplar gibi değişik siyasi gruplaşmadan ziyade, 1922’de kurulmuş olan Yahudi Ajansı etrafında toplanıp faaliyetlerini organize bir şekilde yürütme gayreti göstermişlerdir. Yahudi Ajansı’nın temel amacı dünya üzerinde yaşayan Yahudileri Filistin’e getirmektir. Yine Yishuv (Filistin Yahudileri) çeşitli terör grupları kurmuşlardır. Bunlardan en tanınanı ise Haganah örgütüdür⁴⁹. İbranicede, savunma anlamına gelen Haganah, Yishuv’un güvenliğini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Haganah gizli bir örgüt olmayıp, Yishuv’un siyasi bir organı gibi çalışmaktadır⁵⁰.

Bir diğer örgüt olan Irgun, İsrail Devleti’nin kurulması için birçok terörist eylemde bulunan aşırı dinci ve ırkçı bir örgüttür. 1948’de Mehamen Begin öncülüğünde, Kudüs’ün yakınında bulunan ve bir Arap köyü olan Deir Yassin’e baskın düzenleyerek çoğu kadın ve çocuklardan oluşan iki yüz elli dört kişiyi katletmiştir⁵¹. Katliamda Irgun Örgütü’nün başkanı olan ve daha sonra İsrail Devleti’nde başbakanlık yapacak olan Mehamen Begin şunları söylemiştir: “*Eğer Deir Yasin zaferi olmasaydı İsrail Devleti olmazdı*”⁵².

Irgun Örgütü’nün amacı Filistinli Arapları korkutup yerlerinden, yurtlarından etmekte nitekim bu amaca kısmen de olsa ulaşmıştır. Deir Yasin katliamından sonra yüzbinlerce Filistinli; Lübnan, Mısır ve Ürdün’e kaçmıştır. Böylece Kudüs’ün batı yakasında Yahudilerin kontrolü ve denetimi artmıştır.

Filistin’deki Yahudi örgütlerin temel hedefi, Yishuv’un güvenliğini sağlamak ve ilerde kurmayı hedefledikleri Yahudi Devleti’nin kurulması için zemin hazırlamaktır. Örgütler bu amaçla hem Filistinlilere karşı bir yıldırma politikası başlatmış hem de çıkarları ters düştüğünde Manda yönetimi ile çatışmalara girmişlerdir.

⁴⁸ Ribhi Halloum, *Belgelerle Filistin Dün Bugün Yarın*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1989, s. 162.

⁴⁹ Haganah ve Yahudi Örgütlerin faaliyetleri için bkz. Berkay Said Türkol, *Bedelin Kan ile Ödendiği Topraklar: Ölüm Bataklığı Ortadoğu*, Kariyer Yayınları, İstanbul 2010, s. 60-62; Arthur Koestler, *Promise and Fulfillment, Palestine 1917-1949*, Macmillan Company, New York 1949, s. 90-98.

⁵⁰ < <https://www.stratejikortak.com/2016/08/israil-teror-orgutleri.html>>, [Erişim: 08.09.2017].

⁵¹ Yıldırım Boran, *Ortadoğu’da Direniş...*, s. 47.

⁵² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 92.

Yahudilerin, Manda yönetimiyle karşı karşıya geldiği temel nokta Yahudi göçmenlerin Filistin'e getirilmesi idi. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'da çeşitli işkencelere maruz kalan Yahudiler, savaş sonrasında mülteci durumuna düşen yüz bin Yahudi'nin Filistin'e getirilmesi için Amerika'daki Yahudi diasporası aracılığıyla İngiltere hükümetine baskı yapmışlardır. İngiltere'nin bu istekleri geri çevirmesi Yahudilerin daha çok baskı yapmasına neden olmuştur. Sorunun diplomatik yollarla çözülmesinin imkansız olduğunu gören Yishuv, Filistin'de İngiliz yönetimine karşı birçok terör eylemlerinde bulunmuştur. 25 Nisan 1946'da Tel-Aviv'de yedi İngiliz askeri öldürülmüştür⁵³.

Bu terörist eylem bardağı taşıran son damla olmuştu. İngiltere'nin, Filistin de Yahudilere karşı tutumu sertleşmiştir. Manda yönetimi, Filistin de Yahudilere karşı bir operasyon başlatmış (Agatha Operasyonu), birçok örgüt üyesi yakalanarak hapisanelere gönderilmiş, bazıları ise idam edilmiştir. İngiltere bu operasyon ile Yahudileri sindirememiştir. Agatha operasyonuna karşılık 22 Temmuz 1946'da Kudüs'te bulunan ve İngiliz karargahı olarak kullanılan King David Oteline Irgun Örgütü tarafından düzenlenen baskında otelin büyük bir kısmını havaya uçurulmuş, olayda doksan iki kişi hayatını kaybederken pek çok kişi de yaralanmıştır⁵⁴. İngiliz Hükümeti'in bu olaydan sonra, Irgun örgütü üyelerinden bazıları yakalayıp idam ettirmesi Yahudi şiddet eylemlerini daha da arttırmıştır.

Yahudiler ile Araplar arasındaki çatışmalar giderek artarken, İngiltere'nin çözüm arayışları her seferinde bir tarafın itirazına ya da her iki tarafında ayrı ayrı itirazlarıyla karşılaşmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bölgenin ABD ile SSCB arasında yavaş yavaş bir çekim alanı haline gelmesi, ABD'de bulunan Yahudi diasporası nedeniyle ABD'nin Filistin meselesi üzerine hassasiyetle eğilmesi, Hindistan'ının bağımsızlığını kazanması ile bölgenin İngiltere açısından stratejik önemini kaybetmesi İngiltere'nin konuyu BM'ye taşımasına zemin hazırlamıştır.

1.7. BM Kararı Ve İsrail'in Kurulması

İngiltere Hükümeti, 2 Nisan 1947'de Filistin meselesini ele alınması ve çözüm yollarının araştırılması için, BM genel kuruluna başvuruda bulunmuştur⁵⁵. İngiltere'nin başvurusu üzerine 28 Nisan 1947'de toplanan BM genel kurulu, Birleşmiş Milletler Özel

⁵³ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 66.

⁵⁴ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 47.

⁵⁵ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu...*, s. 211.

Komitesi'nin (United Nations Special Committee On Paletsin -UNSCP) kurulmasına karar vermiştir. Kurulun on bir üyeden oluşmasına; (Avusturya, Kanada, Çekoslovakya, Guatemala, Hindistan, İran, Hollanda, Peru, İsveç, Uruguay, Yugoslavya) ve raporunu en geç 1 Eylül 1947'de teslim etmesine karar verilmiştir⁵⁶.

Komite çalışmalarına başlamış bu kapsamda Kudüs, Amman ve Beyrut'ta temaslarda bulunduktan sonra 1 Eylül 1947'de hazırladığı raporu BM genel sekreterliğine teslim etmiştir. Rapor iki türlü çözüm sunmuştur. Rapor Çoğunluk Planı (Guatemala, Peru, Uruguay, Çekoslovakya, Hollanda, İsveç, Kanada) ile üyelerden üç devletin (Hindistan, İran, Yugoslavya) ileri sürmüş olduğu Azınlık Planını içermekte, Avustralya ise her iki plan içinde çekimser kalmıştır.

Çoğunluk Planı, Kudüs için BM kontrolünde özel bir statü düşünürken (Corpus Separatum) geri kalan Filistin topraklarının %56,4'ünü Yahudilere vermiş kalan %42,8'sini de Filistinli Araplara bırakmıştır⁵⁷. Azınlık Planı ise Filistin'i Araplar ile Yahudiler arasında taksim etmekle birlikte, Kudüs başşehir olmak üzere bağımsız bir Filistin Federal Devleti kurulmasını teklif etmiştir. 29 Kasım 1947'de toplanan BM genel kurulu Çoğunluk planını, Genel kurulun 181 II A sayılı kararı olarak 33 lehte, 13 aleyhte ve 10 çekimser oyla kabul etmiştir⁵⁸. Taksim planını kabul etmeyen Arap ülkelerinin temsilcileri toplantıyı terk ederken, karardan dört gün sonra Yahudi Ajansı taksim planını kabul ettiğini açıklamıştır⁵⁹. Türkiye taksim planını kabul etmemesine rağmen, İsrail Devleti kurulduğunda tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştur⁶⁰.

Taksim planı Manda yönetiminin aşamalı olarak Filistin'den çekileceği ve bunun en geç 1 Ağustos 1948'e kadar son bulmasını öngörmüştür. Taksim planının açıklanmasından sonra Yishuv, Manda yönetiminin çekilmesini beklemeden kendisine verilen toprakları işgal etmeye başlamıştır. İngiltere, Filistin de Manda yönetiminin sonuna geldiğinde geride bıraktığı iki halktan Araplar, Filistin'de bir devlet kurmanın çok gerisinde iken, Yahudiler adeta bir devlet gibi örgütlenmiş; eğitim, sağlık ve özellikle

⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 84.

⁵⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 226-231.

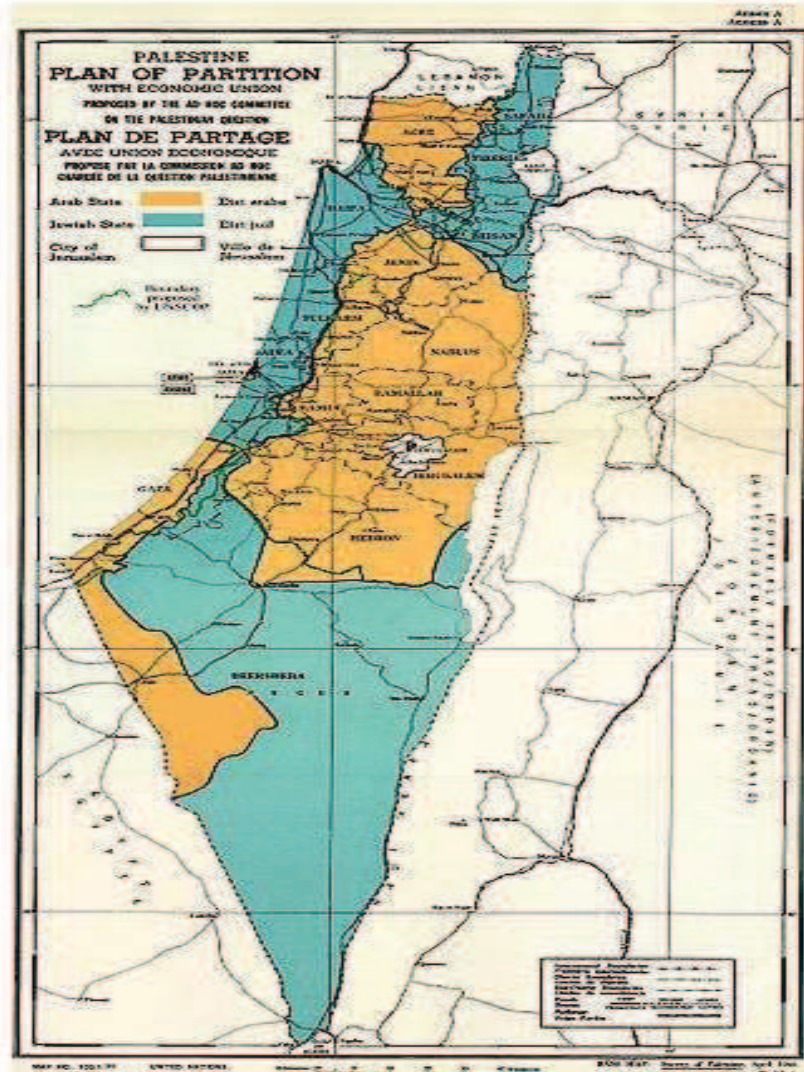
⁵⁸ Walter Hollstein, *Filistin Sorunu...*, s. 213.

⁵⁹ Süleyman Özmen, *Orta Doğuda Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 55.

⁶⁰ < <http://www.dunyabulteni.net/haber/173583/turkiye-israil-devletini-nasil-tanimisti->>, [Erişim: 08.09.2017].

askeri olarak organize olmuştur. İngiltere, Filistin'i terk ettiğinde Siyonistlerin yaklaşık olarak yetmiş bin eğitim görmüş silahlı elemanı vardı dağılımları ise şöyledir: Haganah altmış bin, Balamah beş bin, Irgun beş bin, Şatiron bin ⁶¹.

İngiltere Hükümeti, BM genel kurulunun belirlediği tarihten önce 14 Mayıs 1948'de Filistin'deki Manda yönetimini bitirdiğini açıklamıştır⁶².

181 II A sayılı BM genel kurulunda kabul edilen, Filistin topraklarının Araplar ile Yahudiler arasında taksimini doğrultusunda çizilen Filistin haritasıdır⁶³.

⁶¹ Abdullah Azzam, *Filistin İslami...*, s. 41.

⁶² Süleyman Özmen, *Orta Doğuda...*, s. 177-178.

14 Mayıs 1948'de Tel-Aviv müzesinde toplanan Yahudi Ulusal Konseyi, İsrail Devleti'nin kurulduğunu tüm dünyaya ilan etti. İlk Başbakan aynı zamanda bağımsızlık bildirisini okuyan David Ben Gurion, İlk Cumhurbaşkanı Chaim Weizman olmuştur⁶⁴. İsrail bağımsızlık bildirisinden bir kesit:

..... Eretz İsrail'de bundan sonra İsrail Devleti diye anılacak olan Yahudi Devleti'nin kurulduğunu ilan ediyoruz.

.... Yahudi Devleti, dünyaya dağılmış olan bütün Yahudilerin göçüne açık olacaktır; ülkede yaşayan herkesin yararına ülkenin kalkınmasını sağlayacaktır; İsrail peygamberlerince kavranmış olduğu gibi, özgürlük, adalet ve barış ilkelerine dayanacaktır; ırk, din ve cinsiyet ayrımı gözetmeden din, bilinç, eğitim ve özgürlüğünü garanti edecektir; bütün dinlerin kutsal topraklarını güven altına olacaktır; Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'nin ilkelerine tam bağlılıkla uyacaktır.....⁶⁵ .

Yeni kurulmuş olan Yahudi Devletini tanıyan ilk ülke ABD olurken, SSCB'de ilk tanıyan devletler arasında yerini almıştır. İsrail Devleti'nin kurulduğunun tüm dünyaya ilan edilmesinin ertesi günü; Mısır, Ürdün, Suriye, Lübnan ve Irak ordularının Filistin'e girmesiyle Birinci Arap-İsrail Savaşı resmen başlamıştır.

⁶³ Harita için bkz. <<http://onedio.com/haber/adim-adim-15-maddede-filistin-sorunu-340224>> [Erişim:22. 02. 2016].

⁶⁴ Zeynel Abidin Kazanç, "İsrail Dosyası: İsrail'in Devlet Olma Süreci", <<https://stratejisiite.wordpress.com/2016/02/14/israil-dosyasi-israilin-devlet-olma-sureci/>> [Erişim:22. 02. 2016].

⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 93.

BÖLÜM II

ARAP-İSRAİL SAVAŞLARI VE HAMAS'IN KURULMASI

2.1. Birinci Arap-İsrail Savaşı

“Araplar gitmek zorunda kalacaklar, ancak bunun olabilmesi için savaş gibi uygun koşulların oluşacağı bir zamana ihtiyaç var”¹.

(David Ben Gurion 1937)

Arap-İsrail savaşlarının ilki 1948 Mayıs ayında başlamış olsa da çatışmalar, BM Genel Kurulu'nun aldığı 181 sayılı taksim planından sonra İsrail'in, Manda Yönetimi'nin çekilmesini beklemeden kendisine bırakılan toprakları ele geçirmek için harekete geçmesiyle başlamıştır. 1 Ocak 1948'de İngiltere'nin, 15 Mayıs 1948'de Filistin'den tamamen çekileceğini açıklaması üzerine bölgedeki gerginlik artmıştır².

14 Mayıs 1948'de İngiltere'nin Filistin'den tamamen çekilmesinin akşamı İsrail'in Bağımsızlığını ilan etmesiyle, hazırda bekleyen Arap devletlerinin orduları üç koldan İsrail'e karşı saldırıya geçmişlerdir. Güneyden Mısır, Doğudan Ürdün, Kuzeyden ise Lübnan ve Suriye birlikleri harekete geçmiş Suudi Arabistan ve Irak savaşa fiilen katılmadıkları halde destek vermişlerdir.

Araplar savaştan kesin bir zafer ile çıkacaklarını düşünüyorlardı hatta Filistin'i kurtarıp, İsrail'i yok etme parolasıyla yola çıkmışlardı. İsrail için bu savaş bir bağımsızlık mücadelesiydi. Savaşın başlarında ilk saldırganın verdiği avantajla üstünlük kuran Arap devletleri savaşın uzaması ile bu avantajı kaybetmiştir. İsrail birliklerinin karşı saldırıya geçmesi ile 1-11 Haziran 1948'de hava üstünlüğü İsrail'e geçmiştir. Haziran 1948'de İsrail'in elinde kırk avcı ve bombardıman uçağı bulunmaktaydı³.

Yaklaşık olarak bir yıl süren Birinci Arap-İsrail Savaşı, Araplar için tam anlamıyla bir yıkım olmuş ve halk arasında “**nakba**” (felaket) olarak adlandırılmıştır.

¹ Ben Gurion'un oğluna yazdığı mektuptan. Erhan Keleşoğlu, *İsrail Yurttaşı Filistinliler: Yurttaşlık, Kimlik, siyaset*, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayını, İstanbul 2014, s. 87.

² Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik, Dini çatışmalar ve İsrail*, IQ Kültür Sanat yayınları, İstanbul 2001, s. 187.

³ Süleyman Seydi, Can Deveci (ed.), “Araf'taki Filistin”, (der. Halil Erdemir), *Arap-İsrail Savaşları*, (içinde) 2014 s. 133.

1948-1949 Arap-İsrail Savaşı, Araplara İsrail'in savaş öncesinde dile getirdikleri gibi kolay bir şekilde Ortadoğu'dan atılamayacağını göstermiş ve sorunun aslında ne kadar ciddi bir boyutta olduğunu da idrak etmelerini sağlamıştır.

BM Genel Kurulu'nda, Arap-İsrail savaşı patlak vermeden önce "Taksim Planı'nın uygulaması için "Filistin Komisyonu'nun" kurulması gündeme gelmiş, savaşın başlaması ile bu fikirden vazgeçilip, bir arabulucu seçilmesine karar verilmiştir. 20 Mayıs 1948'de İsveç Kralı'nın yeğeni ve İsveç Kızılhaç Teşkilatı'nın başkanı Kont Folke Bernadette BM arabulucusu seçilmiştir⁴.

17 Eylül 1948'de BM arabulucusu Kont Bernadotte yapılan bir suikast sonucu öldürülmüştür. Suikastı gerçekleştiren Stren örgütü, Bernadotte'nin 29 Haziran 1948'de Kudüs'ün Araplara bırakılması gerektiği şeklindeki ifadesi nedeniyle öldürüldüğünü deklere etmiştir⁵. Öte yandan İsrail'in Gazze bölgesini işgal edip Sina Yarımadasına girmesi Mısır'ın Arap dünyasındaki prestijine büyük bir darbe indirirken ülke genelinde de çeşitli protestolar yapılmasına neden olmuştur. Mısır'da yaşanan bu eylemlerin arkasındaki oluşumun Müslüman Kardeşler Teşkilatı (İhvan-ı Müslim) olduğunu ileri süren Başbakan Nokraşi Paşa hükümeti Örgütün tüm faaliyetlerini yasaklamış ve mallarına el koymuştur. Örgütü'n kurucusu ve lideri konumundaki Hasan el-Benna 13 Şubat 1949'da Kahire'de öldürülmüştür⁶.

Savaşı uzatmanın kendileri için hiçbir kazanç sağlamayacağını anlayan Arap devletleri ateşkes çağrılarını kabul etmişlerdir. İsrail-Mısır 24 Şubat 1949'da İsrail-Lübnan 23 Mart 1949'da, İsrail-Ürdün 3 Nisan 1949'da ve İsrail-Suriye 20 Temmuz 1949'da ateşkes antlaşması imzalamıştır⁷. İsrail savaştan en karlı çıkan devlet olmuştur. 29 Kasım 1947'deki Taksim planına göre İsrail'e bırakılan topraklar tüm Filistin topraklarının %56'sı iken savaş sonunda bu oran %78'e çıkmıştır⁸. Bu durum ile birlikte Gazze Şeridi ve Batı Şeria hariç tüm Filistin toprakları İsrail'in eline geçmiştir. Yahudiler, Manda yönetiminde yirmi altı yılda yapamadıklarını Arap devletleri ile bir yıllık savaş sonucunda

⁴ Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik...*, s. 313.

⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi Ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991, s. 97-98.

⁶ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 239.

⁷ 1948 savaşı sonrası ateşkes maddelerinin detayları için bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 101-105.

⁸ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş*, Siyah Beyaz Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2011, s. 57.

elde etmiştir. Ürdün ile İsrail arasında yapılan mütareke şartlarında ise Batı Şeria ve Doğu Kudüs bölgesi Ürdün'e bırakılmış, savaştan kazançlı çıkan ikinci devlet Ürdün olmuş. Mısır bu savaşta yenilmiş olsa da Gazze bölgesi savaş sonunda yapılan mütareke şartnamesine göre Mısır'a bırakılmıştır. Böylece Mısır savaşta yenilmiş olsa da savaş sonunda yeni toprak kazandığı için savaştan kazançlı çıkan üçüncü devlet olmuştur. Savaş sonundaki genel duruma baktığımızda Arap devletlerinin (Suudi Arabistan, Mısır, Irak, Ürdün, Suriye ve Lübnan) İsrail'le girdikleri savaş sonunda kurtarmayı düşündükleri Filistin'in savaş sona erdiğinde deyim yerindeyse ortadan kaybolduğuna şahit olmuşlar, hatta buna Filistin topraklarının bir kısmını alarak (Gazze- Mısır, Batı Şeria-Ürdün) katkıda bulunmuşlardır.

Mülteciler sorunu

Arapların savaşı kaybetmesiyle günümüze kadar devam eden mülteciler sorunu da ortaya çıkmıştır. Savaş, İsrail sınırları içerisinde kalan yedi yüz seksen bin Filistinlinin mülteci durumuna düşmesine neden olmuştur⁹.

Genel olarak Filistin sorunu, Filistinli Mülteciler sorunu haline gelmiş bu konu için çözüm yolları aranmıştır. Konu BM'de ele alınmış hareket Aralık 1949'da oluşturulan "Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım" düzenlemesi yapılmış bu oluşum daha sonra 1 Ocak 1950'da kurulan "Birleşmiş Milletler Yardım ve Çalışma Ajansı (United Nations Relief and Works Agency-UNRWA)" adını almıştır¹⁰. Bu kuruluş yıllarca Filistinli mültecilere yardım etmiştir.

İsrail Devleti sınırları içerisinde kalan Filistinli Araplar, (yaklaşık olarak üç yüz bin kişi) köylerinden ve topraklarından zorla göç ettirilmiştir. İsrail Devleti sınırları içerisinde mülteci durumuna düşen ya da komşu Arap ülkelerine sığınan mülteciler için "Mevcut Gaip Kişiler" denilen ve dünya hukuk literatürüne geçen bir kavram icat edilmiştir¹¹. Bu köylülerin topraklarına gelen Yahudi göçmenler yerleştirilmiş, böylece eski bir medeniyetin üstüne yeni bir devlet inşa edilmeye çalışılmıştır.

⁹ Edward Said, *Filistin Sorunu*, (çev. Alev Alatl), Pınar Yayınları, İstanbul 1985, S. 154.

¹⁰ M. Lütfü Karaman, *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık İstanbul 1991, s. 61.

¹¹ Mevcut Gaip Kişiler: İngilizce literatüre "present absentees" diye geçen bu kişiler Arapça da "Gâibûn el-hâdirûn", İbranice de "Nokhahim Nifkadim" denmektedir. Erhan Keleşoğlu, *İsrail Yurttaşı...*, s. 91.

	Kayıtlı Mülteci 1950	Kayıtlı Mülteci 1959	Kayıtlı Mülteci 1979	Kayıtlı Mülteci 1992	Kayıtlı Mülteci 1999	Kamplarda Yaşayanlar 1999	Kamplarda Yaşayanlar 1999	Kamplarda Yaşayanlar 1999
Ürdün	506,200	586,706	699,553	1,042,123	1,512,742	182,000	237,677	274,816
Batı Şeria	*	321,722	472,473	569,741	82,299	124,307	*	153,380
Gazze	198,227	245,343	358,898	582,863	798,444	201,672	320,467	437,650
Lübnan	127,600	129,228	219,561	324,219	370,144	103,661	169,321	204,999
Suriye	82,194	109,596	203,830	306,042	374,521	57,924	88,924	109,315
İsrail**	45,800							
Toplam	960,021	1,070,783	1,803,564	2,727,820	3,625,592	627,956	904,696	1,118,160

*Ürdün ve Batı Şeria birlikte sayılmıştır.

**Yahudi mülteciler

Yukarıdaki tablo UNRWA Kuruluşu'nun yıllara göre Filistinli mültecilerin dağılımını göstermektedir¹².

1948-1949 Arap-İsrail Savaşı Filistin halkını ikiye bölmüştür. Filistin sınırları içerisinde kalan Filistinliler ve dışarda kalan Filistinliler(diaspora). Bu durum 1967 savaşı sonrası Filistinlilerin daha da kesin hatlarla ayrılmalarına neden olacaktır. İsrail Devleti sınırları içerisinde kalan Filistinliler kadar, dışarda (komşu Arap devletlerinde yaşayan) mülteci kamplarında kalan Filistinliler de zor koşullarda yaşam mücadelesi vermiş, kamplarda yaşayan birçok mülteci ilk yıllarını tanımlarken: “ölüm”, “felç”, “gömülme”, “çayırdağı koyunlara benzeme”, “yolunu izini kaybetme” gibi ifadeler kullanmışlardır¹³. Görüldüğü gibi Birinci Arap-İsrail savaşı ile dağılan Filistin halkının kendilerini tanımlarken ne kadar güç durumda olduklarını ve kendilerini bu denli acı kelimelerle ifade etmeleri durumun vehametini göstermektedir. Yine bir başka eserde bir mülteci şöyle söylemektedir:

Mülteciydik ne de olsa. Bu tılsımlı sözcükler bizim için anlaşılmasız olan her şeyi açıklamaya yetiyordu sanki. Bu sözcüklerin anlamını yaşayarak görüyorduk. Ama ruhlarımızın derinliğinde, bilincimizin derinliğinde ayrı kalmayı ve terk etmek zorunda kaldığımız ülkemize bağımızı, üzerine titreyerek ve dişlerimizi göstererek canlı tutmayı istiyorduk. Bizi dağılmış olan Filistinli kardeşlerimize bağlayan ve

¹² <http://www.palestineremembered.com/Acre/Palestine-Remembered/Story559.html>, [Erişim:25. 02. 2016].

¹³ M. Lütfü Karaman, *Uluslararası İlişkiler...*, s. 71.

*sorunumuzun boyutunu belirleyen manevi değerleri bırakmıyorduk. Çaresizliğin sınırları içinde hapsolsak da duvarlara inat varlığımızı sürdürüyorduk*¹⁴.

2.2. 1956 Süveyş Krizi ve Arap-İsrail Savaşı

1956 Savaşı doğrudan Filistin Meselesinden kaynaklanmıyordu. Savaşın birçok nedeni bulunmakla birlikte savaşı başlatan olay 29 Temmuz 1956'da Nasır'ın Süveyş kanalını millileştirdiğini açıklaması savaşın görünen nedenidir¹⁵.

1956 Arap-İsrail Savaşı öncesinde Mısır'da yaşanan siyasal değişim savaşın asıl nedeni olmuştur. 1952'de General Necip ve arkadaşları tarafından Kral Faruk yönetimi devrilmiş ardından 1954'te darbe yapan ekipte Albay olan Cemal Abdül Nasır ikinci bir darbe ile yönetimi tamamen ele geçirmiştir¹⁶. Yönetimi ele geçiren Nasır, Arap dünyasının liderliğine soyunmuş ve Pan Arabizm¹⁷ politikasını gütmüştür. O dönemde Arap devletleri arasında lider rolü oynamanın birinci kuralı İsrail'e karşı Filistinlilerin yanında bir duruş sergilemekti ve bunu yapmak için silah gerekliydi. Gerekli silahı ABD ve İngiltere'den isteyen Nasır olumlu cevap alamayınca SSCB ile iş birliği yapmaya başlamış ve bir demir perde ülkesi olan Çekoslovakya'dan silah satın almaya başlamıştır. Mısır'ın silahlanması İsrail'i tedirgin ederken bu durum İsrail'i de silahlanmaya sevk etmiştir. İsrail bu konuda Fransa'dan büyük yardım almıştır¹⁸.

Nasır'ın Gazze Şeridi'ndeki Filistinlileri İsrail'e karşı Fedayin (komando) olarak eğitmesi ve bu Fedayinlerin İsrail topraklarına saldırması savaşın diğer bir sebebidir. Bu Fedayin gruplar bir Filistinli kimliğinden ziyade; Arap kimliği aşılama çalışılmış, böylece kontrol edilmesi daha kolay hale getirilmeye çalışılmıştır. Nasır'ın Arap dünyasının liderliğine soyunması, Mısır'ı silahlandırması, yetiştirdiği Fedayin grupların İsrail topraklarına saldırması ve nihayetinde Süveyş kanalının millileştirilmesi savaşı kaçınılmaz kılmıştır. Süveyş kanalının millileştirilmesi İngiltere ve Fransa tarafından tepkiyle karşılanmış ama yapılan tüm uyarılara rağmen Nasır geri adım atmamıştır. ABD askeri bir müdahaleden yana olmamasına karşın, İngiltere ve Fransa'nın askeri

¹⁴ Fawaz Türkü, *Filistin Sürgünü Bir Mültecinin Anıları*, (çev. Selahattin Erkanlı ve Nurettin el-Hüseyni), Metis Yayınları, İstanbul 1986, s. 63.

¹⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 268.

¹⁶ *İsrail-Arap Harpleri ve Bu Harplerden Çıkarılacak Dersler*, Genel Kurmay Askeri Tarih Ve Strateji Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1979, s. 10-11.

¹⁷ Pan hareketleri, Pan-Arabizm için bkz. Ülke Arıboğan, Gülden Ayman, Beril Dedeoğlu. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, (der. Faruk Sönmezoğlu), Der Yayınları, İstanbul 2000, s. 531.

¹⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 141.

müdahalesine de karşı koymamıştır. SSCB ise Macaristan'da başlayan isyanı bastırmakla uğraştığı için Ortadoğu'da cereyan eden hadiselerle ilgilenememiştir¹⁹.

İsrail Devleti Sina'daki Fedayin grupların saldırıları üzerine 29 Ekim 1956'da Mısır'a savaş ilan etmiştir. Albay Ariel Sharon komutasındaki üç bin kişilik zırhlı birlik ile harekete geçen İsrail ordusuna 31 Ekim'de İngiltere ve Fransa'nın savaşa dahil olmasıyla Mısır Ordusu ikiye bölünmüş, kuvvetlerin bir kısmının Süveyş Kanalının güvenliği için geri çekilmesi ve bu çekilmenin düzensiz bir şekilde yapılması Mısır için adeta bir felakete yol açmıştır. Gazze şeridi dahil tüm Sina Yarımadası İsrail'in kontrolüne geçmiştir²⁰. Süveyş kanalının kontrolü ise İngiltere ve Fransa'nın eline geçmiş, ABD ise bu durumun SSCB ile arasında bir krize neden olmasından endişe ettiği için taraflar arasında bir orta yolu bulmanın arayışı içine girmiştir. SSCB 5 Kasım'da Macar isyanını kanlı bir şekilde de olsa bastırması ve böylece Ortadoğu'da yaşanan olaylara eğilmeye başlamıştır²¹.

SSCB Başkanı Nikolay Bulganin tarafından 5 Kasım'da İngiltere Başbakanı Anthony Eden'e gönderilen tehditkar mesajda şöyle deniyordu:

Mısır'daki savaşın bir üçüncü Dünya Savaşına dönebileceğini bildiriyor ve Sovyet Rusya'nın, İngiltere kıyılarına donanma ve hava kuvveti göndermeye ihtiyacı olmadığı, füzeler kullanabileceği böyle bir durumda İngiltere'nin ne durumda kalacağı soruluyordu. Mesajın sonunda, saldırganları ezmek ve Doğu'da barışı tesis etmek için tam bir kararlılık içinde bulunuyoruz. Ümit ederiz, gerekli ihtiyatı gösterip bundan gerekli neticeleri çıkarırsınız²².

SSCB'nin konuya dahil olmasını istemeyen ABD devreye girmiş ve BM aracılığıyla 7 Kasım'da taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. Geçiş dönemi için BM barış gücü Süveyş Kanalına konumlandırılmıştır. İsrail'in Sina Yarımadasından ve Gazze Şeridinden çekilmesi 1957'yi bulmuş, bu süreçte özellikle Gazze bölgesinde bulunan Fedayin üslerinin çoğunu imha etmiştir²³.

İsrail Ordusu işgal ettiği bölgede katliamlar yapmıştır. Bu duruma bizzat tanık olan ve aynı zamanda HAMAS'ın Şeyh Yasin'den sonraki lideri Prof. Abdülaziz Rantisi

¹⁹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s.167-171.

²⁰ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 271.

²¹ Henry Kissinger, *Diplomasi*, (çev. İbrahim H. Kurt), 2. baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2000, s. 508.

²² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 167.

²³ Ilan Pappé, *Modern Filistin Tarihi*, (çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara 2007, s. 227.

İsrail'in, Gazze bölgesinde bulunan Han Yunus şehrini İşgal ettiğinde gördüklerini şöyle aktarmıştır:

Siyonistler soğukkanlı bir şekilde Han Yunus'ta hepsi sivil ve suçsuz tam 525 canı katletti. Cesetler şişip kokuyor. Durum dayanılacak gibi değildi. Hasbunallah ve ni'mel vekil²⁴.

Savaşın sonuçları

1956'da temelde Süveyş Kanalının millileştirilmesi ile meydana gelen savaşın kazananı veya kaybedenini tam olarak belirlemek oldukça zordur; çünkü İsrail askeri bir üstünlük sağlasa da işgal ettiği topraklardan çekilmek zorunda kalmıştır. Bu durum başarısızlık gibi görünse de işgal süresi boyunca bölgedeki Fedayin grupların çoğunu temizleme imkânı bulması İsrail'in güvenliği açısından bir kazanım olarak görülebilir. Savaşta yenilmiş olan Nasır ise savaş sonunda batıya karşı duruşu nedeniyle Arap dünyasında bir lider konumuna gelmiştir. Savaş'ta İsrail'in, Mısır'a karşı askeri bir üstünlük sağlaması, Araplar arasında İsrail'i kolay kolay Ortadoğu'dan çıkaramayacaklarını anlamalarını sağlamıştır. Savaş sonunda İsrail bölgede askeri bir güç haline gelmiştir²⁵.

Uluslararası arenada savaşın sonuçlarına baktığımızda ise temelde bir güç dengesinin değiştiğini söyleyebiliriz. Kendi istek ve çıkarları doğrultusunda bölgeye müdahalede bulunan İngiltere ve Fransa, genelde BM'nin, özelde ise ABD ve SSCB'nin zoruyla bölgeden çıkarılmış, bu müdahale Ortadoğu'da güç dengesinin el değiştirdiğinin açık bir göstergesidir. Bu savaş İngiltere ve Fransa'nın kendi inisiyatifiyle Ortadoğu'da rahatça hareket ettiği son olay olmuş ve bölge, Soğuk Savaş döneminde çift kutuplu dünya düzeninde ABD ve SSCB arasında bir siyasi çekişme alanı haline gelmiştir. Savaş sonunda İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmek zorunda kalması, Nasır'ın Arap dünyasındaki yükselişi ve bazen Mısır-İsrail sınırında yaşanan çatışmalar 1967 Savaşına zemin hazırlamıştır. 1956 Savaşının sonuçları aslında 1967 yılında patlak veren Arap-İsrail Savaşının nedenleri haline gelmiştir²⁶.

²⁴ Abdülaziz Rantisi, *Hatıralar*, (ed. Amir Şemah), (çev. Mehmet Cömert), 2. Baskı, Dua Yayıncılık, İstanbul 2007, s. 41.

²⁵ < <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>>, [Erişim: 09.09.2017].

²⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s.170-171.

2.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşı)

1967 Arap-İsrail Savaşına anlatmadan önce bölgede yaşanan olaylara ve bu olayların bir Arap-İsrail savaşı aşamasına nasıl geldiğine kısaca bir göz atalım.

2.3.1. Savaş Öncesi Bölgede Genel Durum

1956 Arap-İsrail Savaşından sonra İngiltere ve Fransa'nın bölgeden tasfiye edilmesi ile bölgede söz sahibi olmaya başlayan SSCB ve ABD'nin bölge üzerindeki nüfuzu Arap devletlerinde bir kutuplaşmaya neden olmuştur. 1956 Arap-İsrail Savaşında demir perde ülkesi olan Çekoslovakya'dan silah alan Nasır, savaş sonrası dönemde de SSCB ile yakın ilişkiler kurmuş ve bölgede adeta bir lider konumuna gelmiştir. İngiltere ve Fransa bölgedeki prestijini kaybetmesi ile bölgenin SSCB'nin çekim alanına gireceğini öngören ABD Başkanı Eisenhower, bölgede yaşanan Doğu-Batı çatışmasında ipleri tamamen SSCB'nin eline bırakmamak için Ocak 1957'de Eisenhower doktrinini²⁷ yayınlamıştır. Bu doktrin temel hatlarıyla şöyle izah edilebilir: Ortadoğu ülkelerine ekonomik yardım sağlamak, ihtiyaç duyulması halinde isteyen ülkelere askeri yardımda bulunmak ve komünizm kontrolü altında bulunan herhangi bir devletten gelecek silahlı saldırıya karşı Amerikan silahlı kuvvetlerinin kullanılması için Başkan Eisenhower'a kongreden 3 yıl süre ile her yıl iki yüz milyon dolar harcama yetkisi verilmiştir. ABD'nin bu stratejik hamlesi Ortadoğu'da bir güç haline gelen Nasır'ı zayıflatarak, SSCB'nin bölge devletleri üzerindeki siyasi ve ideolojik baskısını kırmaya yönelik bir hamle olarak değerlendirilebilir²⁸.

SSCB'nin bölgedeki nüfuzu göz ardı edilemeyecek etkinlikteydi, nitekim 1956 Savaşı öncesi Mısır'a satmış olduğu silahlar nedeni ile SSCB'nin Mısır ile ilişkileri gayet olumlu yönde seyretmekteydi. Bu durumu sadece Mısır ile değil Suriye ve Irak yönetimlerinde de etkisini gittikçe arttıran sosyalist Baas partileri takip etmiştir²⁹. Böylece SSCB, Mısır, Suriye ve Irak gibi Arap ülkelerinden aldığı destek ile bölgede nüfuzunu arttırmıştır. Eisenhower doktrininin yayınlanması Ortadoğu'da adeta bir kutuplaşma

²⁷ Eisenhower doktrini hakkında detaylı bilgi için bkz. Kıyak, Raşit: "Eisenhower Doktrini ve Türkiye" <<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=389245>> [Erişim:01. 02. 2016].

²⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 202.

²⁹ Baas Partisi: genel bir Arap milliyetçiliğini temel almakla birlikte belirgin bir vizyon ortaya koyamamış özellikle Suriye'de, Hatay'ın Suriye'ye iadesi için geniş propaganda yapmaktaydı. Baas Partisi vizyon ve misyonu için bkz. Kamel Abu Jaber, *Arap Baas Sosyalist Partisi*, (çev. Ahmet Ersoy), Altınok Matbaası, Ankara 1970, s. 116-133.

meydana getirmiş, bu ayrışma bölgedeki gerginliğin ve tansiyonun yükselmesine neden olmuştur.

Mısır ile Suriye arasında 1958 Şubat ayında Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulmuş Eylül 1961’de Suriye’de yapılan darbe ile Birleşik Arap Cumhuriyeti son bulmuştur. 7-17 Nisan 1963’te Mısır, Irak ve Suriye arasında Birleşik Arap Cumhuriyeti Federasyonunun kurulması gündeme gelmiş ve on üç maddelik anayasa taslağı hazırlanmasına rağmen bu birleşme gerçekleştirilememiştir³⁰.

Filistin meselesinin çözümü için çabalayan, Arap devletlerinin yanı sıra konuyu ele almaya başlayan ve ileride Filistin sorununun temel aktörü haline gelen yeni bir güç ortaya çıkmıştır. Bu güç el-Fetih’tir. 10 Ekim 1959’da Kuveyt’te Yaser Arafat liderliğinde kurulan el-Fetih, Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi (Harekat el-Tahrir el-Vatani el-Filistini) özellikle 1967 Arap-İsrail savaşının çıkmasında etkili olan etmenlerden birisidir. Yaser Arafat sorunun çözümünün anahtarının Filistin Halkında olduğunun farkındaydı ve el-Fetih’i kurarken en büyük sloganı “Filistin’i, Filistinliler kurtarabilir”³¹ idi. El-Fetih’e bağlı kişilerce Ürdün sınırından, İsrail topraklarına baskınlar yapılmış böylece İsrail-Ürdün hattının gerginleşmesine neden olmuştur. Örgütün kurucusu ve lideri konumunda olan Yaser Arafat hakkında 14 Nisan 1968’de yayınlanan bir bildiri de şöyle bahsedilmektedir:

*Kudüslü Yaser Arafat, bekar, 38 yaşında, inşaat mühendisliği mezunu, Kahire’de bir kolejde askeri eğitim gördü, el-Fetih’in resmi sözcüsü olarak atandı; tüm resmi örgütlenme, finans ve haberleşme konularında el-Fetih’in temsilcisidir*³².

Arafat’ın el-Fetih içinde tek lider konumuna gelmesi ve gittikçe güç kazanması en çok Mısır lideri Nasır’ı rahatsız etmiştir. Zira kendisi hem Arap dünyasının hem de Filistin meselesinin çözümünde baş aktör olmalıydı. Arap Ligi’nin 1964 Haziran’ında yaptığı toplantı neticesinde, Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) kuruldu ve Filistin halkının temsilcisi konumuna gelen Örgütün genel sekreterliğine Şukeysi getirildi³³.

2.3.2. Savaşa Götüren Nedenler

1967 Savaşından önce, İsrail-Mısır, İsrail-Suriye ve İsrail-Ürdün sınırlarında ayrı ayrı sorunlar çıkmış tüm bu sorunların tırmanması savaşı kaçınılmaz hale getirmiştir.

³⁰ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 218.

³¹ Harun Çelik, *İşgalci*, İskenderiye Kitaplığı Yayınları, Ankara 2008 s. 124.

³² Amnon Kapeliouk, *Yenilmez Arafat*, (çev. G. Demet Lüküslü), İmge kitabevi Yayınları, Ankara 2008, s. 114.

³³ < <https://interactive.aljazeera.com/ajtpalestineremix/plo.html> >, [Erişim: 09.09.2017].

Ürdün ile İsrail sınırında çıkan gerginliklerin temel nedeni FKÖ çatısı altında bulunan el-Fetih ve Fedayin gibi grupların Ürdün sınırından geçerek Ürdün kontrolünde olan Batı Şeria üzerinden İsrail topraklarına saldırılarda bulunmaları ve İsrail'in bu saldırılara misli ile karşılık vermesi, her seferinde İsrail ile Ürdün'ü karşı karşıya getirmiştir. Bu çatışmaların birçoğu küçük çaplı olsa da zaman zaman konu BM güvenlik konseyine taşınmıştır. 12 Kasım 1966'da bir İsrail zırhlı aracının mayına çarpması sonucu üç asker ölmüş ve altı asker yaralanmıştır. İsrail Hükümeti mayını Ürdün sınırındaki Samu kasabasında bulunan Fedayin grupların yerleştiğini ileri sürüp 13 Kasım 1966'da dört bin nüfuslu Samu kasabasına operasyon düzenlemiştir. İsrail Ordusu tarafından birçok ev yıkılmış bu operasyon çok sayıda ölüme ve yaralanmalara neden olmuştur³⁴. Samu saldırısı Arap dünyasında tepkiyle karşılanmış, Ürdün-İsrail ilişkilerinin iyice gerilmesine neden olmuştur. Fedayin grupların Suriye sınırını kullanarak İsrail'e saldırımları İsrail-Suriye hattında gerginliğe neden olmuştur. Suriye kontrolünde bulunan Golan tepelerinden İsrail yerleşim yerleri zaman zaman top atışına tutulmuştur.

1964'te Arap-İsrail ilişkilerinin gerilmesine neden olan en mühim olaylardan biri İsrail'in Şeria Nehri sularının kullanımını öngören "milli su şebekesi" projesidir. Şeria Nehrinin sularının %23 gibi bir oranı İsrail topraklarından doğmasına rağmen hazırladığı proje ile Şeria Nehri sularının %40'ını kullanmayı hedefliyordu. Arap devletlerinin tüm itiraz ve tepkilerine karşı İsrail projesi 5 Mayıs 1964'te tamamlamıştır³⁵.

İsrail-Mısır sınırında da zaman zaman yaşanan çatışmalar ciddi mahiyette değildi. Ama Mısır'ın Doğu bloğundan beslenerek silahlanması ve Nasır'ın Arapların lideri gibi hareket etmesi, Sina Yarımadasını asker ve silah yığınağı yapması olası bir Arap-İsrail savaşının habercisiydi.

Mısır lideri Nasır 22 Mayıs 1967'de yaptığı konuşmada Sina'daki kuvvetlerin 35.000'den 80.000'e çıkarıldığını ifade etmiştir. Süveyş Kanalının İsrail gemilerine kapalı olduğunu ve uluslararası bir su yolu olan Tiran Boğazını da kapattıklarını bildiren Nasır konuşmasına şu şekilde devam etmiştir: "*Yahudiler bizi savaşla tehdit ediyorlar, bizde diyoruz ki ehlen ve sehlen, biz de savaşa hazırız*"³⁶.

³⁴ Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik...*, s. 205.

³⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 232.

³⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 243.

Muhtemel bir Arap-İsrail savaşının yaklaştığının sinyallerini kısaca şöyle sıralayabiliriz: İsrail-Suriye sınırında yaşanan ve aralıklarla da olsa devam eden çatışmalar, Nasır'ın Sina Yarımadasını askeri yığınak haline getirmesi. İsrail Devleti sınırdaki hareketlilikten dolayı Araplarla savaşın kaçınılmaz olduğunun farkında idi bu durumu kendi lehine çevirmek ve saldırıyı ilk yapan taraf olup durumu kontrol altına almak için İsrail Hükümeti 5 Haziran 1967'de taarruza geçmiştir³⁷.

Savaş başlamadan önce tarafların silahlı ve askeri gücü hakkında kısaca bilgi aktaralım: Mısır 240.000 er, 1.200 tank, 450 uçak, Suriye 50.000 er, 400 tank, 120 uçak, Ürdün 50.000 er, 200 tank, 40 uçak ve İsrail 264.000 er, 800 tank ve 300 uçak³⁸.

2.3.3. 1967 Arap-İsrail Savaşı (Altı Gün Savaşı)

5 Haziran 1967'de sabah saat 7.45'de İsrail Savaş uçaklarının, Mısır havaalanlarında bekleyen Mısır Hava Kuvvetlerine ait savaş uçaklarını bombardımana tutmasıyla, Üçüncü Arap-İsrail Savaşı başlamıştır³⁹. Taraflar karşılıklı savaş kılıçlarını çekmiş olsalar da Mısır, böyle ani bir saldırıyı beklemiyordu. Bu saldırı ile Mısır'ın savaştaki hava kuvvetleri üstünlüğünü İsrail'e kaptırması, Filistin davasının seyri değişmiş, bu durum Ortadoğu'nun kanayan yarası Filistin sorununun kronikleşmesine neden olmuştur.

İsrail savaş uçaklarının saldırıları sonrası savaşın başında taraflardan Mısır'ın 280, Suriye'nin 50, Ürdün'ün 20 uçağı kullanılmaz hale gelirken İsrail'in sadece 19 uçağı hasar görmüştür⁴⁰. İsrail savaş uçaklarıyla desteklenen kara hareketi sayesinde İsrail birliklerinin Sina Yarımadasında hareket etmesi kolaylaşmış ve Sina Yarımadasının neredeyse tamamı 4 günde İsrail'in eline geçmiştir. Savaşın en şiddetli çarpışmaları, İsrail'in yoğun olarak yüklendiği Sina Yarımadasında gerçekleşmiştir. İsrail ordusunun kuvvetlerinin büyük bir kısmını Sina cephesine konuşlandırmasındaki temel neden Arapların en çok güvendiği Mısır'ı savaş dışı bırakıp diğer Arap devletlerinin direnişi kırmaktır. İsrail-Ürdün sınırında da Batı Şeria ve Kudüs için amansız bir mücadele yaşanmıştır. 7 Haziran gününe

³⁷ İbrahim Yılmaz, "1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşları)", < <http://ibocan.net/1967-arap-israil-savasi-6-gun-savasi/> > [Erişim: 01. 02. 2016].

³⁸ Yukarıda belirtilen rakamlar kaynaklarda farklılık gösterse de genel olarak bu şekildedir. Ayrıca konu hakkında bkz. Süleyman Özmen, *Ortadoğu'da Etnik...*, s. 210- 248.

³⁹ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 61.

⁴⁰ Turan Çiçek, "Altı Gün Savaşı: Tarihe Geçen Hava Harekatı", *Hava Harp Okulu Komutanlığı*, Mayıs İstanbul 2014. <File:///C:/Users/win7/Downloads/Altı_Gun_Savasi.pdf>, [Erişim: 01. 02. 2016].

gelindiğinde Ürdün'ün dayanacak gücü kalmamış Batı Şeria'nın tamamı ve Kudüs'ün doğusu İsrail'in eline geçmiş Ürdün BM'nin ateşkes çağrısını kabul etmiş ve 7 Haziran'da İsrail-Ürdün çatışması sona ermiştir⁴¹.

8 Haziran'da BM'nin ateşkes çağrısını İsrail ve Mısır'ın kabul etmesiyle İsrail-Mısır çatışması da sona ermiş; Mısır Sina Yarımadasını ve Gazze şeridini kaybetmiştir. Mısır ile yapılan ateşkes neticesinde İsrail 9 Haziran'a kadar fazla yüklenmediği Suriye sınırındaki cepheye kuvvetlerinin büyük bir bölümünü taşımıştır. Olası bir Sovyet müdahalesinden de çekinen İsrail hızlıca ilerleyip Golan Tepelerini ele geçirmişse de Sovyetlerin tepkisi ve BM'nin ateşkes çağrısı üzerine 10 Haziran günü İsrail ile Suriye arasında ateşkes yapılmış, Suriye Golan Tepelerini İsrail'e bırakmak zorunda kalmıştır⁴².

2.3.4. 1967 Arap-İsrail Savaşının Sonuçları

1967 Savaşı Araplar için tam bir trajedi olmuştur. Arap devletleri, İsrail karşısında üçüncü yenilgilerini almışlardır. Bu savaş ile Filistin'in yanısıra savaşa katılan Arap devletleri de topraklarının bir kısmını İsrail'e kaptırmışlardır. Savaş özellikle Nasır için bir yıkım olmuştur. Savaş öncesi söylemleri ile savaş sonunda alınan neticeye baktığımızda en çok itibar kaybına uğrayan devlet Nasır liderliğindeki Mısır olmuştur⁴³. 9 Haziran 1967'de Mısır devlet radyosundan, Mısır halkına hitap eden Nasır konuşmanın sonunda tüm sorumluluğu üzerine aldığını, her türlü resmi görev ve siyasi faaliyetten tamamen ve nihai olarak çekildiğini belirtmiştir. Halkın Nasır lehine gösteri yürüyüşleri düzenleyip tekrar görevine dönmesi için mitingler düzenlemesi üzerine, Nasır istifasını geri çekip görevine devam etmiştir⁴⁴.

1967 Savaşının Filistin sorununda da köklü değişimlere neden olduğu söylenebilir. İsrail Devleti bundan sonraki evrede Filistin sorununda öncelikli olarak, savaşta elde ettiği toprakları Arap devletleri ile yapılacak olan barış görüşmeleri için bir koz olarak kullanmıştır. Arap devletleri Filistin'in kurtuluşundan ziyade, savaşta kaybettikleri toprakları geri almaya öncelik vermişlerdir. Bu durum aynı zamanda Filistin meselesinde Filistin halkının yalnız kaldığı ve kendi başının çaresine bakması gerektiği şeklinde

⁴¹ <<https://anfturkce.net/toplum-ekolojil/50-yildir-bitmeyen-savas-6-guen-savasi-91715>>, [Erişim:09.09.2017].

⁴² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 255-256.

⁴³ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 257.

⁴⁴ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 258.

yorumlanmıştır. 1969'da Yaser Arafat'ın FKÖ başına geçmesi ile FKÖ Filistin davasının baş savunucusu durumuna gelmiştir⁴⁵.

FKÖ, içerdeki Filistinliler ve dışardaki (diaspora) Filistinlileri örgütlemeyi hedef edinmiş ve böylece Filistin sorununun çözümünde Arap devletlerinin değil, kendi başlarına bir şeyler başarmanın gerekliliğine inanmışlardır. Sorun artık bir Arap sorunu olmaktan çıkıp Filistinlilerin ulusal sorunu haline; hatta Filistinli Mülteciler sorunu halini almıştır. Bir bakıma Arap devletlerinin Filistin meselesinden ziyade, kaybettiği toprakları alma uğraşları İsrail'in ortadan kaldırılması, yok edilmesi gibi düşüncelerin bir kenara bıraktıklarını göstermektedir. Bu tutum değişikliği İsrail için büyük bir adım sayılabilir. Filistin meselesinde FKÖ gibi daha radikal ve kuruluş misakında Filistin'inin kurtarılması parolasıyla yola çıkan bir örgütün varlığı, İsrail için Arap devletlerinden daha tehlikeli bir oluşum demektir.

Arap devletleri, İsrail ile herhangi bir barışın tarafı olmayacaklarını her defasında dile getirmişlerdir. Nihayetinde 29 Ağustos-1 Eylül 1967 tarihleri arasında Sudan'ın başkenti Hartum'da toplanan Arap Zirvesinde İsrail'e karşı sert bir tutum ortaya koymuşlardır. Zirvede “**3 hayır**” (İsrail'i tanımak yok, İsrail ile müzakere yapmak yok, İsrail ile barış yapmak yok) prensibi belirlenmiştir. Ayrıca 95 milyon sterlin Mısır'a, 40 milyon da Ürdün'e olmak üzere toplam 135 milyon sterlin yardım yapılması planlanmıştır⁴⁶.

2.3.4.1. Mülteciler Sorunu

Savaş sonunda ortaya çıkan sorunların başında mülteci durumuna düşen Filistinlilerin durumu gelmektedir. 1965'te Mülteci Yardım Teşkilatı'nın yapığı açıklamaya göre 1948-1949 savaşından beri süregelen mülteci sayısının 1.300.117'ye çıktığını ve savaş sonunda ise bu rakamda 350.000 ile 400.000 arasında artış yaşandığı belirtilmiştir⁴⁷. Iian Pappé, *Modern Filistin* tarihi adlı kitabında mülteci sayısı ile ilgili şunları belirtmektedir: “1972'de 1,5 milyon mülteci kayıtlara geçirildi ve bunların 650.000'ni Filistin, Ürdün, Suriye ve Lübnan'da bulunan 13 büyük mülteci kampına

⁴⁵ Selin M. Bölme, Ufuk Ulutaş, “Filistin'de Siyasi Aktörler ve Partiler”, < <http://file.setav.org/Files/Pdf/filistin%E2%80%99de-siyasi-aktorler-ve-partiler.pdf>>, [Erişim: 09.09.1017].

⁴⁶ Berna Süer, Ayşe Ömür Atmaca, *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara s. 44.

⁴⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 334.

yerleştirildi. Bu kamplarda yaşayan mülteci sayısı 1982'ye gelindiğinde yaklaşık 2 milyonu buldu⁴⁸.

2.3.4.2. Kudüs Sorunu

Kudüs sorunu daha önce BM tarafından yapılan taksim planına (29 Kasım 1947) göre Milletlerarası özel bir statüde kalmasına karar verilmişken, yapılan her savaş sonrası konu tartışmalara neden olmuştur. Birinci Arap-İsrail Savaşından sonra Kudüs'ün taraflar arasında tartışma konusu haline gelmesiyle sorun BM'ye intikal etmiş ve BM genel kurulu 9 Aralık 1949'da 303(IV) sayılı karar ile Kudüs için Corpus Seperatum kararı almış ise de İsrail Parlamentosu 23 Ocak 1950'de Kudüs'te toplanarak Kudüs'ü başşehir olarak ilan etmiştir⁴⁹. 1967 Savaşının neticesinde Kudüs Meselesi tekrar tartışmalara neden olmuş.

1967 Savaşında İsrail'in tüm Batı Şeria ve Kudüs'ü işgal etmesi, Filistinliler için bir yurt kaybedilmesi manasına gelirken Müslümanlar için de kutsal bir şehir sayılan Kudüs'ün kaybedilmesi tepkiyle karşılanmıştır⁵⁰. BM genel kuruluna yapılan itirazlar sonucunda sorun BM genel kurulunda tartışılmış ve Kudüs için daha önce alınan olan genel kurul kararının aynen devam etmesine karar verilmiştir. İsrail Parlamentosu 1978'de Kudüs'ü başkent yaptığını ve 1980'de de 1967 savaşından beri işgal etmiş olduğu Doğu Kudüs'ü Batı Kudüs'e ilhak ettiğini tüm dünyaya duyurmuştur⁵¹.

İsrail'in, Haziran 1967 Savaşında yeni topraklar elde etmesi dünyada tekiyle karşılanmış Sovyetler'in başvurusu üzerine 17 Haziran 1967'de BM genel kurulu toplanmış ancak herhangi bir sonuç çıkmayınca konu BM Güvenlik konseyine intikal etmiştir⁵². Mısır'ın 7 Kasım'da yaptığı başvurusu üzerine konu BM Güvenlik Konseyi'nde ele alınmıştır. 22 Kasım 1967'de Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı kararı kabul edilmiştir⁵³.

Güvenlik Konseyi'nin 242 Sayılı kararına göre;

⁴⁸ Ilan Pappé, *Modern Filistin...*, s. 264.

⁴⁹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 113-114.

⁵⁰ Haydar Oruç, "Mescidi Aksa: Tarihi, Statüsü Ve Güncel Gelişmeler", <www.academi.edu/19692399/Mescid-i_Aksa_Tarihi_Statüsü_ve_Güncel_Glişmler> [Erişim:01. 07. 2016].

⁵¹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 270.

⁵² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 336.

⁵³ Ali Öner, *Dünden Bugüne Filistin*, Ekin Yayınları, İstanbul 2006, s. 84.

- 1) İsrail kuvvetlerinin son savaşta elde ettiği topraklardan çekilmesi
- 2) Bölgedeki uluslararası su yollarının (Tiran Boğazı ve Süveyş Kanalı) seyir özgürlüğünün teminat altına alınması
- 3) Mülteciler sorununun adil bir çözüme kavuşturulmasının gerekliliği vurgulanmıştır⁵⁴.

2.4. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı)

2.4.1. Savaş Öncesi Bölgenin Genel Durumu

1973 Arap-İsrail Savaşı öncesinde Ortadoğu'da yaşanan ve neticesinde bir Arap-İsrail savaşına neden olan olaylara baktığımızda temel sorunların; 1967 Savaşında Arapların yaşadığı hezimet, kaybettikleri prestij (özellikle Mısır) ve kaybettikleri toprakları geri kazanma arzusuyla hareket etmeleri olduğu görülmektedir. Bölgede cereyan eden olayları daha iyi anlamak için konuyu adım adım ele almak daha faydalı olacaktır. Mısır 1967 Savaşında Gazze bölgesiyle birlikte kendi toprağı olan Sina Yarımadası'nı da kaybetmiş, hem büyük bir toprak kaybı yaşamış hem de Nasır büyük bir prestij kaybına uğramıştır. Savaş sonunda alınan 242 sayılı BM kararına uymayan İsrail'e karşı açıktan açığa bir savaşa girmeyi göze alamayan Nasır, İsrail ile 1967 yılından 1970'in Ağustos ayına kadar yıpratma savaşına girmeye karar vermiştir⁵⁵. Bölgede zaman zaman tansiyon yükselirken yıpratma savaşlarında kazananı belirlemek zor olmuş; çünkü taraflardan biri diğerine tam bir üstünlük sağlayamamıştır. İsrail zaman zaman sivil yerleşim yerlerini hedef almıştır. Bunların en büyüğü 12 Şubat'ta Kahire'nin 15 mil güneyinde bulunan ve yaklaşık 2000 kadar çalışanı bulunan el-Khanka metalürji fabrikasına yaptığı saldırıdır. Saldırı sonucunda 68 kişi ölürken 98 kişi de yaralanmıştır⁵⁶. İsrail tarafından yapılan açıklamada, Sivil hedefin yanlışlıkla vurulduğu açıklanmıştır. Mısır tarafından zaman zaman Sina Yarımadasındaki İsrail askeri noktaları bombalanmıştır. Mısır'ın Sovyetlerden aldığı SAM 2 ve SAM 3 füze savunma sistemi sayesinde, İsrail hava saldırıları büyük ölçüde engellenmiştir. İsrail, 1968'in Ocak-Şubat aylarında elinde tuttuğu Süveyş

⁵⁴ BM Güvenlik Konseyinin 242 sayılı kararı için bkz. Muhammed Hüseyin Mercan, (koor.), *Birleşmiş Milletler zemininde Filistin Meselesi: Birleşmiş Milletler güvenlik konseyi kararları: 1948-2011*, (Çev. Malik Yavuz), Filistin Platformu İmar ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2012, s. 76-77.

⁵⁵ Yıpratma savaşının detayları için bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 290.

⁵⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 288.

Kanalı'nın doğu yakasına Bar-Lev⁵⁷ savunma hattını inşa etmiş böylece olası bir Mısır saldırısının bertaraf edilmesini amaçlamıştır. Aynı zamanda Mısır'a yapılacak bir taarruz hareketi içinde Bar-Lev Hattı bir üs olarak kullanılacaktı. Mısır-İsrail hattında yıpratma savaşları Ağustos 1970'te bittiği halde küçük çapta sürtüşmeler 1973 Savaşı'na kadar sürmüş, Mısır-İsrail tarafları savaşa bu atmosferde girmişlerdir⁵⁸.

Ürdün-İsrail sınırında ise durum biraz daha karmaşık bir hal almıştır. Ürdün, İsrail'le doğrudan bir çatışmaya girmemiştir. Ürdün üzerinden İsrail topraklarına saldırılar düzenleyen Fedayin grupların bu saldırılarına İsrail'in karşılık vermesi iki ülke arasındaki iplerin gerilmesine neden olmuştur. Bu örgütlerden üye ve etkin olanlar Arafat yönetimindeki el-Fetih ile Hristiyan Ortodoks George Habbash yönetiminde Filistin Kurtuluşu Halk Cephesiydi. Bu gruplar Ürdün'ü İsrail'e saldırmak için bir üs olarak kullanıp aynı zamanda Filistinli mülteciler için de bir yurt haline getirmek amacındaydılar. Filistinli grupların bu istekleri karşısında Kral Hüseyin engeli vardı çünkü Kral İsrail ile çatışmak istemiyordu. Kral Hüseyin 10 Nisan 1969'da Washington'da milli basın kuruluşuna yaptığı konuşmada altı maddelik bir barış planı üzerinde durmuş ve özetle mülteciler için adil bir çözüm, savaş halinin son bulması, uluslararası su yollarının güvenliğinin sağlanması, bölgedeki ülkelerin toprak bütünlüğüne ve egemenline saygı gibi ifadelerle yer vermiştir⁵⁹. Kral Hüseyin yaptığı bu konuşma ile Arap dünyasında da şimşekleri üzerine çekmiş, özellikle Ürdün'de etkili olan gerilla örgütleri bu barış planına tepki göstermişlerdir. Bu durum Kral ile gerilla örgütlerinin arasının iyice gerilmesine neden olmuştur. 1970 Eylül ayında Ürdün'de yaşananlar tam bir iç savaşa dönüşmüştür. Filistinli gerillalar ile Ürdün ordusu arasında yaşanan kanlı çatışmalar Arap devletlerinin araya girmesiyle 27 Eylül 1970'te Ürdün Hükümeti ile gerillalar arasında imzalanan on dört maddelik bir antlaşma ile son bulmuştur⁶⁰. Bu antlaşmayı kabul etmeyen ve 27 Eylül'ü kara Eylül diye tanımlayan George Habbash bu isimde bir örgüt kurmuştur. 1972'teki Münih Olimpiyatları'nda on bir İsraili sporcu öldürerek adını dünyaya

⁵⁷ Bar-Lev: Yapımı iki ay süren ve yaklaşık elli milyon dolara mal olan dönemin modern savaş sanatına göre, Süveyş Kanalının doğu yakasına İsrail tarafından yapılmış bir savunma hattıdır. Detaylar için bkz. Vedii Evsal, *Ortadoğu'da oruçlu günler savaşı*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1975, S. 87.

⁵⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 285-288.

⁵⁹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 295.

⁶⁰ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 299.

duyurmuştur⁶¹. Bu örgüt daha sonra Avrupa’da çeşitli uçak kaçırma ve terör eylemlerinde bulunmuştur⁶². Yapılan antlaşma çatışmaları bitirmedi ve çatışmalar Temmuz 1971’e kadar sürdü.13-15 Temmuz 1971’de Ürdün Ordusu gerillaya karşı kapsamlı bir operasyon başlatmış ve neticede birçok gerilla ölürken geri kalanlar ise Suriye ve Lübnan’a kaçmıştır. Böylece Kral Hüseyin hem iktidarını kuvvetlendirmiş hem de gerillaların İsrail ile yaptığı sınır çatışmalarından kısmen de olsa kurtulmuştur. 21 Ağustos 1969’da Kudüs’ün doğusunda Mescid-i Aksa’da yangın çıkması ile caminin önemli bir kısmı yanmıştır⁶³. Bu hadise İslam âleminde tepki ile karşılanmış ve İsrail Devleti suçlanmıştır. Konu 9 Eylül’de BM Güvenlik Konseyinde müzakere edilip İsrail’den daha önce Kudüs için Konsey tarafından alınan 252 ve 267 sayılı kararları ayrıca genel kurulun 2253 ve 2254 sayılı kararlarına uyması istenmiştir. Konu, 22-25 Eylül 1969’da Fas’ın başkenti Rabat’da toplanan, Türkiye’nin de aralarında bulunduğu 25 ülke tarafından İslam zirvesinde de ele alınmıştır. Zirve sonunda imzalanan bildiride İsrail’in 1967 öncesi sınırlara çekilmesi istenmiştir⁶⁴.

Nasır’ın 28 Eylül 1970’te ölmesinin ardından yerine Enver Sedat gelmiştir. Mısır’ın milli meclisi 7 Ekim’de 353 üyenin oybirliği ile Enver Sedat’ı cumhurbaşkanı seçmiştir. 15 Ekim’de yapılan halk oylamasında %90,4 oy oranı ile cumhurbaşkanlığı halk tarafından onaylanmıştır⁶⁵.

Nasır’a göre daha ılımlı bir portre çizen Enver Sedat, Mısır’ın İsrail ile sürekli savaş halinde olması ve silahlanmasının Mısır ekonomisine ağır darbe vurduğunun farkındaydı, bu sorunun bir an önce çözülmesi gerektiğini düşünüyordu. Mısır’da yaşanan bu lider değişimi SSCB ve ABD için de sürpriz olmuş SSCB Mısır’ın bu yeni başkanıyla arasını sıkı tutmaya çalışmış ve Nasır döneminde Mısır’da elde ettiği kazanımlarını korumak istemiştir. Sedat’ın Arap Sosyalist Partisi içindeki muhalifleri temizlemesi, kendi ekibini kurması ve Sudan’daki darbe girişiminde⁶⁶ Nimeyri tarafında durup komünistlerin yönetimi ele geçirmesini önlemesi, SSCB’ye bölgede işlerin değiştiğinin ve

⁶¹ < <http://mavisayedar.blogspot.com/2013/08/fko-kara-eylul-olaylar.html>>, [Erişim: 09.09.2017].

⁶² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 367.

⁶³ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 291.

⁶⁴ Karar metni ve Türkiye’nin konferanstaki tutumu için bkz. Ömer E. Kürkçüoğlu, *Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna Karşı Politikası (1945 1970)*, Barış Kitapevi, Ankara 1972, S. 170 – 182.

⁶⁵ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 311.

⁶⁶ Sudan’daki olaylar için bkz. Muhammed H. Heykel, *1973 Arap-İsrail savaşı ve Ortadoğu*, (çev. Melek Ulagay-Nakiye Boran), İstanbul 1977, s. 210-214.

değişebileceğinin sinyallerini vermiştir. Kahire ve Moskova hattında 27 Mayıs 1971’de on beş yıl süreli on iki maddelik dostluk ve iş birliği antlaşması imzalanmıştır⁶⁷. Bu antlaşmayla, Moskova yönetimi Mısır yönetimine gerekli silah yardımı yapacaklarını taahhüt etmiş olmalarına rağmen Sovyetler bu silahları vermekte acele etmemiştir. Moskova yönetiminin bu şekilde davranmasının sebebi 26 Mayıs 1972’de ABD ile imzalanan SALT 1 “Birleşik Amerika ile Sovyetler arasındaki karşılıklı münasebetlerin temel ilkeleri” antlaşmasıydı⁶⁸. Bu antlaşma, SSCB ve ABD arasında nükleer silahlanma veya nükleer silahların sınırlandırılması hakkında önemli bir antlaşma niteliği taşımaktaydı. Nitekim Moskova yönetimi bu antlaşma çerçevesinde Ortadoğu’daki bir savaşın direkt bir parçası olmaktan kaçınmış, Sedat’ın istediği ve SSCB’nin daha önce vermeyi kabul ettiği silah ve askeri mühimmatı vermede ayak diretmiştir. SSCB’nin bu tutumu Enver Sedat’ın tepkisine neden olmuş, 1972 Temmuz’unda yaklaşık yirmi bin dolayındaki Sovyet uzman ve teknisyeninin ülkeden çıkarıldığını açıklamıştır⁶⁹.

Enver Sedat, bu çıkışıyla yönünü Batıya çevirmiş ve İsrail ile olan sorunun diplomasiyle çözebileceğine inanmaya başlamıştır. Tam olarak buna inanmasa da diplomasi yolunu denemeliydi; çünkü geriye dönüp bakıldığında genellikle Sovyetlerden silah alınmış, İsrail’le savaşılmış ve sonuç Araplar için hüsrana ve sonuçlanmamıştır. İsrail ile yapılan 1967 Savaşında Sina Yarımadasını kaybeden Mısır, bu durumu halen çözememiş ve bölge İsrail işgali altında kalmaya devam etmekteydi.

Başkan Sedat, ABD’nin girişimleri ile İsrail’den diplomasi ile birtakım tavizleri koparabileceğini zannetmiş ama umduğunu bulamamıştır. Çünkü 1972 yılı ABD’de başkanlık seçimleri arifesinde Başkan Richard Nixon’un seçim öncesi İsrail üzerinde yapacağı baskı tekrar başkan seçilmesini tehlikeye sokabilirdi. ABD’den umduğunu bulamayan Enver Sedat tekrar ikinci seçeneğe yönelerek SSCB’den istediği silahları temin etmiştir. Sorunun diplomasi ile çözülebileceği ihtimali olmadığını anlayan Başkan Sedat, İsrail ile savaşın kaçınılmaz olduğunun farkına varmıştır. 10 Eylül 1973’te Kahire’de Enver Sedat, Hafız Esad ve Kral Hüseyin arasında yapılan mini Ortadoğu zirvesinde savaş

⁶⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 371.

⁶⁸ SALT 1 ve SALT 2 antlaşmaları için bkz. Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988, S. 640 – 648.

⁶⁹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 317.

ile ilgili askeri ve siyasi konular müzakere edilmiş Suriye'nin savaşa aktif olarak katılması, Ürdün'ün ise savaşta taraflara lojistik destek sağlaması kararlaştırılmıştır⁷⁰.

2.4.2. 1973 Arap-İsrail Savaşı (Yom Kippur Savaşı⁷¹)

“Güç ne güzel şey! Biz güçlüyüz! Kazanacağız!”⁷²

(Enver Sedat)

6 Ekim 1973'te Mısır Ordusu'nun taarruzu ile Dördüncü Arap-İsrail Savaşı başlamıştır⁷³. Mısır Ordusu savaşın ilk gününde Süveyş Kanalının doğusuna geçmeyi başarırken, İsrail'in çok güvendiği Bar-lev savunma hattı da büyük tahrip almıştır. Suriye 1967 Savaşında kaybettiği ve stratejik öneme sahip Golan Tepelerinde, İsrail'e karşı taarruza geçmiş, İsrail birliklerinin Golan Tepelerinden kısmen çekilmesini sağlamıştır. Mısır saldırıyı, “sürpriz ve zaman” unsurlarına dayandırmıştır⁷⁴. Arapların zaman ve sürpriz unsurlarını şöyle açıklayabiliriz: Sürpriz bir saldırı ile İsrail birliklerini mağlup eden Arap Orduları aynı zamanda İsrail'in kutsal bayramı ve Müslümanların ise Ramazan ayında olmasından ötürü böyle bir saldırı yapacaklarını İsrail'in önceden tahmin edememesiydi.

Enver Sedat'ın savaş söylemlerini pek ciddiye almayan İsrail Hükümeti, Arapların 1967 Savaşında aldığı yenilgi nedeniyle böyle bir savaşa cesaret edeceğine pek ihtimal vermemişlerdir. Dönemin MOSSAD şefi Zvi Zamir savaş ihtimali ile ilgili birçok istihbarat aldıklarını belirtirken genel olarak duruma bakış açısını şöyle açıklamaktadır:

Onların(Arapların) savaş ilan edeceklerine inanmıyorduk. Aslında benim de sorunumdu bu, onları küçük görüyorduk. Bir tuğgeneral bana, 'onların bütün paraşütçülerini Sagger'lerle (İsrail zırhlı araçlarını mahveden tanksavar füzeler) beraber bir tepeye koy; iki tankla yok ederim onları,' dedi. Bar-Lev hattındaki toprak bankları yarmak için kullanacakları su topu konusunda güvenilir istihbarat aldığımız halde aldırmadık ve 'ne su topuymuş bu' diye küçümsedik!⁷⁵

⁷⁰ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 320.

⁷¹ Yahudilerce kutsal kabul edilen Yom Kippur bayramına denk gelmesi nedeniyle Yom Kippur Savaşı olarak bilinmekle birlikte Müslümanlar için kutsal ay sayılan Ramazan ayına denk geldiği içinde Oruçlu günler savaşı olarak da adlandırılmıştır.

⁷² Ebu İyad, *Vatansız Filistinli: Eric Rouleau ile konuşmalar*, (çev. Aydın Emeç), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979, s. 148.

⁷³ Berna Süer, Ayşe Ö. Atmaca, *Arap-İsrail...*, s. 47.

⁷⁴ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 322.

⁷⁵ Black Ian, Morris Benny, *İsrail'in Gizli Savaşları: İsrail İstihbaratının Tarihi*, (çev. Enver Günsel), Pegasus Yayınları, İstanbul 2011, s. 246.

Zvi Zamir'in yukarıda açıklamasında olduğu gibi İsrail yönetiminden subayına kadar birçok kişi Arapların saldırmayacağını düşünerek aynı hataya düşmüşlerdir. Arap Orduların sürpriz saldırısı karşısında bozguna uğrayan İsrail, savaşın ilk günlerinde zorlanmış; hatta bazı yerlerden çekilmek zorunda kalmıştır⁷⁶.

Savaş süresinin uzaması Arapların savaşın başlarında sağladığı üstünlüğün aleyhlerine değişmesine neden olmaktadır. Mısır Cephesinde 10 Ekim'den itibaren savaşın seyri İsrail lehine değişmiştir. Aynı durum Suriye cephesinde de kendini göstermiştir. Hava desteğini alan İsrail Ordusu 1967'de işgal ettiği sınırı geçip 11-13 Ekim'de Hermon Dağını aşmış Şam'a yirmi km yakınındaki tepelere kadar ilerlemiştir⁷⁷. Cepheledeki kontrolü ele geçiren İsrail birlikleri Süveyş Kanalının batısına iki tugay askeri geçirmeyi başarmışlardır⁷⁸. Savaşın değişen seyri ile birlikte Mısır ve Suriye yeni topraklar kaybetmeye başlamış; Suriye, 1967 Savaşındaki sınırından daha geriye çekilirken, Mısır Süveyş Kanalının batısında toprak kaybetmesine rağmen kanalın doğusuna geçerek 1967 Savaşında kaybettiği toprakların bir kısmını geri almayı başarmıştır⁷⁹.

ABD ve SSCB'nin arabuluculuk girişimleri neticesinde 24 Ekim 1973'te Mısır-İsrail Cephesinde çatışmalar son bulurken, Suriye-İsrail Cephesinde İsrail'in ateşkes çağrılarını uymaması üzerine Sovyetler'in sert tepkisiyle karşılaşmış ve 24 Ekim'de ABD'nin çağrısı üzerine yapılan ateşkes antlaşması ile çatışmalar sona ermiştir. BM güvenlik konseyinin aldığı 338 sayılı kararda tarafların ateşkesi derhal sağlamaları ve 242 sayılı karara uymaları çağrısı yapılmıştır⁸⁰.

Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat ateşkes için çağrıda bulunduğu gün Hafız Esad'a şu notu iletmiştir:

İsrail'e karşı 15 gün savaştık ilk dört gün İsrail yalnızdı. Bu nedenle her iki cephede de duruma biz egemen olduk. Kendilerinin de kabul ettiği rakamlara göre düşman 800 tank ve 200 uçak kaybına uğradı. Fakat son on gündür ben Mısır cephesinde İsrail'e yolladığı silahlar nedeniyle ABD ile de savaşıyorum. Açıkça söylemek gerekirse, ben ne ABD'ye karşı savaşılabirim ne de tarih karşısında silahlı kuvvetlerimizin ikinci kez yok olması sorumluluğunu

⁷⁶ Murat Yıldırımoglu, "Arapların (Kısmen de Olsan) Kazandığı Tek Savaş: Yom Kippur", <<http://muratyildirimoglu.com/makaleler/yomkippur.htm>>, [Erişim:10.09.2017].

⁷⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 380.

⁷⁸ Süleyman Özmen, *Orta Doğuda...*, s. 247.

⁷⁹ <<https://erdalguven.wordpress.com/2013/10/25/1206/>>, [Erişim: 10.09.2017].

⁸⁰ 338 sayılı karar metni için bkz. BM güvenlik konseyi kararları 1948-2011 s. 106.

yüklenebilirim. Bu nedenle Sovyetler birliğine mevcut pozisyon üzerinden ateşkes kabul etmeye hazır olduğumu bildiririm⁸¹.

2.4.3. Savaşın Sonuçları

1973 Arap-İsrail Savaşının sonuçları daha önceki Arap-İsrail savaşlardan farklı olmuştur. Daha önceki Arap-İsrail savaşlarında İsrail'in kesin zaferi almasına rağmen bu savaşta kazanımı belirlemek oldukça zordur. Savata her iki tarafta kayıplar vermiştir. İsrail, Süveyş Kanalı'nın batısında yeni topraklar elde etmesine rağmen kontrolü altında tuttuğu Ber-Lev savunma hattı ciddi hasar görmüş ve kanalın doğu yakasında da Mısır'a toprak kaptırmıştır. Arapların bu savaşta İsrail karşısında kısmen de olsa başarı sağlamasında Sovyet askeri uzmanlardan aldıkları teknik ve askeri eğitimin yanında almış olduğu silah yardımı da etkili olmuştur. Öte yandan ABD'nin İsrail'e silah yardımı yapması ile Arap-İsrail savaşı bir anlamda SSCB ve ABD silahlarının Ortadoğu'daki savaşta denendiğini söyleyebiliriz. Savaşın sonunda Arapların iki bin kadar tank ve dört yüz uçak kaybına karşılık, İsrail ise yüz on beş uçak, bin sekiz yüz elli subay ve asker kaybetmiştir⁸². İsrail'in yenilmezlik efsanesi böylece tarihe karışmıştır. Belki de bu savaşın en önemli sonucu, Araplar arasında İsrail'in yenilebileceği düşüncesinin yerleşmiş olmasıydı.

Savaşın bir diğer sonucu uluslararası boyutta olup XX. yy. tarihine petrol krizi olarak geçmiştir. Araplar petrolü ilk defa silah olarak kullanabileceklerini anlamışlardır. Ağustos 1960'da Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı (OPEC) kurulmuştur. Bu teşkilatın temel hareket politikası, petrol fiyatlarının kontrol edilmesi ve petrol ile ilgili kararlar alınırken, ortak hareket edilmesi olarak belirlenmiştir⁸³.

Suudi Arabistan'ın girişimi ile Ocak 1968'de Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgü (OAPEC) kuruldu⁸⁴. Bu örgütün kuruluşunun temelinde 1967 savaşında alınan yenilginin neticesinde petrolün daha etkin kullanılması ve Ortadoğu petrolü üzerindeki denetimin arttırılması hedeflenmiştir. 1970'lerden itibaren Ortadoğu ülkeleri petrol şirketleri üzerindeki denetim ve vergilerini arttırmış, aynı zamanda birçok Arap devleti ülkelerinde faaliyet gösteren petrol şirketlerinin ya tamamını ya da büyük bir çoğunluğunu millileştirmiştir. Irak 1972'de "Iraq Petroleum Company" şirketini tamamen

⁸¹ Muhammed H. Heykel, *1973 Arap-İsrail...*, s. 349.

⁸² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 337.

⁸³ <http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm>, [Erişim: 10.09.2017].

⁸⁴ <<http://www.oapeccorg.org/Home/About-Us/History>>, [Erişim: 28.04.2017].

millileştirirken, İran da aynı yolu takip etmiş ve 1973'te İran'daki petrol üretimini şirketlerden alıp İran Ulusal Petrol Şirketine (INOC) devretmiştir⁸⁵.

Petrol ile ilgili alınan bu kararlar Arap devletlerinin elini güçlendirmiştir. 1973 Arap-İsrail Savaş'ı başladığında Araplar aynı zamanda petrolü bir silah olarak kullanmayı düşünmüşlerdir. Irak Hükümeti, Amerikan Petrol Şirketlerinin (Mobil-Exxon) Basra Petrol şirketlerindeki %23,75 tutarındaki hisselerini millileştirdiğini, aynı zamanda 21 Ekim'de de Hollanda şirketi olan Royal Dutch-Shell şirketinin Basra Petrol Şirketlerindeki hisselerini devletleştirdiğini açıklamıştır⁸⁶. 17 Ekim 1973'te Kuveyt'te toplanan OAPEC üyeleri, İsrail eğer işgal ettiği topraklardan çekilmez ve Filistin halkının meşru haklarını iade etmezse petrol üretiminde her ay %5 oranında azalmaya gideceklerini açıklamışlardır⁸⁷.

1973'teki petrol ambargosu, fiyatların arttırılması ve üretimin kısıtlanması temeline dayanmaktaydı. Avrupa'da büyük bir tedirginliğe neden olan bu ambargo ABD'de ilk başlarda bir paniğe neden olsa da etkisi uzun sürmemiştir. Fiyatların arttırılması ile üretici konumunda olan Ortadoğu'daki ABD şirketleri önemli gelirler elde etmiştir. Sanayisi gelişen Avrupa devletleri, petrol ambargosundan oldukça olumsuz etkilenmiş, bunun neticesinde, Ortadoğu'da sürekli İsrail yanlısı bir politikadan ziyade, sorunun çözümüne odaklı ve Arap devletlerinin isteklerinin de dikkate alındığı bir yol haritasının üzerinde durulması gerektiği konusunda ABD'ye baskı yapmaya başlamışlardır. ABDkonu üzerinde daha hassas davranarak ve müttefiklerinin içinde bulunduğu olumsuz durumun sonlandırılması için Arap ülkelerine ambargonun kaldırılması için baskı yapmıştır. Ocak 1974'de gevşemeye başlayan ambargo Mart ayında tamamen sonlandırılmıştır. Ambargo ile tam bir başarı sağlamasa da Araplar petrolü siyasi bir silah olarak kullanabileceklerini görmüş Ortadoğu barışında bu silah, etkin bir şekilde kullanılmıştır⁸⁸.

4.4.3.1. Mısır-İsrail Barışına Doğru

Savaşın sonucunda Enver Sedat, sorunun artık diplomasi ile çözülmesi gerektiğini düşünmeye başlamıştır. İsrail ile sürekli savaş durumunda olunması Mısır ekonomisine ağır darbe vuruyordu. Sovyetlerden sürekli olarak silahların alınması, kötü giden

⁸⁵ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 397.

⁸⁶ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 358.

⁸⁷ Muhammed H. Heykel, *1973 Arap-İsrail...*, s. 394-403.

⁸⁸ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 363-364.

ekonominin yükünü iki kat daha artmasına neden olmaktadır. İsrail'in 1967'den beri işgal ettiği Sina Yarımadası'ndan ve Gazze'den çekilmesinin savaş ile gerçekleşmeyeceği 1973 Savaşında bir kez daha anlaşılmıştır. Kapsamlı ve kalıcı bir barış için Sovyetler 'in silah yardımına değil ABD'nin diplomasisine ihtiyaç vardı. Zira İsrail'den diplomatik taviz koparmak ancak ABD'nin desteği ile mümkündü. Tam da bu aşamada ABD Dışişleri Bakanı H. Kissinger devreye girmiştir⁸⁹.

H. Kissinger Ürdün-İsrail sınırında bir ayrışma antlaşmasını uygulamaya koyduysa da bölgede, özellikle de Batı Şeria'da etkili olan FKÖ'nün varlığı bu antlaşmanın uygulanmasını imkansız hale getirmiştir. İslam Zirvesinin 29 Ekim 1974'te Rabat'taki toplantısında FKÖ'yü, üç milyon Filistinlinin tek temsilcisi olarak ilan etmiştir. 8 Haziran'da Filistin halkının anayurda dönüş hakkı Filistin Ulusal Meclisi tarafından onaylanan on maddelik programda kabul edilmiştir. Program özetle: "Dönüş hakkı ve kendi kaderini ulusal toprağında tayin hakkı" olarak tanımlanmıştır⁹⁰. Bölgedeki temsil yetkisinin Ürdün'de mi yoksa FKÖ'de mi karışıklığının yaşanması ve İsrail'in FKÖ'yü terörist bir yapılanma olarak görmesi İsrail-Ürdün sınırında bir ayrışma antlaşmasının güçlüğüne ortaya koymuş, Kissinger bu fikrinden vazgeçmiştir. Öte yandan BM Genel Kurulu FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımakta 22 Kasım 1974'te kabul ettiği 3237 sayılı kararla FKÖ'yü BM Genel Kurulunun tüm toplantılarına gözlemci olarak katılmasını kabul etmiştir. Ayrıca 10 Kasım 1975'te aldığı 3379 sayılı karar ile Siyonizm'i ırkçılığın ve ırk ayrımcılığının bir türü olarak kabul etmiştir⁹¹.

ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Mısır ile İsrail arasında yapılacak bir antlaşmanın adım adım atılacak diplomasi hamleleriyle sağlanacağına inanıyordu. Enver Sedat ise 1973 Savaşını başlatan kişi olmasına rağmen yine de barıştan yana olduğunu belirtmekle birlikte yapılacak bir barışın ön koşulu olarak şunları belirtmiştir:⁹²

- İsrail'in işgal ettiği tüm Arap topraklarından çekilmesi.
- Filistin halkının meşru haklarının kabul edilmesi.

⁸⁹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 406-413.

⁹⁰ Erol Taymaz, Anayurda Dönüş Hareketleri: Yahudiler, Filistinliler, Çerkezler, Kafkas Dernekleri Federasyonu, <<http://kaffed.org/bilgi-belge/donus/item/243-anayurda-donus-hareketleri-yahudiler-filistinliler,-cerkesler.html>>, [Erişim: 28.04.2017].

⁹¹ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 386.

⁹² Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 338.

İsrail'in bu istekleri kabul etmesi olanaksızdı. İşte burada H. Kissinger'ın adım adım diplomasi hamlesi devreye giriyordu. İsrail-Mısır arasında yapılacak büyük çapta barış antlaşması için öncelikli olarak küçük ve kademeli olarak ilerlemesi gerektiğini düşünüyordu. 7 Kasım 1973'te Kahire'ye gelen H. Kissinger, Enver Sedat ile görüştü. Kissinger'ın üzerinde durduğu temel nokta şuydu: “*Şimdilik uzlaşılması imkansız gibi görünün konuları bir kenara bırakalım önce güveni sağlamalıyız. Öncelikle küçük anlaşmaları harekete geçirelim ve adım adım gidelim*”⁹³.

H. Kissinger, Şam-Kahire-Tel Aviv arasında adeta mekik dokumuş ve XX. yy. siyasi tarihine “Mekik Diplomasisi”⁹⁴ olarak geçen diplomatik bir başarıya imza atmıştır. Mısır-İsrail arasında 18 Ocak 1974'te imzalanan ve Sina 1 adı verilen antlaşma gereği İsrail askerleri Süveyş Kanalı'nın batısına çekilmiştir⁹⁵. Böylece İsrail ilk defa işgal ettiği bir topraktan vazgeçmiş, Enver Sedat diplomasinin işe yaradığını görmüştür. Bunu 31 Mart 1974'te İsrail-Suriye arasında yapılan ayrışma antlaşması takip etmiştir⁹⁶. 5 Haziran 1967'de petrol üreten Arap ülkeleri herhangi bir Arap ülkesine saldıran veya İsrail'e yardım eden ülkelere petrol ambargosu uygulanacağını açıklamıştır⁹⁷.

4.4.3.2. Camp David Antlaşması

Kissinger'ın Mısır-İsrail ve İsrail-Suriye arasında yapılan ayrışma antlaşmasında oynadığı rol ile ABD'nin Ortadoğu'da etki alanı genişlemiş, bu durum özellikle Mısır'da hissedilmiştir⁹⁸. ABD-Mısır arasındaki ilişkilerin gelişmesi ve Kissinger'ın çabalarıyla 4 Eylül 1975'te Mısır ile İsrail arasında ikinci ayrışma antlaşması imzalanmıştır⁹⁹. Bu antlaşma ile Mısır ve İsrail arasında yapılması muhtemel barış antlaşmasına bir adım daha yaklaşılmıştır. Bu arada Enver Sedat, Ortadoğu barışı adına tarihi bir adım atarak 19-21 Kasım 1977'de Kudüs'e sürpriz bir ziyaret gerçekleştirmiştir¹⁰⁰. Sedat'ın bu ziyareti Sovyet ve Arap devletlerinin şiddetli tepkilerine neden olur ABD ve Batı'da büyük bir takdir

⁹³ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 339.

⁹⁴ Mekik Diplomasisi için bkz. Eric Brahm, Heidi Burgess, *Shuttle Diplomacy*, <http://www.beyondintractability.org/essay/shuttle-diplomacy>, [Erişim: 28.04.2017].

⁹⁵ Berna Süer, Ayşe Ö. Atmaca, *Arap-İsrail...*, s. 49.

⁹⁶ Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl. Siyasi...*, s. 735.

⁹⁷ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 356.

⁹⁸ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 407.

⁹⁹ Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi...*, s. 347-354.

¹⁰⁰ Erkan Ertosun, *Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2013, s. 116.

toplamıştır. Bu hamlenin ardından ABD Başkanının girişimleri sonucu Enver Sedat ve Menachem Begin'i daha kapsamlı bir barış antlaşması için Washington'a davet etmiş tarafların bu daveti kabul etmesiyle Camp David ¹⁰¹ Görüşmeleri 5 Ekim 1978'te başlamıştır. On iki gün süren bu görüşmeler 17 Eylül'de nihayete ermiştir¹⁰².

17 Eylül 1978'de imzalanan Camp David Antlaşması bir barış antlaşması olmamakla beraber taraflar arasındaki sorunların tespiti ve çözümü için büyük önem arz etmiş ve daha sonra yapılacak barış antlaşmasına ise zemin hazırlamıştır. Camp David Antlaşması, "Ortadoğu barışı için çerçeve" ve "Mısır-İsrail arasındaki barış antlaşması için çerçeve" adıyla iki çerçeve antlaşması ile eklerden oluşmaktadır¹⁰³. Bu antlaşmalar Ortadoğu barışının sağlanması açısından bölge için tarihi önem taşıırken; İsrail için ise kuruluşundan kırk yıl sonra bir Arap devleti tarafından tanınmasına vesile olmuştur. Antlaşmanın kapsamı genel hatları ile şu şekildedir: İsrail'in 1967'de işgal ettiği Sina Yarımadasından çekilmesi, İsrail gemilerinin Süveyş'ten rahatça geçmesi, Yahudi yerleşim yerleri olan Gazze ve Batı Şeria'da Filistinlilere özerklik verilmesi. Özellikle bu son madde çok tartışılmış bir sonuca varılamamıştır. Bu antlaşma özellikle Arap devletleri tarafından tepki ile karşılanmış. Araplar Enver Sedat'ı Filistin davasına ihanet etmekle suçlamışlardır. Mısır-İsrail antlaşması ile Filistinli gerillalar özellikle FKÖ bünyesindeki el-Fetih gibi örgütler şiddet eylemlerini arttırmıştır. Filistin Milli Konseyi, 13 Kasım 1988'te Cezayir'deki toplantıda yayınladığı deklarasyonla bağımsız Filistin devletinin kurulduğunu ilan etmiş ve bu karar birkaç gün içinde 40'tan fazla ülke tarafından tanınmıştır. Arafat, 14 Aralık 1979'daki konuşmasında 243 ve 338 sayılı kararları tanınması ve İsrail'in varlığını kabul etmesini belirtmesi ile ABD, FKÖ ile diyalogu kabul etmiştir¹⁰⁴.

26 Mart 1979'da Mısır ile İsrail arasında Camp David görüşmelerinin neticesinde barış antlaşması imzalanmıştır. Dokuz madde ve on sekiz ek belgeden meydana gelen bu antlaşmanın kapsamı kısaca şu şekildedir: Antlaşma genel olarak Camp David Antlaşmasında uzlaşmaya varılan maddelerden meydana gelmekle beraber ekli maddeler tartışma konusu olmuştur ve bu tartışmalı maddeler daha sonra yapılacak ikili görüşmelere

¹⁰¹ Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl. Siyasi...*, s. 741.

¹⁰² Camp David: Washington dışındaki Maryland'de yer alan Contraction doğa parkının içinde bulunan ve ABD Başkanlarının dinlenmek için kullandığı mekandır.

¹⁰³ Ali Köprülü, "Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)", <http://tid.ege.edu.tr/dosyalar/V_1990/TIDV-1990-07.pdf>, [Erişim: 10. 11. 2016].

¹⁰⁴ Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl. Siyasi...*, s. 456.

bırakılmıştır. Gazze ve Batı Şeria'daki Filistinlilerin özerkliği ise Mısır, İsrail, Ürdün ve Filistin temsilcilerinden oluşan bir komite tarafından belirlenmesine karar verilmiştir. Antlaşmaya varılan konuların tatbikine baktığımızda iki konuda mutabakata varılmıştır. İlki İsrail gemilerinin Süveyş Kanalından geçişi, ikincisi İsrail'in Sina Yarımadasından çekilmesi. Diğer maddelerde deyim yerindeyse İsrail işi yokuşa sürmüş ve konuyu çözümsüz bırakmıştır¹⁰⁵.

29 Kasım 1980'de İsrail Parlamentosunun onayı ile Doğu Kudüs ilhak edilmiş ve Kudüs başkent ilan edilmiştir¹⁰⁶. Bu duruma Arap devletleri sert tepkiler gösterirken en büyük tepki Enver Sedat'tan gelmiştir. Zira yapılan antlaşmaya aykırı davranılmıştır. Arapların uyguladığı ambargo nedeniyle Mısır'ın ekonomisi gittikçe kötüye gitmiş, ülke içinde huzursuzluk artmıştır. Özellikle radikal İslamcı grupların tepkisini üzerine çeken Enver Sedat 6 Ekim 1981'de 1973 Savaşının sekizinci yıldönümünde düzenlenen tören sırasında el-Cihad örgütüne mensup bir militan tarafından yapılan suikast sonucu öldürülmüştür¹⁰⁷.

Sonuç olarak Mısır ile İsrail arasında barış antlaşması imzalanıp kısmen uygulansa da Ortadoğu'nun barışı tesis edilememiş, aksine Arap devletlerinde yeni bölünmelere neden olmuştur. Yapılan antlaşmadan en karlı çıkan devlet şüphesiz İsrail olmuştur. Antlaşma ile hem bir Arap devleti tarafından tanınmış hem de büyük bir düşmanı ile barış antlaşması imzalayıp güvenliği için büyük bir ilerleme kaydetmiştir.

2.5. Birinci İntifada, HAMAS'ın Kuruluşu ve Barış Görüşmeleri

Bu başlık altında HAMAS'ın kurulma aşaması, Birinci İntifadanın başlaması, gelişmesi ve ardından yapılan barış görüşmeleri ele alınacaktır. Bu başlıklar kronolojiye göre verilecektir.

2.5.1. Birinci İntifada

“El taşı alabildiğince sıkı kavrar. Taşı daha uzağa fırlatabilmek için sıkıca kavrar ve yol da onu o kadar uzağa götürür”¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Erkan Ertosun, *Filistin Politikamız...*, s. 119.

¹⁰⁶ Fahir Armaoğlu, *20. yüzyıl. Siyasi...*, s. 461.

¹⁰⁷ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 425.

¹⁰⁸ Franz Kafka, *Aforizmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (çev. Osman Çakmakçı), İstanbul 2010, s. 20.

Takvimler Aralık 1987'yi gösterirken Filistin Meselesi neredeyse unutulma aşamasına gelmiş, İsrail, Enver Sedat ile yaptığı barış antlaşması ile vermeyi taahhüt ettiği özerkliği halen Filistinlilere vermemiş, BM'nin tüm kararlarına rağmen işgal altındaki topraklarda yeni yerleşim yerleri açmaya devam etmiştir. İşte tam da böyle bir dönemde 7 Aralık 1987'de bir olay yaşanmıştır. İsrail askeri kamyonu yoldaki bir grup Filistinliye çarpması sonucu dört kişi ölmüş ve dokuz kişi yaralanmıştır. Yaralıların kaldırıldığı Şifa Hastanesinin önünde olayı protesto etmeye çalışan Filistinlilere, İsrail askerlerinin sert müdahalesi fitili ateşlemiştir¹⁰⁹.

İntifanın başlaması başka bir kaynakta şöyle anlatılmaktadır: 8 Aralık 1987'de Filistin işçilerini taşıyan bir kamyon İsrail askerlerince pusuya düşürülmüş ve olayda altı Filistinli can verirken ikisi de ağır yaralanmıştır. Cesetler önce Cebeli 'de mülteci kampında bulunan ailelerine teslim edilmiş; ama daha sonra cenaze törenlerinin toplu bir isyana dönüşmesini engellemek amacıyla kampı basan İsrail askerleri cesetleri geri almışlardır. Bu olay İsrail'in baskı ve şiddetinden bıkan halkın önce Gazze'de sokağa dökülmesine sonra tüm Filistin'de toplu bir ayaklanmaya (intifadaya) dönüşmesine neden olmuştur¹¹⁰. İntifada Batı Şeria ve Gazze'nin tamamına yayılmış ve tam teçhizatlı İsrail askerlerine karşı adeta taş isyanı başlamıştır. Filistinlilerin unutulmaya yüz tutmuş sorunlarının tekrar dünya gündemine gelmesini sağlayan intifada elbette anlık bir şey değildir. Yılların verdiği öfke ve yurtlarının elinden alınmasının verdiği bir hırsı.

İntifadaya katılan göstericilerden bazıları şu açıklamalarda bulunmuşlardır:

Günümüz tam ağarırken askerlerin bizi tokatladıkları tekmeledikleri beden teftişi kuyruğuyla başlıyor. Sonra sudan ucuz bir maaşla İsraili patronumuzun yanında zorlu bir iş günü bizi bekliyor. Dönüşte yine bu askerleri kuyruklar ve küçük düşürmeler ve işte bize böyle kaba davranmakla yetinmeyen İsraililer yalnız bir gösteriye katıldığımız için değil işten dönerken bile bizi dövüyorlardı¹¹¹.

Sabrım taşmaya başlıyor ve mantığımı yitiriyorum. Yaşadıklarımızın dünyanın hiçbir yerinde yaşanmayacak kadar değersiz olduğunu hissetmeye başladım. Topraklarımızı eken portakallarımızı yetiştiren kent ve kasabalarımıza yerleşen kültürümüzü paylaşan gaddar ve inatçı üşluplarıyla nasıl var olmadığımızı anlatan onlar gelmeden önce toprakların çöl olduğunu söyleyen İsraililerin fotoğrafını gördükçe öfkem kabarıyordu. Kızgınlık ve utançla susuyordum¹¹².

¹⁰⁹ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 136.

¹¹⁰ Uzi Mahnaimi, Bassam Ebu Şerif, *Ateşle Sınandılar*, (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Milliyet Yayınları, İstanbul 1999, s. 217-218.

¹¹¹ Amman Kapeliouk, *Yenilmez Arafat...*, s. 287.

¹¹² Fawaz Turki, *Filistin sürgünü...*, s.168.

Görüldüğü gibi intifadanın başlama aşaması bir anda patlak veren bir hadise olarak görünse de arka planında birikmiş bir kin ve nefreti barındırmaktadır. İntifada Filistin meselesinde Arap devletlerinin yapamadığı başarıları imkan sağlamıştır. İntifadaya Filistin'deki tüm örgüt ve gruplar dahil olmuş, organize bir şekilde FKÖ ve onun lideri Arafat tarafından yönetilmiştir. İntifadanın ilk başarısı 31 Temmuz 1988'de Kral Hüseyin'in ulusa sesleniş konuşmasında, Batı Şeria üzerindeki tüm haklarından vazgeçtiğini açıklamasıyla olmuştur. Arafat'ın Avrupa Parlamentosunda Eylül 1988'de yaptığı konuşma intifadanın getirdikleri arasında sayılabilir. Nihayetinde 15 Kasım 1988'de Arafat bağımsız Filistin devletinin kurulduğunu ilan ederken şöyle diyordu: *Filistin Ulusal Konseyi Allah'ın ve Arap Filistin halkı adına bizim Filistin toprağımız üzerinde şanlı Kudüs başkentiyle Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan ederim*¹¹³.

Uluslararası alanda oluşan tepkiler bölgedeki şiddetin bir an önce son bulması gerektiği ve BM'nin 29 Ekim 1947'de 181(II) sayılı kararında aldığı iki devletli çözümün uygulanması için İsrail üzerinde baskı oluşturulmuştur¹¹⁴. Bunlar başarı olarak kabul edilse bile genelde FKÖ'ye özelde ise Arafat'a olan ilgi azalmıştır. Arafat'ın İkinci Körfez Savaşı'nda Irak'a karşı bilinçli bir şekilde tepkisini ortaya koymaması Suudi Arabistan ve Kuveyt'in tepkisine neden olmuştur. El-Fetih'e yapılan yardımların özellikle körfez ülkelerinden yapılan maddi yardımların kesilmesiyle Filistin'de yoksulluk artmış, FKÖ'nün halka yetememesi ve yardımların yetersiz kalmasına neden olmuş, bu durum HAMAS ve İslami Cihad gibi yapıların taraftar bulmasına zemin hazırlamıştır. Simon Peres'in deyişiyle: *“Yaser Arafat gücünü öylesine yitirdi ki her an devrilebilir sonucuna vardığım zaman, bu barış sürecine girmeye karar verdim”*¹¹⁵.

1987-1993 yılları arasında devam eden intifada da bilanço ağır olmuş uluslararası kamuoyunun baskısıyla her iki taraf barışa zorlanmıştır. 1991'de başlayan görüşmeler kısmen olsa da 1993 Oslo Antlaşmasıyla bir mesafe kat edilmiş, 1993-2000 yılları arasında barış görüşmeleri dönemi olacaktır. 1987-1993 intifada döneminde bin yüz on altı Filistinli ölmüştür. İsrail İnsan Hakları Derneği tarafından yapılan açıklamaya göre ölenlerin iki yüz otuz üç kişi on yedi yaşından küçük çocuklardan oluşmuştur. İsrail askeri kaynakları yirmi

¹¹³ Amman Kopeliouk, *Yenilmez Arafat...*, s. 301.

¹¹⁴ Alain Gresh, Dominique Vidal, *Ortadoğu: Mezopotamya'dan Körfez Savaşı'na*, (Çev. Hamdi Türe), Alan Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 143.

¹¹⁵ Robert Littell, *Bir Politikayla Söyleşi Simon Peres*, (Çev. Nihal Önal), Milliyet Yayınları, İstanbul 1998, s. 70.

bin yaralı olduğunu belirtirken BM Filistinli Mültecilere Yardım Kuruluşu bu sayının doksan bin olduğunu bildirmiştir. İsrail tarafında ölenlerin toplam sayısı ise yetmiş üç kişi olmuştur. Bunun otuz üç tanesi İsrail askeri iken kırk tanesi sivil vatandaşdır¹¹⁶.

2.5.2. HAMAS'ın Kuruluşu

“İslami direniş hareketinin gayesi Allah'tır. Önderi Resulullah'tır. Anayasası Kur'an'dır. Yolu Cihattır. Allah yolunda ölüm en ulvi arzudur”¹¹⁷.

“El-Hareketü'l-Mukâvemetü'l-İslâmiyye” kısaca HAMAS (İslami Direniş Hareketi) 14 Aralık 1987'de kurulmuştur. İslami Direniş Hareketinin Arapça kısaltması olan HAMAS Arapçada sözcük anlamı cesaret, yiğitlik anlamına gelmektedir¹¹⁸.

HAMAS'ın 1928'de Mısır'da Hasan el-Benna tarafından kurulan İhvan-ı Müslimin (Müslüman Kardeşler) örgütüne dayanmaktadır. Mısır'daki temel sorunun dini yozlaşmadan kaynaklandığını düşünen Hasan el-Benna, halka İslami bilinci aşlamak amacıyla Müslüman Kardeşler Teşkilatını kurulmuştur. Müslüman Kardeşlerin Filistin'le ilgilenmeleri 1935'e dayanır. 1935'te Hasan el-Benna kardeşi Abdurrahman el-Benna'yı dönemin yüksek İslam Konseyi başkanı Hacı Emin el-Hüseyni'ye göndermiştir. Ardından patlak veren 1936 ayaklanmaları Müslüman Kardeşler için bir fırsat olmuş ve yapılan yardımlarla örgütün Filistin'de tanınıp taraftar toplaması sağlanmıştır¹¹⁹.

1967 Savaşından sonra Gazze ve Batı Şeria'nın İsrail'in işgali altına girmesi ile Filistin'deki Müslüman Kardeşlerin Mısır'daki İhvan ile bağlantıları kopmuştur. Filistin'deki Müslüman Kardeşler Teşkilatının tek hedefi Filistin'i bağımsızlığına kavuşturmak olmuştur. Bunu yaparken de öncelikle topluma İslami bilgiyi, terbiyeyi öğretmeyi temel hedef haline getirmiştir. Müslüman Kardeşler teşkilatının Gazze'deki yöneticileri tarafından 1975'te İslami Dernek kurulmuştur¹²⁰. Daha sonra HAMAS'a dönüşecek olan bu derneğin başında ise yine HAMAS'ın kurulduğunu ilan eden Şeyh Ahmet Yasin vardır. İsrail 1979'da İslami Derneğe yardım kuruluşu lisansı vermiştir. Gazze'de vali olarak görev yapan Tuğgeneral İshak SEGEV, 1979-1984 arası dönemde

¹¹⁶ Roger Garaudy, *İsrail, Mitler ve Terör*, (çev. Cemal Aydın), Pınar Yayınlar, İstanbul 1996, s. 190. <<http://vho.org/aaargh/turk/RGmitler.pdf>>, [Erişim: 11. 11. 2016].

¹¹⁷ 18 Ağustos 1988'de HAMAS tarafından yayınlanan HAMAS'ın anayasası kabul edilen bildirin 8. Maddesidir. Maddenin tamamı için Bkz. Abdullah Azzam, *Filistin İslami Direniş...*, s. 133-160.

¹¹⁸ Yıldırım Boran, *Ortadoğu'da Direniş...*, s. 115.

¹¹⁹ Ali Öner, *Dünden Bugüne...*, s. 158-159.

¹²⁰ Bora Bayraktar, *HAMAS*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2007, s. 55.

komünistlere karşı İslami hareketleri finanse ettiklerini açıklamıştır¹²¹. İsrail'in HAMAS'a kuruluş yıllarında sessiz kalması ve hatta yardımda bulunmasının diğer bir nedeni giderek güçlenen FKÖ ve lideri Arafat'ı zayıflatarak etkinliği azaltmaktır. HAMAS kurulduktan sonra halktan büyük destek görmüş, 1991'de İran'a resmi olarak davet edilmiş ve temsilcilik hakkı verilmiştir. İsrail kaynaklarına göre 1992-1993 arası HAMAS'a özellikle Körfez ülkelerinden elli milyon dolar yardım geldiğini açıklamış bu bilgi HAMAS tarafından yalanlanmıştır¹²².

Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e saldırması ile başlayan İkinci Körfez Savaşı'nda Arafat'ın Saddam Hüseyin'e açık bir şekilde tepki göstermemesi, Körfez ülkelerinin tepkisini çekmiştir. Bu durum daha çok HAMAS'a yaramıştır. Bunun neticesinde Arafat'a akan mali yardımlar çeşitli şekillerle HAMAS'a yönlendirilmiştir¹²³. Müslüman Kardeşler teşkilatının Gazze'deki tüm faaliyetleri İslam Derneği tarafından yönetilmiştir. Dernek özellikle sosyal faaliyetler ve yardımlarla halk arasında giderek yayılırken derneğin entelektüel altyapısı ise Gazze İslam Üniversite'sinde öğretim görevlisi Dr. Mahmut Zahher tarafından hazırlanmıştır. Gazze'de okullar, kütüphaneler, zekat komiteleri ve spor kulüpleri açılmıştır. HAMAS, Müslüman Kardeşler Teşkilatının temel felsefesini benimsemiş olmakta birlikte Filistin'in işgal altında almasından kaynaklı farklılıkları mevcuttur.

HAMAS'ın altyapısını oluşturan Müslüman Kardeşler Teşkilatı temelde siyasi bir grup, dini bir cemaat, sosyal bir yapılanma ve aydınlanmayı hedef edinen bir teşkilattir. Özellikle camiler inşa edilmiş ve örgüt faaliyetleri bu camilerde rahatlıkla yapılmıştır. 1967-1987 arası rahat bir şekilde hareket eden İslami hareketler Batı Şeria'da cami sayısını 400'den 750'ye, Gazze'de 200'den 600'e çıkarmışlardır.¹²⁴ İslami hareketin gelişmesine olanak sağlayan İsrail, İran Devrimi'yle bölgede giderek İslam hareketlerinin faaliyetlerinin artmasından rahatsız olmuş ve bölgedeki kontrollerini arttırmıştır.

8 Aralık 1987'de başlayan intifada HAMAS için tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Filistin Meselesinin tarihi seyrini değiştirecek olan bu ayaklanma İslam Derneğin

¹²¹ Bora Bayraktar, *HAMAS...*, s. 55.

¹²² Demirel Emin, *Dünya'da Terör*, 5. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 98.

¹²³ Gilles Kepel, *Cihad: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*, (çev. Haldun Bayrı), Doğan Yayınları, İstanbul 2001 s. 188-189.

¹²⁴ Zeyyad Ebu Amr, *Batı Şeria ve Gazze'de İslami Direniş, HAMAS ve İslami Cihad*, (çev. İslam Özkan), Ekin Yayınları, İstanbul 1998, s. 18.

Müslüman Kardeşler teşkilatından kopup HAMAS adıyla kurulmasını sağlamıştır. 14 Aralık 1987’de Şeyh Ahmet Yasin HAMAS’ın kurulduğunu ilan etmiş ve intifadaya katılma kararı almıştır. Her ne kadar Şeyh Ahmet Yasin’e göre silahlı bir mücadeleye hazır olmadığı düşünülse de böyle bir başkaldırıya kayıtsız kalınmazdı¹²⁵.

2.5.3. HAMAS’ın Örgüt Yapısı

HAMAS’ın örgüt yapısı, kaynaklarda dört ana bölüme ayrılmakla beraber çeşitli farklılıklar mevcuttur. Mete Çubukçu “Bizim Filistin” adlı eserinde örgütü dört ana bölüme ayırır. Siyasi Kanat, Askeri Kanat, Yardım Kuruluşları ve Temsil Kanadı¹²⁶.

Siyasi Kanat: Hem örgüte eleman kazandırma hem de Filistin’de yapılacak seçimlerde faaliyet yürütme görevini üstlenmiştir. 25 Ocak 2006’daki Filistin parlamento seçimlerine kadar genel seçimlere katılmayan HAMAS sadece Filistin’deki şehirlerin ticaret odası seçimlerinde çalışmış, Mart 1992’de Ramallah’ta yapılan seçimlerde İslamcı liste açık ara farkla kazanmıştır. Mayıs 1992’de yapılan Nablus ticaret odası seçimlerinde İslami liste oyların %45’ini almış, FKÖ %3’lük küçük bir farkla seçimleri kazanmıştır.¹²⁷ Siyasi kanadın bir alt kanadı olarak çalışan istihbarat kolu mevcuttur. **İstihbarat Kanadı:** Özellikle İsrail gizli servisi olan MOSSAD’ın¹²⁸ ülke içindeki örgütlenmesi olarak bilinen Shaback’a diğer adıyla Shin Bet’e casusluk yapan Filistinli işbirlikçileri yakalama görevi üstlenmiştir. HAMAS’ın bombacısı olarak bilinen mühendis lakaplı Yahya AYYAŞ, 5 Şubat 1996’da işbirlikçi bir Filistinlinin ihbarı ile evine yapılan bombalı saldırı ile öldürülmüştür¹²⁹.

Temsil Kanadı: Tüm bu kanatlar arasındaki bağlantı ve iletişimi sağlayan bölümdür. Yardım kuruluşundaki faaliyetler ise HAMAS kurulmadan öncede bölgede faaliyet gösteren Müslüman Kardeşler teşkilatı tarafından yapılmış özellikle fakir halka yardım yapılmış, zekat komiteleri ve mahalle örgütlenmeleri sayesinde ihtiyaç sahipleri belirlenip toplanan ve dışardan gelen yardımlar halka eşit bir şekilde paylaştırılmıştır. HAMAS’ın yardımları adil bir şekilde dağıtmaya çalışması insanlar arasında hızla

¹²⁵ Bora Bayraktar, *HAMAS...*, s. 60.

¹²⁶ Mete Çubukçu, *Bizim Filistin, Bir Direnişin Tarihçesi*, Metris Yayınları, İstanbul 2014, s. 127.

¹²⁷ Gilles Kopel, *Cihat: İslamcılığın...*, s. 368.

¹²⁸ MOSSAD İsrail İstihbarat Servisinin adı, MOSSAD ve Shin Bet hakkında detaylı bilgi bkz. Ali Kuzu, *Dünyanın en acımasız istihbarat örgütü MOSSAD*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 13-31.

¹²⁹ Bora Bayraktar, *HAMAS...*, s. 177.

tanınmasına olanak sağlayan bir gelişmedir. HAMAS'ın örgüt yapılanması şu şekilde anlatılmaktadır: Siyasi Bölüm, İstihbarat, Askeri Kanat. Temelde üç bölümden meydana geldiği anlatılırken bunların başkanlarından oluşan ve örgütün en önemli birimi olarak belirtilen Şura Meclisi'nden de bahsedilmiştir. Şura Meclisi, örgüt liderinin toplantıya başkanlık ettiği bu toplantılara dini liderler ve üst düzey üyeler de katılırdı. Alınan kararlara istisnasız uyulurdu¹³⁰. İntifadanın başlamasından önce HAMAS iki temel ilkeyi kendisine görev edinmiştir. İlk olarak Müslüman coğrafyasının içinde bulunduğu bölünmüşlüğü, parçalanmışlığın temel nedeni olarak dindeki yozlaşma görülmüş ve öncelikle Müslümanların bilinçlendirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur. İkinci olarak ise Filistin'in fakir halkına maddi yardımlarda bulunarak onlara yanlarında olduklarını hissettirmek ve toplanan yardımlarla camiler inşa edip, okullar açarak toplumun temelini inmeyi hedef edinmiştir. 14 Aralık 1987'de intifadaya katıldığını açıklamasıyla HAMAS siyasi bir misyon üstlenmiş olup adeta FKÖ'ye rakip olmuştur. Elbette bu tutum değişikliği İsrail'in de tutumunda değişiklik yaratmıştır, İsrail HAMAS'a yönelik baskılarını artırmıştır. HAMAS'ın intifadaya dini motifli bir yapılanmayla girmesi o güne kadar faaliyet gösteren Marksist, sosyalist ve ulusalcı örgütlerde kendine yer bulamayan halkı da yanına çekmeyi başarmıştır. HAMAS, tutumunu yayınlamış olduğu bildirilerle duvar yazılarıyla ve afişlerle ortaya koymaya çalışmıştır. Sloganlarından birkaçına örnek verecek olursak: “Kutsal intifadaya evet”, “İslami direniş hareketine evet”, “Çözüm İslam'da”, “Siyonizm devletine hayır”¹³¹ gibi sloganlar ortaya koymuştur.

HAMAS İntifanın ilk yıllarında bildiri dağıtıp taş atan çocuklara destek verse de askeri bir harekate geçmemiştir. 18 Mayıs 1989'da Şeyh Ahmet Yasin'in tutuklanmasıyla olaylar daha da şiddetlenmiş ve HAMAS 1991 sonunda İzzettin el-Kassam Tugayları adıyla örgütün askeri kanadını kurmuştur¹³². HAMAS 1990'larda intihar bombalarıyla gündeme gelmiştir. Bu eylemler Batılı devletlerinin yanında bazı İslam ülkelerinin de tepkisine neden olmuştur¹³³. HAMAS artık İsrail'in yeni korkulu rüyası haline gelmiştir. Bu eylemler HAMAS'ın adını dünya kamuoyuna duyurmasında etkili olmuştur. HAMAS

¹³⁰ Murat Erdin, *Hizbullah ve HAMAS*, 2. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2002, s.66-68.

¹³¹ Ali Öner, *Dünden Bugüne...*, s. 172.

¹³² Atasay Özdemir, “HAMAS (Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye) Üzerine Bir Değerlendirme”, <http://www.msu.edu.tr/GuvenlikStratejileriDergisi/dokuman/GSD_2/GSD_2_Art_3_122005.pdf>, [Erişim: 13. 11. 2016].

¹³³ Bombalama Eylemleri İçin Bkz. Emin Demirel, *Kaynayan Dünya*, GHMD Yayınları, İstanbul, 1997, s.78-81.

1991 yılında Madrid’de başlayan barış görüşmelerinden rahatsızlık duymaya başlamıştır¹³⁴. 1982 Ağustos’unda İtalyan gazeteci Oriana Fallaci’nin Ariel Sharon ile yaptığı mülakatta 1967’de işgal edilen toprakların geri verilip verilmeyeceğinin sorulması üzerine Sharon şu cevabı vermiştir:

*Geri vermek mi? Alay mı ediyorsunuz? Bu topraklar binlerce senedir İsrail’in topraklarıdır! O zamanlar daha İncil bile ortada yoktur. Bu bölgede Filistin devletinin bir daha kurulmasına asla müsaade etmeyeceğiz asla!*¹³⁵.

Bu açıklamalar aslında HAMAS’ın barış konusunda ne kadar haklı olduğunun kanıtı sayılır. HAMAS mensuplarınca hem barış görüşmelerini sabote etmek hem de Şeyh Ahmet Yasin’in bırakılması için Lod şehrinde polis çavuşu olan Nissim Toledo kaçırılmıştır¹³⁶. Ardından başlayan operasyonlarda bin altı yüz HAMAS ve İslami Cihad üyesi tutuklanmış. Dört yüz on sekiz kişi Güney Lübnan’da bulunan Maic ez-Zuhar- köyü yakınlarına sürgün edilmiştir¹³⁷. İsrail yönetiminin almış olduğu karar elbette devam etmekte olan şiddet eylemlerini bastırmak amacı taşısa da tam tersi bir durum yaşanmış ve isyanlar artmıştır. Dünya kamuoyunun gündemine oturan İsrail’in bu kararı BM Güvenlik Konseyi’nin 18 Aralık 1992’de almış olduğu 799 sayılı konsey kararı ile sürgün durumu kınanmış ve sürgün halinin son bulması istenmiştir¹³⁸.

2.5.4. Barış Görüşmeleri

Taraflar arasındaki çatışmalara son vermek için ABD Başkanı Bush, taraflara birer mektup göndererek onları bir barış antlaşması yapmaya davet etmiştir. Bu davet Suriye’ye de yapılmış. Suriye’ye mektup yollanmasında maksat barışın kapsamını ve kalıcılığını sağlamak ve en nihayetinde bir Ortadoğu barışı sağlamaktır. İsrail, konferansa FKÖ’nün doğrudan katılmasına karşı çıkmış, böylece Filistin heyeti de bölgede yaşayan Filistinliler ile Ürdün- Filistin delegasyonu şeklinde konferansa katılmıştır¹³⁹.

¹³⁴ Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 683.

¹³⁵ Oriana Fallaci, “Ariel Sharon Röportajı”, <http://elpais.com/diario/1982/09/02/internacional/399765602_850215.html>, [Erişim: 12.12.2016].

¹³⁶ Emin Demirel, *Dünya’da Terör...*, s. 110.

¹³⁷ Bora Bayraktar, *HAMAS...*, s. 77-78.

¹³⁸ BM Güvenlik Konseyinin 242 sayılı kararı için bkz. Muhammed Hüseyin Mercan, (koor.), *Birleşmiş Milletler zemininde Filistin Meselesi: Birleşmiş Milletler güvenlik konseyi kararları: 1948-2011*, (Çev. Malik Yavuz), Filistin Platformu İmar ve Dayanışma Derneği, İstanbul 2012, s. 282-281.

¹³⁹ Sabahattin Şen, *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 293.

Konferans 30 Ekim 1991’de Madrid’de başlamış konferansta bir antlaşmaya varılamaması üzerine taraflar Aralık 1991’de Washington’da ikili görüşmelere devam etmişlerdir. Bu görüşmelerden de bir uzlaşa sağlanamamıştır. Taraflar son olarak Ocak 1992’de Moskova’da bir araya gelmiş; ama bu görüşmelerden de bir netice alınamamıştır¹⁴⁰. Görüşmelerden bir uzlaşının çıkmaması ile intifadanın devam etmesi, buna karşılık İsrail’in karşılık olarak şiddeti arttırması, olayların daha da şiddetlenmesine neden olmuştur. FKÖ ve İsrail Hükümeti arasında Norveç’in başkenti Oslo’da gizli yürütülen görüşmelerin neticesinde 13 Eylül 1993’te İsrail ile Filistin arasında Beyaz Saray İlkeler Deklarasyonu imzalanarak yürürlüğe girmiştir¹⁴¹. Gazeteci olan Danny Rubinstein konu hakkında şöyle demiştir: “*Filistin hayalinden arta kalan artıkları da paramparça etti*”¹⁴². 1993 Oslo Antlaşması’yla birinci intifada son bulmuştur. Oslo Antlaşması’nın ardından Gazze-Kahire Antlaşması 4 Mayıs 1994’te imzalanmıştır¹⁴³. Ardından Oslo II Antlaşması¹⁴⁴ imzalanmış bu antlaşma ile Filistin toprakları A, B, C olarak üç pilot bölgeye ayrılmış olup Filistin şehirleri bypass yolları ile ayrılmıştır¹⁴⁵. 1993-2000 yılları arasında barış görüşmeleri devam etmiş olmakla birlikte İsrail işgal altındaki topraklarda yerleşim yerleri yapımına devam etmiştir. Oslo’dan önce Gazze ve Batı Şeria’da toplam Yahudi yerleşim sayısı 110.000 iken 2000 yılına geldiğinde 195.000’e çıkmıştır¹⁴⁶. Görüldüğü gibi İsrail bir yandan barış imzalsada da bir yandan da dilediğini yapmaktadır. Yapılan barış antlaşmaları ile bölgedeki şiddet ve çatışmalar el-Aksa intifadasına kadar kısmen de olsa son bulmuştur.

¹⁴⁰ Ali Öner, *Dünden Bugüne...*, s. 117.

¹⁴¹ Bora Bayraktar, *Oslo Barış Süreci, İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri 1991-2000*, Küre Yayınları, İstanbul 2013, s. 138-144.

¹⁴² Noam Chomsky, *Yeni Dünya Düzeninde Yalanlar Gerçekler*, Sarmal Yayıncılık, İstanbul 2003.

¹⁴³ Udo Steinbach, “Gazze – Eriha Antlaşması”, *Avrasya Dosyası*, Sonbahar, Cilt: 1 Sayı: 3, 1994, s. 32-44.

¹⁴⁴ Oslo I ve Oslo II antlaşmaları için bkz. Ömer Turan, *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Acar Matbaacılık, İstanbul 2003, s. 235.

¹⁴⁵ Mete Çubukçu, *Bizim Filistin...*, s. 90-91.

¹⁴⁶ Edward Sait, *Oslo’dan Irak’a yol Haritası*, (çev. Murat Uyrkulak), Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005 s. 6.

BÖLÜM III

XXI. YÜZYILDA HAMAS'IN SOSYAL VE SİYASAL POLİTİKALARI

Çalışmamızın bu bölümünde öncelikli olarak Filistin'in durumu analiz edilip barış için yapılan görüşmelere, ikinci intifadanın başlaması ve konunun devamını niteliğinde öncelikli olarak HAMAS'ın siyasal yönü daha sonra sosyal yönü üzerinde durulacaktır.

İlk önce XXI. yüzyıla girerken Filistin'in genel durumuna bir göz atmak gerekir. Milyonların umudu olan Ortadoğu barış süreci daha 2000 yılının ilk döneminde çıkmaza girmiş ve Eylül 2000'de başlayan ikinci intifada ile bu umutlar kırılmıştır. Barış görüşmelerinin nihayete ermesindeki en büyük engel şüphesiz İsrail'in uzlaşmaz tavırlarından kaynaklanmıştır. İsrail ne 1967 sınırlarına çekilmiş ne mültecilerin geri dönüş hakkını kabul etmiş ne de Kudüs merkezli bir Filistin Devleti'nin kurulmasını kabul etmiştir. Barış sürecinde Yahudi yerleşim yerlerinin sayısında artış yaşanırken, Batı Şeria ve Gazze'ye iki yüz bin yeni Yahudi yerleşimci yerleştirilmiştir¹.

HAMAS 1993'te Oslo ile başlayan barış görüşmelerine en baştan karşı çıkmış; çünkü barış görüşmelerinin en başından beri İsrail'in dayatması olduğunu, bu görüşmelerin aynı zamanda İsrail'in meşruiyetinin kabulü anlamına geldiğini savunmuştur. İsrail'in amacı barışı sağlamaktan ziyade, barış yanlısı bir görüntü sergileyip uluslararası alanda barışı isteyen taraf görüntüsü sergilemektir. Richard Ben Cramer İsrail-Filistin barışının ve sorunun çözümünü şöyle özetlemiştir:

İsraili olmayan ve psikotropik ilaçlar kullanmayan her Yahudi on dakika bu İsrail'deki barış sorununu çözmek için düşünse, İsrail'e barışı getirecek çözüme ulaşabilir².

XXI. yüzyıla girerken HAMAS'ın ne kadar haklı olduğu ortaya çıkmış, Oslo barış süreci resmen iflas etmiştir. 1996'da yapılan seçimlerle kurulan ve başkanlığına Yaser Arafat'ın getirildiği FY ise göstermelik kalmış, halkın sorunlarını çözmede yetersiz kalmış, vaat edilen barışı bir türlü getirememiştir. 1996 yılında İsrail'de

¹ Yücel Demirer, Sibel Özbudun, "İsyanın Adı: Filistin İntifada Kazanacak?", (der. Edward Said): *Barış Süreci Çifte Standarttan İbaret, (içinde)*, (çev. Cahide Sarı), Ütopya Yayınları, Ankara 2002, s. 179.

² Richard B. Cramer, *İsrail Nasıl Kaybetti*, (çev. Özkan Özdem), Pegasus Yayınları, İstanbul 2006, s. 200.

Enformasyon bakanı olan David Bar-ILLAN'a bir gazetecinin FY'ne bırakılan Batı Şeria'da bir Filistin Devleti olup olmayacağı sorusu üzerine Bakan: “evet isterlerse buna devlet diyebilirler, isterlerse <kızarmış tavuk> da diyebilirler”³ cevabını vermiştir.

3.1. II. Camp David Görüşmeleri

ABD Başkanı Bill Clinton'un barış görüşmelerinin devamını sağlamak için verdiği çabalar sonuç vermiş, FY Başkanı Arafat ile İsrail Başbakanı Ehud Barak arasında 11 Temmuz 2000'de başlayan müzakereler 25 Temmuz'a kadar devam etmiştir⁴.

Müzakerelerin temel amacı 1993 Oslo ile başlayan görüşmelerin devam etmesi ve Filistin'de başlayan hareketlenmenin sonlandırılmasıdır. Görüşmelerde ele alınan temel konular barış döneminde bir türlü bir neticeye bağlanamayan konulardır:

- Kudüs'ün durumu; İsrail Devleti, FY'nin Batı Şeria'nın %90-%95 ile Gazze'nin tamamında söz sahibi olmasını kabul ederken Kudüs'ün Filistin'e bırakılmasına karşı çıkmıştır.
- Yahudi yerleşim yerleri sorunu
- Kurulacak olan Filistin Devletinin sınırları
- Filistinli Mülteciler Sorunu
- İçme Suyu
- Golan Tepeleri⁵

Görüşmeler yukarıda sayılan konularda tarafların taviz vermekten kaçınması üzerine herhangi bir netice elde edilememiştir. İsrail Başbakanı Ehud Barak ülkesine dönüşte yaptığı konuşmada Camp David Görüşmelerinde ortaya atılan tüm önerilerin geçersiz olduğunu vurgulamıştır⁶. HAMAS ise bu görüşmelere de 1993'te yapılan barış görüşmelerinde olduğu gibi karşı çıkmıştır. Çünkü HAMAS'a göre bunlar tekrar filizlenmeye başlayan ikinci İntifadayı durdurmak için yapılmış bir oyalamadan ibarettir. HAMAS söyleminin dayanağı; 1993'ten beri başlayan görüşmelerin hiçbir neticeye varamaması ve İsrail Başbakan'ın Camp David dönüşü ülkesinde yaptığı konuşmadır. II.

³ Noam Chomsky, Achcar Gilbert, *Tehlikeli Güç*, İthaki Yayınları, İstanbul 2007, s. 278.

⁴ Mehmet İbrahim Turan, “Filistin Çıkmazdan Çözüm”, (der. Yunus Sönmez, Ömer F. Kalaycı), *1990 Sonrası Dönemde Ortadoğu Barış Süreci'ne Bakış*, (içinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003, s. 57.

⁵ Sylvain Cypel, *Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplumunu*, (çev. Burcu Çekmece), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2011, s. 257-262.

⁶ Bora Bayraktar, *Oslo Barış Süreci...*, s. 284.

Camp David Görüşmelerinin bir neticeye varamaması Filistinlilerin barışa olan umuduna ağır bir darbe vurmuş FY'nin bu görüşmelerden de eli boş dönmesi HAMAS'ın haklılığını bir kez daha ortaya çıkarmıştır.

3.2. İkinci İntifada

“Buraya barış mesajıyla geldim”⁷

(Ariel Şaron Haremüşerif'ten çıkarken)

İkinci intifada birdenbire ortaya çıkan bir isyan değil, 1948'den beri toprakları alınmış ve yaklaşık olarak yedi yıldır barış vaadiyle oyalanan bir halkın bu durumu ortadan kaldırmak için kitlesel olarak başlattığı bir mücadeledir. Filistin-İsrail çatışmasının tarihi seyrini değiştiren en önemli olaylardan biri şüphesiz 28 Eylül 2000'de meydana gelmiştir.

Bu tarihte Likud Partisi Lideri Ariel Sharon'un yaklaşık bin İsrail polisi ile Kudüs'teki Mescid-i Aksay'a zorla girmesi ikinci intifadanın diğer adıyla **el-Aksa** İntifadasının başlamasına neden olmuştur⁸. İntifadanın yayılması ise şu şekilde cereyan etmiştir: Ariel Sharon tarafından gerçekleştirilen el-Aksa ziyareti Filistinliler tarafından protesto edilmiştir. Ariel Sharon ve beraberindeki polisler (çıkartma yaptığı) Mescid-i Aksa'dan ayrılmak üzereyken Filistinlilerin taşlı saldırısına uğramıştır. Yaşanan kargaşada bir İsraili asker öldü karşılık veren İsrail Ordusu'ndan yapılan ateş sonucu dört Filistinli yaşamını yitirdi. Çıkartmanın ertesi günü Cuma gününe denk geldiği için Cuma namazını Mescidi Aksa'da kılan Müslümanlar, namaz sonrası bir önceki gün yaşanan olayı protesto etmek için bir araya gelmiş birkaç saat içinde binlerce Filistinli sokaklara dökülmüştür. Protesto İsrail'e karşı bir isyana dönüşmüş sokaklarda “Ey Sevgili Saddam! Tel Aviv'i Bombala”, Ey Hizbullah, İki Gözüm, Yahudi Yerleşim Yerlerini Bombala”⁹ şeklinde sloganlar atılmıştır.

Filistin halkının gösterileri diğer gün Batı Şeria'daki diğer bölgelere, bir sonraki gün İsrail içindeki Arap bölgelerine yayıldı. Filistinli ve İsraili sivil göstericilere her iki tarafın güvenlik güçlerinin de katılması ve eskisinden farklı olarak ateşli silahların daha yoğun kullanılması tansiyonu iyice yükseltti. İsrail ordusu, çatışmalara müdahalede

⁷ Bora Bayraktar, *A'raf: Oslo Barış'ından El Aksa intifadasına Ortadoğu*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 225.

⁸ Yücel Demirel, Sibel Özbudun, “İsyanın Adı Filistin İntifada Kazanacak!”, (der. Mehmet A. Civelek, Salih Çevikarslan, Temel Demirel), *Küçük Generaller'in İsyanı (Ya da Ortadoğu'nun Filistin'i)*, (içinde), Ütopya yayınları, Ankara 2002. s. 71-126.

⁹ Bora Bayraktar, *A'raf: Oslo...*, s. 233.

*kullandığı şiddetin seviyesini taarruz helikopterlerini ve tankları kullanmak suretiyle daha da artırdı*¹⁰.

El-Aksa intifadasının birinci intifadan birkaç farkı bulunmaktadır. Birinci İntifada İsrail askerlerinin silahlı müdahalesine karşılık sadece taşlarla karşılık verilmiş, İkinci intifada da taşların yerini silahlar almaya başlamıştır. Böylece intifada silahlı bir mücadeleye dönüşmüştür. İkinci fark ise bu intifada İsrail Ordusunun yanında olaya Filistin Polisi de dahil olmuş, bu durum İsrail Ordusu ile Filistin Polisi arasında güvenlik sorununa neden olmuştur¹¹.

Arafat'ın başkanı olduğu FY çıkan olayları bastırmada yetersiz kalmıştır. Aynı zamanda Arafat bir ikilem içine düşmüştür. Barış görüşmeleri ile hallolmayan sorunu Filistinlilerin intifada ile çözmeye çalışmaları Arafat'ı, intifadanın yanında mı yoksa karşısında mı duracağı konusunda ikilime düşürmüştür. İntifadaya karşı çıkması durumunda Filistin halkını karşısına almış olacaktı. Bu ise otoritesinin halk nezdinde sarsılmasına neden olacaktı.

Arafat'ın yaşadığı bu kararsızlık, birinci İntifada başladığında İntifadaya katılıp katılmama konusunda HAMAS'ın içine düştüğü ikilemle aynıdır. Arafat'ın bu durum karşısında pasif kalması ve isyanı bastıramaması İsrail ordusunun müdahalesine zemin hazırlamıştır¹². Bu ziyaret elbette açık bir provokasyon olarak nitelendirilebilir.

Ariel Sharon Mescid-i Aksa ziyaretinin sebebini şöyle açıklamaktadır: *“Bir Yahudi ve İsraili olarak Museviliğin kutsal mekanlarını ziyaret etme hakkını kullanmak”*¹³. Ariel Sharon ziyaret sebebini işte bu masum sözlerle açıklamıştır. Kutsal yerleri ziyaret etme hakkı kulağa çok masumane gelse de bu ziyaretin altında yatan birkaç neden vardır. Birincisi; barış görüşmeleri devam ederken özellikle Kudüs konusunda İsrail'in taviz vermektan kaçınması ardından yapılan bu ziyaretin mesajı İsrail'in Kudüs'ten asla vazgeçmeyeceği idi. İkincisi 2001 Mart'ında İsrail'de yapılacak olan yasama seçimlerine bir adım önde başlamak için yapılmış kısaca seçim yatırımı olarak değerlendirilebilir zira mevcut yönetim FY ile barış görüşmelerine devam etmekte ve bu durum radikal kesimi

¹⁰ <<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/filistinlilerin-ikinci-intifada-direnisi/>>,[Erişim: 10.10.2016].

¹¹ Bora Bayraktar, *HAMAS*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2007, s. 104-114.

¹² Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze...*, s. 728.

¹³ <<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/filistinlilerin-ikinci-intifada-direnisi/>>,[Erişim: 10.10.2016].

rahatsız etmekteydi. Nitekim Mart 2001’de yapılan seçimlerde Ariel Sharon oyların %59,5’ini alarak iktidara gelmiştir¹⁴.

El-Aksa İntifadasının ortaya çıkışının daha ilk ayında,

Filistin Kızılay’ının belirlemelerine göre, 1938 kişi gerçek mermilerle, 3810 kişi ise kauçuk kaplı çelik mermilerle yaralandı. ABD’li üç doktordan oluşan İnsan Hakları Savunucusu Doktorlar Ekibinin yerinde yaptığı incelemede, bu yaralanmaların yarısından fazlasının baş bölgesinden, diğerlerinin büyük çoğunluğunun ise arka bölgeden olduğu tespit edilmiştir. El-Aksa intifadasında 3500’ün üzerinde Filistinli öldü. Bunların 663’ü 17 ve daha küçük yaşlardaydı¹⁵.

XXI. yy. başında başlayan ikinci intifada İsrail’e büyük kayıplar verdirtmiş, İsrail’in ekonomik, sosyal ve siyasi olarak büyük sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur.

İlk defa tersine göç yaşanmaya başladı. Yani nüfusunu, sürekli dışarıdan Yahudi yerleşimciler getirerek çoğaltan İsrail’de ilk defa tersine göç başladı. Çünkü intifada ve her gün İsrail’in bir köşesinde patlayan bombalar, İsrail halkı arasında çok etkileyici oldu. Bazı istatistiklere göre İsraili ailelerin süpermarketlerdeki alışveriş süresi çok kısaldı. Durum böyle olunca İsrail intifadının durdurulması için Filistinli liderlere suikastlar düzenleme yolunu seçti¹⁶.

El-Aksa intifadası tüm şiddetiyle 2005’e kadar sürmüştür. İsrail bu süre zarfında HAMAS’ın birçok liderine suikast düzenlemiştir. Bunlardan biri de Şeyh Ahmet Yasin’dir özelde HAMAS’ın genelde Filistin davasının manevi lideri Şeyh Ahmet Yasin, İsrail’in düzenlediği hava saldırısı ile sabah namazı çıkışı iki yardımcısı ile birlikte şehit oldu. Aradan bir ay geçmeden İsrail ikinci bir suikast düzenleyerek HAMAS’ın kurucularından Abdülaziz Rantisi’yi öldürmüştür. Kassam Tugayları bu saldırılara karşılık silahlı ve canlı bomba eylemleri ile İsrail’e kayıplar verdirttiler. İsrail Hükümeti, canlı bomba eylemlerinin önüne geçebilmek için ülkede geniş çaplı önlemler almaya başladı. Her yer didik didik arandı tüm köyler gözlem altına alındı. İkinci İntifada yaklaşık beş yıl sürdü ve İsrail’in Gazze’den Eylül 2005’de çekilmesiyle intifada son bulmuştur¹⁷. İkinci İntifada sürerken cereyan eden hadiselere ve İntifadayı sonlandırmak için yapılan girişimlere aşağıda değinilecektir.

¹⁴ Bora Bayraktar, *A’raf: Oslo...*, s. 254.

¹⁵ <<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/filistinlilerin-ikinci-intifada-direnisi/>>, [Erişim: 10.10.2016].

¹⁶ Sefer Turan, *Allah’a İsmarladık Kudüs*, Pınar Yayınları, İstanbul 2005, s. 7.

¹⁷ <<http://medyasafak.net/haber/1581/iki-intifada-ve-uc-savas-sonrasinda-filistin-direnisi-nin-taktiklerine/>>, [Erişim: 10.09.2017].

3.3. 11 Eylül 2001 Saldırıları

11 Eylül saldırıları özelde ABD'yi etkileyen bir olay gibi görünse de genelde tüm dünyanın etkileneceği sonuçları olan bir durum meydana getirmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla Soğuk Savaş dönemi sona ermiş, ABD ile SSCB etrafında şekillenen Çift Kutuplu sistem çökmüştür. ABD için soğuk savaştan sonra tehdit olmaya başlayan yeni bir olgu ise Ortadoğu merkezli İsrail-Filistin çatışmasında kaynaklanan terör olgusunun yükselmesiydi. 11 Eylül günü ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yönelik terör saldırıları ABD'de tam manasıyla şok etkisi yaratmış, yapılan bu saldırılarda toplamda iki bin dokuz yüz doksan altı kişi hayatını kaybetmiştir¹⁸. Dönemin tartışmasız süper gücü ABD'de bu tarz bir eylemin gerçekleşmesi güvenlik zafiyeti olarak açıklanabilir; ama bu durum hazırlanan resmi raporlarda ABD savunma sisteminin halen Soğuk Savaş döneminde olası saldırılara karşı oluşturulmuş olduğu ve böylesi bir saldırıyı engelleyemediği şeklinde açıklanmıştır¹⁹.

Soğuk Savaş sonrası dönemden 11 Eylül saldırılarına kadar geçen sürede güvenlik ortamının geçirdiği evreler; “stratejik dengenin değişimi, stratejik sistemin değişimi ve askeri teknolojideki değişimler”²⁰ güvenlik konusunda değişen yeni koşullar ABD'de Soğuk Savaş döneminden kalma taktikleri bir kenara bırakıp yeni taktikler ve çözümler bulmaya yöneltmiştir. Bush yönetimi ABD'nin yeni ulusal güvenlik stratejisini şöyle açıklamıştır:

Soğuk Savaş döneminin artık bittiğini eski düşman SSCB'nin yerini yeni en büyük düşman olarak terörizmin aldığını eski tarzdaki güvenlik önlemleri ve yapılanmaları ile bu yeni düşman ile mücadele edilemez. Diğer bir değişle Soğuk Savaş döneminde <özgür ulusların komünizme karşı desteklenmesi> şeklinde ifade edilen Truman doktrini yerini, <özgür ulusların terörizme karşı korunması> şeklinde değişecek olan Bush doktrinine bırakmıştır²¹.

Ortadoğu için temel sorun ulusların terörizme karşı korunması temeline dayandırılır; çünkü tam bu sıralarda Filistin'de, el-Aksa İntifadası tüm hızıyla devam etmekteydi ve İsrail için oluşan bu yeni ortam HAMAS ve İslami Cihat gibi gruplarla olan çatışmasını terörizmle mücadele kapsamında değerlendirmesine olanak sağlamıştır. 11

¹⁸ <http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/09/11/11-eylul-sonra-tarih-baska-turlu-yazildi> [Erişim: 29. 02. 2016].

¹⁹ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110829_nine_eleven_conspiracy.shtml [Erişim: 29. 02. 2016].

²⁰ Sait Yılmaz, *21. yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, Alfa Kitabevi, İstanbul 2006, s. 20.

²¹ Ömer F. Karagüzel, “11 Eylül ve Bush Doktrininin Sürekliliği” http://www.academia.edu/4170733/11_Eyl%C3%BCI_ve_Bush_Doktrininin_S%C3%BCreklili%C4%9Fi [Erişim: 01. 03. 2016].

Eylül saldırısını gerçekleştiren el-Kaide'nin meşru zemin olarak Filistin'deki durumu göstermesi HAMAS'ı zor duruma sokmuştur. ABD tüm dünyada terörizme karşı savaş açmış, bu kapsamda HAMAS da terör örgütü listesine alınmıştır. Dış ülkelere gelen yardımların büyük bir kısmını kaybeden HAMAS'a Suriye, İran ve Irak içindeki radikal gruplar tarafından maddi destek sağlamışlardır²².

3.4. İntifadayı Bitirmek İçin Yapılan Girişimler

El-Aksa İntifadasını bitirmek için çeşitli girişimler yapılmış, bu girişimler bölge devletleri ve diğer devletlerce çeşitli şekil ve amaçlarda yapılmıştır. Arap devletleri tarafından yapılan girişimler bölgedeki barışı sağlamada belirleyici aktör olma isteği temeline dayanırken, İsrail Devleti'nin yaptığı müdahale ise bölgedeki tansiyonu, baskı ve şiddet yolu ile düşürmeye yöneliktir. ABD ve AB gibi ülkeler ise bölge barışının tesisi ve bölgedeki hakimiyetlerinin devamı için bölgede devam eden şiddeti bitirmeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardır.

3.4.1. Arap Barış Planı

Filistin'de devam eden çatışma ortamının son bulması için Suudi Arabistan Kralı Abdullah tarafından ortaya atılan bir barış planıdır. Suudi Arabistan'ın böyle bir Barış Planı ortaya koymasında elbette Filistin Sorununa duyduğu saf ilgiden kaynaklanmamaktadır. Kral Abdullah, Filistin'de başlayan intifada ile bölgedeki batı yanlısı rejimlerin tehlikeye girdiğinin farkındaydı ve bölgedeki istikrarsızlığı bir an önce sona erdirmek niyetindeydi. Kral Filistin Sonunun yeniden önem kazandığı bir dönemde Filistin-İsrail arasında yapılması olası bir barışın dışında kalmaktansa sürece direkt dahil olmak istemiştir. Kral Abdullah tarafından ilk kez Şubat 2002'de halka duyurulan Planın temeli "barış karşılığında toprak"²³ ilkesine dayanmaktadır. Plan iki devletli bir çözümden yana olmakla birlikte temelde iki ilke üzerinde durmaktadır. Birincisi İsrail'in 1967'de işgal ettiği tüm sınırlardan çekilmesi, ikincisi Doğu Kudüs merkezli bağımsız bir Filistin Devletinin kurulması üzerine inşa edilmiştir²⁴. Mart 2002'de Beyrut'ta yapılan Arap Zirvesinde ele alınan plan büyük oranda kabul görmüştür.

²² Burak Bilgehan Özpek, "En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu", *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:3, No:2, Ocak 2012, s. 205. <<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209670>>, [Erişim: 10.09.2017].

²³ <<http://www.islamidavet.com/2013/05/05/arap-baris-planı-nedir/>>, [Erişim: 01. 03. 2016].

²⁴ Serpil Açıkalin, <<http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/orta-dogu/gazze-saldirilari-sonrasi-arap-baris-planı-mumkun-mu?>>, [Erişim: 01. 03. 2016].

Plan Filistin tarafından kabul edilirken İsrail plana bazı konularda çekince koymuştur:

- İlk olarak İsrail'in 1967 sınırlarına çekilmemesi ve bu tarihten beri inşa etmekte olduğu Yahudi yerleşim yerlerini boşaltmayı düşünmemesi ve dahası halen yeni yerlerim yerleri yapması.
- Mültecilerin geri dönüş hakkını kabul etmemesi mültecilerin geri dönüşünün devletin Yahudi karakterine zarar vereceğini düşünmesinden kaynaklanmaktadır.
- İsrail'in Kudüs konusunda tavize yanaşmaması ve Kudüs merkezli Filistin Devletine karşı çıkması
- Yahudi karakterli bir devlet olan İsrail'in İslam ülkelerinin tamamında kabul görmesinin zaman alacağını farkında olması
- Son olarak İsrail'in tüm bunları kabul etse bile Arap devletlerinin tamamı ile ilişkilerinin normalleşeceğine olan inancının zayıf olması²⁵.

Barış Planındaki eksiklikleri şöyle sıralayabiliriz: İlk olarak geri çekilme net bir tarihe bağlanmamış bu durum İsrail'in keyfi davranmasına zemin hazırlamıştır. İkincisi, mülteciler için geri dönüş hakkı istenmiş ama bunların sayıları, nereye dönecekleri statüleri hakkında hiçbir detay belirtilmemiştir. Barış Planı halen güncelliğini koruyan ve zaman zaman ufak değişiklikler yapılarak tarafların kabul edebileceği şekle sokulmaya çalışmış gibi görünse de aslında yapılan değişiklikler Planı İsrail'e kabul ettirebilmek içindir. 2007'de Riyad'da toplanan Arap Zirvesinde panda çeşitli değişiklikler yapılmış bu haliyle İsrail Plana yeşil ışık yakmıştır²⁶.

İsrail, Arap Barış planına cevap niteliğinde kırk kişilik bir barış heyeti ile 31 Mart 2011'de yeni bir barış planı hazırlamıştır²⁷. İsrail, Arap Planını çerçevesinde çekince belirttiği konularda değişiklikler yaparak çözüm sürecini yeniden başlatmayı hedeflemiştir.

HAMAS başından beri sürece destek vermemiş ve Arap devletlerinde bu Plandan vazgeçmelerini istemiştir. HAMAS'a göre Plan yeterli değildi. Özellikle mülteciler

²⁵ <<http://transparency.aljazeera.net/en/projects/thepalestinepapers/201218225348796889.html>>, [Erişim: 01. 03. 2016].

²⁶ Tuğçe E. ÖZTÜRK, <http://www.academia.edu/1780456/Filistin-%C4%B0srail_Sorunu_%C3%87%C3%B6z%C3%BCm_S%C3%BCreci_Arap_Bar%C4%B1%C5%9F_Giri%C5%9Fimi_ve_%C3%87%C4%B1kmazlar%C4%B1>, [Erişim: 01. 03. 2016].

²⁷ <<http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/IPI-English.pdf>>, [Erişim: 02. 03. 2016].

konusunun belirsizliği Planı daha baştan reddetmesine neden olmuştur. 2007’de yapılan değişiklik haliyle İsrail’in plana olumlu bakması HAMAS’ın şiddetli tepkisiyle karşılaşmıştır. HAMAS’ın Siyasi Büro Şefi Halid Meşal Planı kesinlikle kabul etmediklerini belirtmiş “*Hiçbir ülkenin Filistin halkı ve Filistinlilerin hakları üzerinde bir yaptırım hakkı bulunmadığını*” belirtmiştir²⁸. Halid Meşale göre Plan, mültecilerin dönüşünü değil aksine mültecileri Arap devletlerine yerleştirmeyi ve dönecek olanların ise İsrail’e değil Filistin topraklarına yerleştirileceği ayrıca Planın, İsrail ile FY arasında toprak değişimi gibi konuları içerdiği için tümünden reddettiklerini vurgulamışlardır²⁹.

3.4.2. Yol Haritası

Ortadoğu dörtlüsünün (ABD, AB, Rusya ve BM) 10 Temmuz 2002’de oluşturduğu Filistin Reformu Çalışma Grubu’nun çalışmaları neticesinde üzerinde uzlaşmaya vardığı ve 2005 yılına kadar nihai çözümün sağlanması için ilk adım 17 Eylül 2002’de atılmış ve Yol Haritası yayınlanmıştır³⁰. Tarafların itirazları sonucu plan kabul görmemiş, Ekim 2002’de ABD Başkanı Bush, daha kapsamlı ve tarafların isteklerini dikkate alan yeni bir yol haritası hazırlamış; ama bu planda taraflarca kabul görmemiştir. Filistin tarafı gerçek bir barıştan yanaydı ve Oslo sürecinde yaşanan başarısızlık ve belirsizliklerin tekrar etmesinden korkuyordu. İsrail Hükümeti ise kesin çözüm veren bir barış antlaşmasının sağlanmasının güç olduğunun farkında olmasına rağmen barış görüşmelerine katılarak devam etmekte olan intifadayı sonlandırmak niyetindeydi. İntifada İsrail’de özellikle ekonomik anlamda dar boğaza neden olmuş savunma harcamaları artmış, İsrail Askerlerinin ve sivil vatandaşın üzerinde olumsuz etki yaratmıştır. ABD Başkanı Bush yeni yol haritasını ortaya koymak için Yaser Arafat’tan Filistin’de bir başbakanlık makamının oluşturulmasını ve yetkilerinin paylaşılmasını teklif etmiş yeni Yol Haritasının ancak bu şartlarda ortaya konulabileceğini belirtmiştir. Arafat 7 Mart 2003’te Mahmud Abbas’ı Başbakan olarak atamış ve 30 Nisan’da yapılan güvenoyu ile resmen göreve başlamıştır. Mahmud Abbas Mecliste yaptığı konuşmada özetle şiddet ve terör

²⁸ <http://www.ntv.com.tr/dunya/HAMAS-arap-birliginin-planina-karsi,8nWASDu36kG5Xy7uNFt6JA?_ref=infinite>, [Erişim: 02. 03. 2016].

²⁹ <<http://www.islamidavet.com/2013/05/04/HAMAS-arap-baris-planini-tumuyule-reddetmektedir/>>, [Erişim: 02. 03. 2016].

³⁰ <<http://home.arcor.de/filistin/barissureci/ikinciintifada/yolharitasi/yolharitasi.html>>, [Erişim: 02. 03. 2016].

olaylarının son bulacağı üzerinde durmuştur³¹. Aynı gün açıklanan Yol Haritası üç aşamadan oluşmaktadır:

1.Aşama Şiddete son verilmesi, Filistin'deki hayatın normalleşmesi, Gazze ve Batı Şeria'da devam eden insani durumun iyileştirilmesi ve FY kurumlarının yeniden inşasını öngörmektedir. İsrail intifadanın başından beri işgal ettiği topraklardan çekilmeli ve yerleşim yeri faaliyetlerini sonlandırmalıdır. Birinci aşamanın 2003 Mayıs sonuna kadar tamamlanması öngörülmüştür.

2.Aşama geçiş dönemi niteliğindeki olup “geçici sınırlara sahip ve egemenlik unsurları taşıyan bağımsız Filistin devletinin kurulmasına”³² kurulacak olan bağımsız bir Filistin Devletinin altyapısının hazırlanması ve Dörtlü Grubun bunu sağlaması istenmiştir. İkinci aşama Haziran-Aralık 2003 arası dönemi kapsamaktadır.

3.Aşama nihai statü antlaşmasının imzalanacağı ve İsrail-Filistin çatışmasının son bulacağı 2004-2005 arası dönemi kapsayan son aşamadır³³.

ABD Başkanı Bush 1 Mayıs 2003'te yaptığı konuşmada Filistin Başbakanı Mahmut Abbas'ın konuşmasından duyduğu memnuniyetini dile getirdikten sonra Abbas'la çalışabileceklerini ve tarafların şiddetten vazgeçip derhal Yol Haritasında belirtilen hususlara uymaları gerektiğini dile getirmiştir. FY, Yol Haritasını hemen kabul ederken İsrail ise bazı konularda çekince belirtmiş üzerinde oluşan ABD baskısı neticesinde planı kabul etmiştir. HAMAS Yol Haritasını kesinlikle kabul etmeyeceklerini açıklamışlardır³⁴.

Yol Haritasının intifadayı bitirmeye yönelik bir girişim olarak değerlendiren Şeyh Ahmet Yasin, Gazze'de Reuters haber ajansına yaptığı açıklamada, dörtlü grup tarafından hazırlanıp taraflara sunulan yol haritasını asla kabul etmeyeceklerini ve İsrail'i hedef alan saldırılara devam edeceklerini belirtmiştir. Şeyh Yasin Yol Haritası için: “*Yol haritası, bizim insanımızın güvenliği pahasına, İsrail için güvenlik sağlamayı amaçlıyor*” şeklinde ifade etmiştir³⁵. HAMAS'ın bu söyleminde haksız olduğu söylenemez. Nitekim antlaşmanın ilk maddesi ilk hareketi Filistinlilerden beklemekteydi. Filistinliler öncelikle

³¹<<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213146.asp#BODY>>, [Erişim: 03. 03. 2016].

³²<<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213348.asp>>,[Erişim: 03. 03. 2016].

³³ Ali Öner, *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin-İsrail*, İlimyurdu Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 171-172.

³⁴<<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213422.asp>>, [Erişim: 03. 03. 2016].

³⁵<<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213146.asp#BODY>>, [Erişim: 03. 03. 2016].

intifadayı bitirecekler ellerindeki silahları bırakacaklar. Barışın ön koşulu olarak bu temel alınıyordu. Böyle bir istek en çok İsrail'in işine yarayacaktı. Çünkü intifada İsrail ekonomisine çok büyük zarar vermektedir. İsrail intifadayı bitirmek için kullandığı orantısız güç nedeniyle uluslararası bir baskı altındaydı intifadanın son bulması ile İsrail rahat bir nefes almış olacaktı. Öte yandan ABD öncülüğünde 20 Mart 2003'te Irak'a müdahale gerçekleştirilmiş, böylece Bush yönetimi Irak'ta savaşırken Filistin'de barış nidaları atmakla üzerindeki baskıyı ve dikkati başka yöne çekmeyi amaçlamış, İsrail'i Filistin'de içine düştüğü çıkmazdan kurtarmak ve Filistin Halklarının başlatmış olduğu bağımsızlık mücadelesini böylelikle sonlandırmayı hedeflemiştir³⁶.

FY'nin Yol Haritasını kabul etmesinin nedenlerini şöyle sıralayabiliriz: 11 Eylül saldırıları sonrasında başlamış olan küresel terörizme savaş çerçevesinde Filistin Meselesini terör kapsamı dışına çıkarmak ve yapılan şiddet ve intihar eylemlerini durdurmak. İsrail'in ve uyguladığı şiddeti terörizmle mücadele kapsamında ele alması böylece Filistin Meselesinin unutulmaya yüz tutmuş olmasına engel olmak. Yol Haritasını kabul etmeyerek barışı istemeyen taraf görüntüsünden kurtulmak istemesi. İntifada süreci nedeniyle İsrail'in, Filistin'inin tüm kurumlarını işgal etmesi, ekonominin çökme noktasına gelmesi ve FY'nin İsrail'e karşı koyabilecek kapasitede askeri güce sahip olmaması. Sıralanan nedenlerden ötürü FY Yol Haritasını kabul ettiğini açıklamış ve İsrail'le "*barış olmayan bir barış*"³⁷ için masaya oturmayı kabul etmek zorunda kalmıştır. Yol Haritasının uygulanmasının sağlanması ve Arap devletleri nezdinde taban bulması için 3-4 Haziran 2003'te Mısır'ın Şarm el-Şeyh kasabasında toplanan (FY Başbakanı Mamut Abbas, ABD Başkanı Bush, Mısır, Ürdün, Bahreyn ve Suudi Arabistan) devletler yol haritasının uygulanmasında izlenecek metotlar üzerinde durmuşlardır. İkinci toplantı ise Ürdün'ün ev sahipliğinde 5 Haziran'da Ürdün'ün Akabe kentinde FY Başbakanı Abbas, ABD Başkanı Bush İsrail Başbakanı Şaron arasında yapılan mini bir Ortadoğu zirvesi şeklinde gerçekleşmiş, toplantıda Filistin'de devam eden intifadanın sonlandırılması ve FY kurumlarının bir an önce yapılandırılması konuşulmuştur³⁸.

³⁶ <<http://www.vahdet.info.tr/filistin/dosya2/0564.html> >, [Erişim: 03.03.2016].

³⁷ Çubukçu, Mete. "Ortadoğu'da Barış? Yol Haritası Kanla Çizilmez", *Birikim Dergisi*, Haziran-Temmuz 2003, s. 170-171.

³⁸ <<http://www.habervitrini.com/dunya/iste-ortadoğu-yol-haritasinin-ana-hatlari-86999/> >, [Erişim: 03.03.2016].

Toplantı kararlarını kabul etmeyen HAMAS'a yönelik şiddeti arttıran İsrail'e, HAMAS'tan cevap gecikmemiş 11 Haziran 2003'te Kudüs'te HAMAS'a bağlı Kassam Tugayları tarafından gerçekleştirilen intihar saldırısında on yedi kişi ölmüş yüzden fazla kişi yaralanmıştır³⁹.

Yol Haritasında geçiş aşamaları arasında zaman belirtildiği halde bir aşamadan diğer aşamaya geçmek için uygun koşulların oluşması beklenmiştir. Birinci aşama için öncelikli adım intifadanın son bulması idi. Mayıs 2003 sonuna kadar zaman belirtilen birinci aşama ancak 29 Haziran 2003'te HAMAS ve İslami Cihat tarafından duyurulan ateşkes **“hudna”** ile sağlanmıştır. Ancak çok uzun ömürlü olmayan bu ateşkes 19 Ağustos'ta Kudüs'te yapılan bir intihar saldırısıyla son bulmuştur⁴⁰. Böylece Yol Haritası taraflar arasında prensipte kabul edilse bile uygulama aşamasında pek başarılı olamamış taraflar çözümü için tekrar şiddette başvurmuşlardır.

3.4.3. Annapolis Konferansı

ABD Başkanı Bush'un çabaları ile İsrail-Filistin Meselesinin uluslararası bir konferans çerçevesinde ele alınması için girişimlerde bulunmuş ve nihayet 27 Kasım 2007'de ABD'nin Maryland Eyaletinde bulunan Annapolis kasabasında toplantı gerçekleştirilmiştir. Toplantıya aralarında Türkiye'nin de olduğu yaklaşık olarak 50 devletin yanı sıra çeşitli finans çevreleri ve uluslararası kuruluşlar katılmıştır⁴¹. İran dışındaki bölge ülkelerinin toplantıya davet edilmesi aslında ABD'nin İran'a karşı bir koalisyon kurma girişimi olarak nitelendirilmiştir. Özellikle İran ile iyi ilişkiler içinde bulunan Suriye'nin de konferansa katılması İran'ın eleştirisine neden olmuştur. İran'daki dini lider Ayetullah Ali Hamaney'in danışmanı Hüseyin Şeriat Medari *“Suriye'nin tutumu bizi şaşırttı. Biz konferansı desteklemediğimizi söyledik. Fikrimizi açık ve net bir şekilde ifade ettik. Konferans, Filistin halkına karşı bir komplodur”*⁴² şeklinde açıklamada bulunmuştur. Kahire'de Arap devletlerinin Dışişleri bakanlarının yaptığı toplantıda konferansa katılma kararının alınmasına sert tepki gösteren HAMAS, Arap devletleri liderlerine İsrail'le

³⁹ <<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/filistinde-intihar-saldirilari/>>, [Erişim: 03.03.2016].

⁴⁰ <<http://bdsturkiye.org/filistin/filistin-direnis-tarihi-ikinci-intifada/>>, [Erişim: 04.03.2016].

⁴¹ Ali Öner, Çatışmalar Sarmalında.... s..., s. 173.

⁴² <<http://www.umutfmforum.com/dort-soruda-annapolis-toplantisi-t17093.0.html;wap2=>>, [Erişim: 04.03.2016].

ilişkileri normalleştirmeyin çağrısında bulunmuştur⁴³. HAMAS tarafından düzenlenen ‘Annapolis konferansı nereye kadar?’ başlıklı panele İslami Cihad, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi ve Halk Cephesi katılmıştır. Annapolis Konferansına karşı olduklarını belirtilirken HAMAS’ın liderlerinden Mişr el-Mısri yaptığı konuşmasında: “*Bunun Filistin davasının tasfiyesi olduğunu, Filistin davasının yoluna çukur kazılarak, yabancı orduları Filistin’e getirerek sonlandırılması*”⁴⁴ şeklinde ifade etmiştir. Yapılan eleştirilere rağmen Annapolis konferansı toplanmış, Konferansa Suudi Arabistan bakanlık düzeyinde katılım gösterirken, Golan Tepeleri ile ilgili konunun toplantı gündeminde olmamasına rağmen Suriye’nin de konferansa gelmesi ileride muhtemel bir İsrail-Suriye barışı için hayati önem niteliğindedir. Konferansa Arap devletlerinin katılım göstermesi adına Mısır nezdinde temaslarda bulunan İsrail Başbakanı, Mısır’ın Şarm el-Şeyh kasabasında Hüsnü Mübarek ile bir araya geldi. Ehud Olmert toplantı sonrası yaptığı ortak basın açıklamasında “*Annapolis Konferansı başarısızlığa uğramayacak çünkü Mübarek gibi güçlü bir Arap liderinin desteği arkamızda*”⁴⁵ şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.

Olmert’in konferanstan emin olmasının yanında ortada olan bazı gerçekler konferanstan nihai bir çözümün çıkmasını zorlaştıracak mahiyette olan çekinceler aşağıda sıralanmıştır⁴⁶:

1. Konferanstan çıkacak olan nihai bir kararın uygulanmasında her iki taraf içinde sıkıntılar mevcuttur. İsrail’de Olmert’in koalisyon ortağı olan Ortodox Shas Partisinin başkanı Eli Yishai, konferansta Kudüs konusunda taviz verilmesi durumunda koalisyondan çekileceklerini açıklamıştır. Filistin Özerk Yönetimi’nin Başkanı Mahmud Abbas ise Konferansa HAMAS’ın desteğini almadan gelmiş ve çıkacak bir sonucu ancak Filistin’in yarısında uygulayabilirdi. Çünkü Abbas Gazze üzerindeki denetimini 2006’da yapılan seçimler ile HAMAS’a kaptırmıştı. Görüldüğü gibi konferansta çıkması muhtemel bir kararın uygulanması aşamasında her iki tarafta da güçlü siyasi bir irade bulunmamaktadır.

2. Konferansta İsrail-Filistin barış görüşmelerinin kronikleşmiş sorunları olan Kudüs’ün statüsü, mültecilerin durumu gibi konulara hiç değinilmemesi ve Suriye’nin

⁴³ <http://www.ydh.com.tr/HD4077_HAMAS--bari-israile-iliskileri-normallestirmeyin-.html>, [Erişim: 04.03.2016].

⁴⁴ <<http://www.islamidusunce.net/forum/index.php?topic=2359.0;wap2>>, [Erişim: 04.03.2016].

⁴⁵ Erol Güney, “*Annapolis Konferansı Belirsizliklere Son Verebilir*”, <<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/738-Annapolis-Konferansi-belirsizliklere-son-verebilir.aspx>>, [Erişim: 04.03.2016].

⁴⁶ <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250850r5599.Annapolis__Oncesi_ve_Sonrasi.pdf>, [Erişim: 13.03.2016].

hazır bulunmasına rağmen Golan Tepeleri konusunda bir adım atılmaması yapılmak istenen barışın eksikliklerini ortaya koymaktadır.

3. Yol Haritasındaki gibi belli bir zaman dilimin belirtilmesi (ABD Başkanı Bush'un görev süresinin dolacağı Aralık 2008'e kadar) Ortadoğu'da daha önce verilmiş olan sözlerin ve belirtilen tarihlerin işlenmemesi tekrar aynı senaryonun yaşanmasından korkulmuştur.

Konferanstaki olumsuzluklara rağmen liderlerin bir umutla konferansa katılması, Ortadoğu barışının sağlanması yönündeki isteklerini göstermiştir. Özellikle tarafların 12 Mart 2007'de çalışma planlarının hazırlanması ardından müzakerelerin denetlenmesi için ortaklaşa yönetilecek bir kılavuzluk komitesinin ilk toplantısının yapılması hedeflenmiştir. İkinci aşama ise 17 Aralık 2007'de Paris'te uluslararası izleme konferansı yapılacak ve konferansta Filistin Devleti'nin kurulması için bağışçı ülkelerden para yardımı talep edilecektir⁴⁷. İsrail ve Filistin'de halkın konferansa bakışı şu şekildedir: Filistin halkının büyük bir kesimi yapılacak olan konferansın barışa gidemeyeceğini düşünmekte ve aynı oranda İsrail halkı da barışa olan ümitleri oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. "European Jewish Press" adlı internet sitesinde yapılan bir ankette konferansın barışı getireceğine inanıyor musunuz? sorusuna katılımcıların sadece %6 evet derken, %96'sı hayır cevabını demiştir⁴⁸.

Yapılan bir araştırmada İsrail vatandaşlarının konferanstan bir barış sonucuna varılabileceğine olan inancı şu şekildedir:

*Halkın %69 Filistinliler ve Suriyelilerle konuşmaların başlamasına taraftar; %66 Filistinlilere ödün vermek istemezken; %82'si 2008'e dek Filistinlilerle bir anlaşmaya varmanın mümkün olmadığına inanmaktadır*⁴⁹.

3.5. Şeyh Ahmed Yasin'in Öldürülmesi

Şeyh Ahmed Yasin, Filistin davasında büyük mücadele veren HAMAS'ın manevi ve aynı zamanda kurucu lideri olarak kabul edilmektedir. Şeyh Ahmed aslında tüm Filistinlilerin gönlünde taht kurmuş bir önder olmakla birlikte HAMAS yanlısı herkes onu Filistin davasının gerçek lideri olarak görmektedir. Ahmed Yasin İsrail tarafından

⁴⁷ <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/427783.Asp>>, [Erişim: 13.03.2016].

⁴⁸ <http://www.salom.com.tr/haber-61638-Iki_anket_ve_dusundurdukleri.html>, [Erişim: 04.03.2016].

⁴⁹ Erol, Güney: "Annapolis Konferansı'nın Düşündürdükleri", <<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/743-Annapolis-Konferansinin-dusundurdukleri.asp>>, [Erişim: 04.03.2016].

öldürüldüğünde Filistin genelinde halkın tepkisine neden olmuş, bütün Filistinli gruplar bu olayı şiddetle kınamış ve protesto gösterileri düzenlemişlerdir.

Ahmed Yasin, on iki yaşında spor yaparken geçirdiği bir kaza sonucu vücudunun %90'ı felç olmuş, ancak buna rağmen mücadelesinden hiç vazgeçmemiş tüm hayatını Filistin'in özgürlüğü için adamıştır⁵⁰.

İsrail'in düzenlediği suikast sonucu 22 Mart 2004'te hayatını kaybetti. Şeyh Yasin, evinin yakınındaki camide sabah namazını kılmasının ardından evine dönerken İsrail tarafından fırlatılan füze ile öldürülmüştür. Saldırıda ikisi Ahmed Yasin'in yardımcısı olmak üzere dört kişi daha hayatını kaybetti⁵¹.

Şeyh Ahmet Yasin'in vefatından hemen sonra HAMAS'ın başına Abdülaziz Rantisi geçti. Gazeteci yazar Sefer Turan, Abdülaziz Rantisi ile yaptığı mulakatta; "HAMAS'ta yaşanan bu lider değişiminden dolayı yeni dönemde HAMAS'ın stratejisinde bir değişim olup olmayacağını sormuştur." Abdülaziz Rantisi "Yeni dönemde stratejimizde hiçbir değişiklik olmayacağını net bir şekilde ifade etmiştir"⁵². Abdülaziz Rantisi, HAMAS'ın başına geçtikten yaklaşık bir ay sonra 17 Nisan'da İsrail tarafından yapılan füze saldırısı sonucu hayatını kaybetmiştir⁵³. Rantisi'nin öldürülmesinin ardından HAMAS'ın liderliğine Halid Meşal seçilmiştir. 2017 Mayıs ayında İsmail Haniye HAMAS'ın yeni lideri seçilmiştir.

3.6. Politik Bir Aktör Olarak HAMAS

HAMAS kuruluş tüzüğünde de belirttiği gibi arka planında yer alan örgütün, Mısır'da 1928'de kurulmuş olan Müslüman Kardeşler Teşkilatı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Zamanla Filistin'in kendi özel durumu nedeniyle Mısır'daki Müslüman Kardeşler Teşkilatı'ndan farklılıkları olduğu belirtilmiştir. HAMAS'ın Filistin'de bağımsız bir örgüt olarak ortaya çıkmadan önce Müslüman Kardeşlerin Filistin'deki, lideri olan Şeyh Ahmet Yasin, Müslüman Kardeşlerin üç temel öğretisini Filistin'de uygulamaya çalışmıştır. Bu üç öğreti '**Dini Eğitim, Uyanış ve Örgütlülük**' temeline dayanmaktadır. Öncelikli hedef toplumun eğitilmesiydi ve HAMAS Filistin'de faaliyet gösterdiği ilk

⁵⁰ <<http://www.dw.com/tr/%C5%9Feyh-ahmed-yasin-kimdir/a-2526862>>, [Erişim: 13. 3. 2016].

⁵¹ <<http://www.vahdet.info.tr/>>, [Erişim: 13. 03. 2016].

⁵² Sefer Turan, *Allah'a ismarladık...*, s. 10.

⁵³ Hüseyin Kalender, "Şehit Abdülaziz Rantisi", *Nebevi Hayat Dergisi*, s: 12, Kasım 2013.

yıllarda eğitim temel olmak üzere sosyal konularda halkın yanında olduğunu hissettirmiştir⁵⁴.

HAMAS kurulduğu 1987’de beri İsrail’i yok etmek üzerine bir politikas izlemiştir. Bu politikadan hareketle 1993’te başlayan Oslo Barış Görüşmeleri ’ne karşı çıkmıştır. Filistin Meselesinin siyasetle çözülebileceğini daha doğrusu İsrail’in Filistin topraklarından siyasetle çıkarılabileceğine inanmıyordu. HAMAS tek çözümün İsrail’e karşı savaşmak olduğunu her fırsatta vurgulamıştır. İsrail’in HAMAS’ı zayıflatmak ve intifadayı sona erdirmek için 2004 Mart ayında HAMAS’ın kurucusu ve lideri olan Şeyh Ahmed Yasin’i öldürmesi, ardından başa geçen Abdülaziz Rantisi’yi bir ay gibi kısa bir süre içinde öldürmesi beklendiği gibi HAMAS’ta bir güç kaybına neden olmamıştır. Aksine HAMAS halk nezdinde daha çok itibar görmeye başlamıştır. Arafat’ın ölümünden sonra, FY’nin başına geçen Mahmut Abbas’ın Arafat’ın yerini dolduramaması, FY yöneticileri hakkında çıkan yolsuzluk iddiaları, HAMAS’ın İsrail karşısındaki kararlı duruşu gibi etmenler HAMAS’ın FY karşısında güç kazanmasına ve Filistin siyasetinde yavaş yavaş ağırlığını koymasına zemin hazırlamıştır⁵⁵.

HAMAS artık Filistin’de belli bir güç haline geldiğinin farkında idi, her ne kadar İsrail karşında bir duruş sergilese de ortada bir FY vardı ve Filistin’inin kaderini belirleyen belki de Filistin Meselesinin çözüleceği yer olan siyasetten fazla uzak kalamazdı.

Halid Meşal’in, 19 Nisan 2004’te BBC Hard Talk programında Tim Sebastian’a verdiği mülakatta, İsrail’le müzakerelere başlamanın ön koşulunun İsrail’in 1967 öncesi sınırlara çekilmesi ile olabileceğini belirtmiştir. Filistin’deki direnişin terörizm olmadığını bunun bir hak arayışı olduğu vurgusunu yapmıştır⁵⁶. HAMAS liderinin bu söylemi kuruluş tüzüğünde belirtilen İsrail’in yok edilmesi, Filistin’in her karış toprağının işgalden kurtulana kadar mücadele edileceği gibi daha sert söylemleri yerine bir uzlaşma olabileceği vurgusu yapılmıştır. Bu tutum HAMAS’ın giderek siyasal bir zemine doğru kaydığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

⁵⁴ Ziad Abu-Amr, “HAMAS: a Historical and Political Background”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 22, No. 4, Summer, 1993, s. 6. <<http://blogs.brandeis.edu/siis/files/2014/04/ZiadHAMAS.pdf>>, [Erişim: 03. 04. 2016].

⁵⁵ Veysel Ayhan, “HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1, Sayı: 1, Temmuz 2009, s. 113-114. <http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf>, [Erişim: 03. 04. 2016].

⁵⁶ <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/hardtalk/3639093.stm>>, [Erişim: 04. 04. 2016].

HAMAS'ın, İsrail'le Mart 2005'te yaptığı karşılıklı geçici ateşkes antlaşması ile İsrail'in varlığını tanıdığını söylemek mümkündür. İsrail'e karşı sürekli şiddete başvuran ve bu şiddetin getirdiği terörist damgalı bir örgüt olarak mücadele etmektense, siyasi bir zeminde ulusal iradeyle kazanılmış gücü de arkasına alarak topyekün mücadele etmek HAMAS için daha önemliydi.

3.7. İsrail'in Gazze'den Çekilişi ve HAMAS'ın Gazze Yönetimi

1 Eylül 2005'de İsrail Ordusunun Gazze'den tek taraflı çekilmesinin ardından Filistinlilerin Gazze ve Batı Şeria arasında serbestçe hareket etmesi ve dış ticaret faaliyetlerinde bulunabilmesi için İsrail ile FY arasında 'Dolaşım ve Erişim Antlaşması' imzalanmıştır⁵⁷. El-Aksa İntifadası karşısında zor durumda kalan İsrail, Gazze'den çekilerek bu antlaşmayı imzalamak zorunda kalmıştır. Filistinlilerin direnişi beraberinde bu zaferi getirmiştir.

2006 seçimlerinden sonra Gazze'nin kontrolü tamamen HAMAS'a geçmiştir. Dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren Filistinliler Dayanışma Derneği (FİDDER) İstanbul şubesi başkanı Muhammed Mişeniş ile yaptığımız görüşmede HAMAS'ın Gazze Şeridi üzerindeki otoritesi hakkında şunları söylemiştir.

HAMAS Gazze Şeridi'ni bir ülke gibi yönetmektedir. Bir ülkenin yönetimi için gereken her şey mevcut. Devlet mekanizması için gerekli tüm birimler mevcut. HAMAS, Sağlık alanında, eğitim alanında, siyasi ve sosyal alanlarda çalışmalar yürütmektedir⁵⁸.

HAMAS'ın 2006 seçimlerinden zaferle çıkmasının ardından İsrail hem karadan hem de denizden Gazze'yi abluka altına aldı. Mısır, Gazze için hayati önem taşıyan Refah sınır kapısını kapatmıştır. İsrail Gazze'ye insani yardım götüren Mavi Marmara gemisine uluslararası sularda tüm dünyanın gözü önünde saldırdı ve olayda 9 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olay İsrail'in uluslararası alanda tepkileri üzerine çekmesine neden olmuştur. HAMAS tüm bu zor durumlara karşı Gazze'yi nasıl ayakta tutuyor? sorusuna FİDDER Başkanı Muhammed Mişeniş şöyle cevap veriyor:

HAMAS'a dış ülkelerden sınırlı da olsa bazı yardımlar ulaşabiliyor, bunun yanında Gazze'de bazı varlıklı aileler var bunlardan zekat toplanıyor. Bu yardım ve zekatlarla memur maaşları verilmeye çalışılıyor, sağlık ve eğitim ihtiyaçları karşılanmaya çalışılıyor ancak bunlar yeterli olmuyor. Her geçen gün yaşam koşulları zorlaşmakta. Memur maaşları her ay tam verilemiyor. Verilen maaşlar da aileleri geçindirmeye yetmiyor. İsrail aslında Filistin halkını cezalandırıyor siz HAMAS'ı seçtiniz biz de size hayatı zindan ederiz demeye getiriyor. Bu durum Filistin halkını HAMAS'a daha da

⁵⁷ <http://www.salom.com.tr/haber-95889-gazze__ambargosu__gercegi.html>, [Erişim: 10. 01. 2016].

⁵⁸FİDDER Başkanı Muhammed Mişeniş ile yapılan görüşme [08. 01. 2016]

*yakınlaştırıyor. 2006 seçimlerinden sonra FY'nin seçimleri sürekli ertelemesi bunun göstergesidir*⁵⁹.

HAMAS tüm bu zor durumlara karşı direnip tam tersine güçlü bir şekilde yoluna devam etmektedir. Gazze'de yaşayan halkın halen %55-60'ı HAMAS'ı desteklemektedir⁶⁰. HAMAS'ın Gazze'de halka adaletli davranması yetim ve öksüzleri barındırıp eğitimlerine destek vermesi, fakir halka yardımları ulaştırması halk arasında destek görmesini sağlayan en önemli etkenlerdir.

3.8. 2006 Filistin Parlamento Seçimleri

11 Kasım 2004'te Arafat'ın ölümü sonrasında yapılan 15 Ocak 2005 seçimleri ile FY'nin başına geçen Mahmud Abbas yaklaşan belediye seçimlerini üç aşamalı olarak yapma kararı aldıklarını belirtti. Bu seçimlere HAMAS'ın katılma kararı alması ile seçimlerin FY için önemi daha da artmıştır. Belediye seçimleri, 2006'da yapılması planlanan Filistin parlamento seçimlerin bir provası niteliğindedir. Belediye seçimlerinin Batı Şeria'da gerçekleşen ilk aşamasında el-Fetih birinci, HAMAS ise ikinci grup olmuştur. Daha sonra 27 Ocak 2005'te Gazze'de yapılan ikinci turda ise HAMAS 10 belediye konseyinin 7'sini (118 sandalyenin 78'ini) alarak seçimlerden lider olarak çıkmıştır. 44 bölgede yapılan yerel seçimlerde HAMAS oyların %56'sını alırken, el-Fetih oyların %35'ini alması 25 Ocak 2006'da yapılacak Filistin genel seçimlerine HAMAS'ın katılma isteğini arttırmıştır⁶¹. 12 Mart 2005'te toplanan Şura Meclisi HAMAS'ın 2006 Filistin genel seçimlerine katılacağını duyurmuş seçimde "Kan Dökülürken Ortak Olanlar, Karar Alırken de Ortaktırlar." Sloganının kullanılması kararlaştırılmıştır. HAMAS seçimlere katılmakla Filistin siyasetinde, el-Fetih'in tekelinde olan FY'de söz sahibi olmayı hedeflemiştir. 25 Ocak 2006'da yapılan Filistin Genel seçimleri o zamana kadar yapılmış genel ve yerel seçimlerden farklı olarak daha demokratik bir seçim olması, HAMAS'ın katıldığı ilk genel seçim olması ve Filistin siyasetinde el-Fetih tekelinin kırılması açısından Filistin siyasi tarihi için bir dönüm noktasıdır. Seçimlere Filistin halkının %77'si katılım göstermiş, seçim sonuçlarına göre HAMAS parlamentoda 74

⁵⁹ FİDDER Başkanı Muhammed Mişeniş ile yapılan görüşmeden [08.01.2016].

⁶⁰ Uluslararası Kudüs Gençlik Platformu Genel Başkanı Tareq M. Al-Shaya ile İstanbul'daki görüşmem [08.01.2016].

⁶¹ Ali Balcı, "Filistin 2005", s.116, <http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/04_filistin_2005.pdf>, [Erişim: 10.09.2017].

sandalye kazanırken, el-Fetih 45 sandalyede kalmıştır⁶². 2006 Filistin genel seçimlerinde ikinci parti olacağı düşünülen HAMAS'ın büyük bir zafer kazanarak birinci parti olması Batıda şok etkisi meydana getirmiştir.

HAMAS'ın seçimlerden zaferle çıkması Filistin'de el-Fetih liderliğinde oluşturulmuş statükoyu sarsmakla kalmadı, Ortadoğu'da yürüyen emperyalist hegemonya kavgasına yeni bir yeni bir boyut kazandırarak pek çok olasılığı da gündeme taşıdı⁶³.

Filistin seçimleri için Türkiye'den giden 17 kişilik gözlemci heyetinde yer alan Prof. Dr. Mustafa Aydın; "Bu seçimler Filistin halkının taleplerini, arzularını ve beklentilerini yansıtacak ölçüde dürüst seçimler oldu"⁶⁴ diyerek 2006 Filistin seçimlerine ilişkin görüşlerini ifade etmiştir.

2006 Filistin seçimlerinden HAMAS'ın zaferle çıkmasının ardından seçim sonuçlarıyla ilgili açıklamalar peş peşe gelmeye başlamıştır. HAMAS'ın ülke sınırları içindeki lideri İsmail Haniye, HAMAS'ın kazandığının ortaya çıkmasından sonraki ilk açıklamasında, ılımlı mesajlar vererek iktidarı el-Fetih'le paylaşmak istediklerini vurgulamıştır. HAMAS'ın lider kadrosunda bulunan Dr. Mahmut Zahar, HAMAS'ın başarısını şöyle ifade etmiştir: "*HAMAS'ın Zaferi ABD ve İsrail'e Cevaptır.*"⁶⁵ El-Fetih tarafından yapılan açıklamada ise HAMAS tarafından kurulacak koalisyon hükümetinde yer alınmayacağı belirtilmiştir. İsrail Başbakan Vekili Ehud Olmert ise terörist bir örgüt olarak gördükleri HAMAS'ın kuracağı hükümetle pazarlık yapmayacaklarını dile getirmiştir. İsrail İşçi Partisi lideri Şimon Peres, Filistinlilerin nasıl bir örgütlenmeye gittiklerini bekleyip görme niyetinde olduklarını söylemiş ardından "*Ancak İsrail'i yıkmak isteyen bir terör örgütüyle görüşmeyiz*"⁶⁶ diyerek HAMAS'ın İsrail'e olan tutumunu değiştirmesi gerektiğini dile getirmiştir. AB Komisyonu'nun dış ilişkilerden sorumlu üyesi Benita Ferrero-Waldner ise Filistin seçimleri sonrasında yaptığı konuşmasında; "*Barışçıl*

⁶² 29 Ocak'ta açıklanan kesin seçim sonuçlarına göre; HAMAS 74, El-Fetih 45, PFLP (Abu Ali Mustafa) 3, Alternatif Partisi 2, Bağımsız Filistin Partisi 2, Üçüncü Yol 2, bağımsız adaylar 4 sandalye kazandı.

⁶³ <<http://marksist.net/GUN/Filistin.htm>>, [Erişim: 09. 07. 1016].

⁶⁴ <<http://setav.org/tr/secimler-sonrasi-filistin/yorum/549>>, [Erişim: 09. 07. 1016].

⁶⁵ <http://inzardergisi.com/Arsiv/inzarCD/InzarYIL_02/SAYI_05/26_HAMASinzaferi.htm>, [Erişim: 09. 07. 1016].

⁶⁶ <<http://www.hurriyet.com.tr/sandiktan-HAMAS-cikti-3846132>>, [Erişim: 09. 07. 1016].

yolları kullanan her hükümetle çalışmaktan yanayız. Önemli olan partiler değil, prensiplerdir"⁶⁷ açıklamasında bulunmuştur.

3.8.1. HAMAS'ın Zaferi ve Ambargo

25 Ocak 2006 Filistin genel seçimlerinden HAMAS'ın zaferle ayrılması Dünya'da büyük bir yankı uyandırmış ve şaşkınlık meydana getirmiştir. Filistin siyasetine yeni adım atmış, bir hareketin bu denli yüksek oy alıp mecliste çoğunluğu eline alması birçok kesimin beklediği bir şey değildi. AB, ABD ve İsrail tarafından terörist bir örgüt olarak kabul edilen HAMAS'ın, seçimler sonucunda meclise taşınması tüm planları altüst etmişti. El-Fetih, HAMAS'ın koalisyon hükümeti kurma isteğini geri çevrilmiş, bu durum HAMAS'a yapılacak olan baskının sadece uluslararası boyutta değil aynı zamanda iç siyasette de olacağını habercisiydi. İsrail'in HAMAS'a uluslararası bir ambargo konulması için verdiği mücadele nihayet sonuç verdi. İsrail, ABD ve birçok Avrupalı devletin desteği ile HAMAS'a uluslararası ambargo konulmuştur. Genel hatlarıyla ambargonun kapsamı şu şekildedir;

- *FY'ne yapılan hizmetler ve işgücü için yapılacak ödemeleri kapsayan gelirler ciddi oranda kesilmiş*
- *Filistinlilerin vize işlemlerini durdurularak ailelerin parçalanmasına neden olunması*
- *Yiyecek ve ilaç gibi temel maddelerin temin edilmesinin engellenmesi*
- *Filistin'in vergi gelirlerine el konulması*
- *Yapılan fiziksel şiddet ile özellikle HAMAS'ın güçlü olduğu Gazze'de elektrik ve içme suyu altyapısında oluşan ciddi sorunlar*⁶⁸

Ambargonun temel hedefi el-Fetih-İsrail arasında yapılan barış görüşmelerinin HAMAS'a kabul ettirilmesidir. Filistin halkı ise HAMAS'ı seçtikleri için cezalandırılmıştır. Batı Şeria'da kısmen uygulanan ambargo Gazze'nin tamamında uygulanmış halkın çevresi ile olan bağları koparılarak adeta bir açık cezaevi hayatına tabi tutulmuşlardır⁶⁹.

⁶⁷ <<http://bianet.org/bianet/siyaset/73884-filistin-secimlerini-HAMAS-kazandi>>, [Erişim: 09. 07. 1016].

⁶⁸ Jonathan Cook, "The Trap Of Recognising Israel", <<https://electronicintifada.net/content/trap-recognising-israel/6604>>, [Erişim: 09. 09. 2016].

⁶⁹ <<http://www.yenisafak.com/dunya/gazze-ambargo-bati-seriaya-yardim-51053>>, [Erişim:10.09.2017].

Uluslararası boyutta uygulanan ambargonun yanında, HAMAS'ın karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'tır. HAMAS'ın seçilmesinin hemen ardından 29 Ocak 2006'da Mahmud Abbas, Filistin Güvenlik Güçlerinin ve Finans ve Enformasyon bakanlıklarının direkt kendisine bağlı olduğunu belirtmiştir. Seçimler sonrasında yeni kabine kurulmadan apar topar çıkarılan bir kanun ile Anayasa Mahkemesi'nin üyelerini seçme hakkı Abbas'a verilmiştir⁷⁰. Abbas, HAMAS'ın daha gücü eline almadan zayıf bırakmanın ve kendi otoritesini sağlamlaştırmanın derdine düşmüştür. Filistin'de yargıdan güvenliğe, memurlardan en kritik noktalardaki isimlere kadar herkes bizzat Abbas'ın direktifleri ile yerleştirilmiş, böylece bürokrasiyi elinde tutmayı hedeflemiştir. Abbas yanlısı memurlar ile daha sonra HAMAS tarafından özellikle Gazze Şeridine atanan memurlar arasında yaşanan fikir ayrılıkları işlerin yavaşlamasına, halkın mağduriyetine sebep olmuştur⁷¹. Filistin içinde yaşanan bu ayrılık en çok İsrail'in işine yaramaktaydı. Grupların aralarında yaşanan bu çatışmalar ne HAMAS'ın tek başına iktidar olmasına ne de tüm Filistin'i kapsayan bir hükümetin oluşmasına imkan verecekti. Yaşanan bu karışıklıkları müteakip ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice Abbas'a bağlı çalışan güvenlik güçlerinin eksikliklerini giderebileceklerini ve talep edilmesi durumunda her türlü desteğin FY'ne verileceğini belirtmiştir⁷².

HAMAS'a uygulanan uluslararası ambargo ve FY ile yaşadığı sorunların temelinde HAMAS'a kabul ettirilmek istenenleri şöyle sıralayabiliriz: İsrail'in daha önce FY ile yaptığı barış görüşmelerinin kabul edilmesi, İsrail Devletini tanıdığını açıklaması, Filistin Meselesi için başvurduğu şiddet politikasından vazgeçmesi ve Filistin sorununu diplomatik yollar ile çözülmesi için mücadele etmesi istenmiştir. HAMAS'ın tüm bunlara boyun eğdiğini söylemek mümkün değildir. HAMAS'ın 1988 kuruluş tüzüğünde herhangi bir değişiklik yapılmamış ve İsrail halen işgalci bir devlet olarak görülmeye devam edilmiştir⁷³.

⁷⁰ Graham Usher. "HAMAS Risen" *Middle East Report*, Sayı: 238, Spring 2006. <<http://www.merip.org/mer/mer238/HAMAS-risen>>, [Erişim: 09. 09. 2016].

⁷¹ Toufic Haddad, "Behind the HAMAS-Fatah Conflict: Is Gaza Headed for a Civil war?", <http://socialistworker.org/2007-1/614/614_04_Gaza.shtml>, [Erişim: 10. 09. 2016].

⁷² Nigel, Parry. "Palestine on The Brink of Civil War?", <<https://electronicintifada.net/content/palestine-brink-civil-war/6613>>, [Erişim: 10. 09. 2016].

⁷³ Menachim Klein, "HAMAS in Power", *Middle East Journal*, Vol: 61, No: 3, Summer 2007, P. 442. <<http://www.offiziere.ch/wp-content/uploads/2007-4330419.pdf>>, [Erişim: 10. 09. 2016].

HAMAS, baskılar karşısında duruşunda ve vizyonunda bir değişiklik yapmasa da söylemlerinde daha yumuşak bir dil kullanmayı tercih etmeye başlamıştır. İsrail ile müzakerelere tamamen karşı iken zamanla bu söylem yumuşamış, yapılacak olan barışın HAMAS olmadan asla olmayacağı vurgusu yapılmaya başlanmıştır. HAMAS'ın lider kadrosundan olan Halid Meşal bir konuşmasında, İsrail ile olan çatışmayı sona erdirmenin, mülteciler sorununun adil bir şekilde çözümü ve Kudüs merkezli bir Filistin Devleti'nin kurulmasına bağlı olduğunu belirtmiştir. Meşal aynı konuşmasında barış için yapılacak görüşmelere karşı durmayacaklarını ama HAMAS'ın bunun dışında tutulmasına karşı olduklarını belirttikten sonra Abbas'a İsrail ile görüşmeler yapmaya yetkilendirebileceklerini ifade etmiştir⁷⁴.

3.8.2. HAMAS'ı İktidara Taşıyan Gerçek Nedenler

HAMAS'ın Filistin'de yapılan Ocak 2006 seçimlerinde iktidara taşıyan etmenler şöyle sıralanabilir:

1. HAMAS'ı Filistin'de var eden, ortaya çıkaran ve toplum tabanına yayılmasını sağlayan en büyük etmen şüphesiz kurduğu sosyal ağlarla fakir Filistinli halka yardım etmesidir. HAMAS'ın Filistin'deki tarihi İhvanı Müslime dayanmaktadır. İhvanı Müslim Mısır'da kurulduktan kısa bir süre sonra Filistin'de de örgütlenmeye gitmiş, Filistin'deki tabanını oluşturmuştur. İhvan Filistin'de de Mısır'daki gibi halkı dini açıdan eğitmeyi ve bilinçlendirmeyi hedeflemiştir. Ama Filistin'in Mısır'dan farklı bir durumu vardı o da toprağının gasp edilmiş olmasıydı. Bu farklılık ise Filistin'deki İhvanın zamanla Mısır'daki İhvan hareketinden farklı hareket etmesine neden olmuş ve koşullar Filistin'deki duruma uyarlanmıştır⁷⁵.

İhvan'ın Filistin'de, özellikle Gazze'de yayılması İslamiyet'in Mekke'deki ilk dönemine tam olarak değilse bile kısmen benzer, İslamiyet Mekke'de ilk döneminde birkaç varlıklı kişi dışında toplumun fakir ve kimsesiz insanlar tarafından kabul görmüştür. Filistin'de de bu durum yaşanmış bunun nedeni ise toplumda en çok mağdur olan, haksızlığa uğrayan, korunmaya en çok ihtiyaç duyan kişilerin hep bu kesimden olmasındandır. İslamiyet bu insanlara hak, adalet, eşitlik ve toplum içinde saygı vaat ediyordu. HAMAS Gazze'de insanlara bu durumu tekrar yaşatmaya çalışmış; çünkü

⁷⁴ Khalid, Amayreh. "Hopeful but Sceptial", *Al-Ahram Weekly*, S: 822, 30 Kasım-6 Aralık 2006. <<http://weekly.ahram.org/Archive/2006/822/re82.htm>>, [Erişim: 15. 09. 2016].

⁷⁵ Bora Bayraktar, *HAMAS...*, s.55-56.

unutulmaya yüz tutmuş dini değerleri tekrar topluma aşlamaya çalışmış ve bunu yaparken aynı zamanda işgale uğramış insanlara, vatanlarının bir gün düşmanın elinden kurtulacağı ümidini de insanlara aşlamaya çalışmıştır. FY Gazze’de fakir ve yoksul halka ulaşmada yetersiz kalmasında oluşan boşluğu HAMAS çok iyi doldurmuş ve halkın yanında olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Mısır’dan, Körfez ülkelerinden, İran’dan ve Dünya’nın çeşitli ülkelerinden gelen yardımlar, eşit ve adil bir şekilde halk arasında paylaştırılmıştır. HAMAS’ın bu dürüst ve adaletli tavrı halkın sempatisini kazanmasına zemin hazırlamış ve HAMAS’ı Filistin iç ve dış siyasetinin vazgeçilmez aktörü haline getirmiştir.

HAMAS, halk tabanında özellikle mülteci kamplarında daha hızlı yayılmıştır. Bunun nedeni mülteci kamplarında yaşayan insanların diğer bölgelerde yaşayan kesime göre daha çok şiddet, yıkım görmüş mağdur insanlardan oluşmasıdır. HAMAS’ı destekleyen Filistinliler arasında kadınların oranı erkeklere göre daha fazla olmuştur. 2003 Kasım ayında yapılan bir araştırmaya göre HAMAS’ı destekleyen Filistinlilerin %63’ü kadın, %37’si erkektir⁷⁶.

2. Arafat’ın 1993’te Oslo’da başlayan barış görüşmelerinde Filistin halkını, bağımsız bir Filistin Devleti’nin kurulacağına inandırmıştır. Ama gelinen noktada bağımsız devlet bir yana toprakları ikiye bölünmüş ve her kurumuna İsrail’in rahatlıkla müdahale ettiği küçük bir devletçik haline gelmiştir. Bu konuda HAMAS barış görüşmelerinin bir İsrail dayatması olduğunu, barış görüşmelerinin aynı zamanda İsrail’in meşru varlığını kabul etmek manasına geldiğinin, İsrail’in kendilerine bağımsız bir devlet vermeyeceğini eğer bunu Filistin halkı istiyorsa İsrail’le savaşmaktan başka alternatifinin olmadığını vurgusunun halk arasında giderek destek bulmuştur.

HAMAS hiçbir şekilde toprak konusunda İsrail’le masaya oturmayı kabul etmemiştir. “Tüm Filistin bizim topraklarımızdır ve bütün topraklarımız özgürleşinceye kadar cihad edeceğiz”⁷⁷ anlayışı tüm HAMAS yanlısı Filistinlilerde görmek mümkündür. Görüldüğü gibi FY’nin dolduramadığı, yetersiz kaldığı tam olarak toplumun tabanına inemediği yerde HAMAS boşlukları doldurmuş ve halka bir gün tüm Filistin’in

⁷⁶ Jamil Hilal, “HAMAS’s Rise as Charter in the Polls:1994-2005”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 35, No: 3, Spring 2006, s. 10. < <http://www.palestine-studies.org/jps/abstract/41708>>, [Erişim: 10. 04. 2016].

⁷⁷ FİDDER Başkanı Muhammed Mişeniş ile yapılan röportaj [08. 01. 2016].

kurtulabileceği ve bunun mücadelesini sonuna kadar sürdürmeye kararlı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.

3. FY'nin son zamanlarda sürekli olarak yolsuzluk, rüşvet ve adam kayırma gibi konularda gündeme gelmesine karşılık, HAMAS daha temiz, güvenilir bir profil çizmiştir. Bunu Gazze'ye dışardan gelen yardımları yoksul halka eşit ve adil bir şekilde dernekler aracılığıyla paylaşımının yanında, 2005'teki yerel seçimlerinde kazanmış olduğu belediyelerdeki adil yönetimiyle de göstermiştir. Bu şeffaflık, adil ve güvenilir uygulamaların, HAMAS'ın iktidarında da ülkenin tamamında sağlanacağı düşüncesi halkta karşılık bulmuştur.

4. HAMAS'ın kuruluşundan itibaren sosyal hizmet alanında eğitim, sağlık ve diğer konularda halka ücretsiz hizmet vermeye gayret göstermesi ile halkta sempatisini kazanmıştır. 2005'te gerçekleştirilen yerel seçimlerde HAMAS'ın seçimlerde adaylarının şehirlerde saygınlık kazanmış, güvenilir olduğuna inanılan Üniversite hocaları, Doktorlar ve Meslek sahibi kişilerden oluşmuştur. El-Fetih listelerinde ise daha çok halkın ticaretle bağlantı kurduğu isimlerden oluşması, sürekli bir döngü halinde kendi çevresi içinde nüfuz sahibi pek yeterliliği olmayan kişilerin olması halkta güvensizlik uyardırır⁷⁸.

5. HAMAS'ın yükselişi, popüler ve marjinal bir örgüt haline gelmesi ve Filistin Davasının temel aktörü haline getiren etmenleri Graham Usher şöyle özetlemektedir: Filistin halkının barışa olan inancının kalmaması, HAMAS'ın silahlı mücadeleyi devam ettirirken, sosyal konularda da halkın yanında olduğunu hissettirmesidir. 2005 Ağustos'unda İsrail'in, Gazze'den çekilmesinin HAMAS'ın başarısı olarak görülmesi gibi etmenler HAMAS'ın siyasal meşruiyetini ele almadan önce toplum nezdinde meşruiyeti kazanmasını sağlamıştır⁷⁹.

6. HAMAS'ın 2006 seçiminden zaferle çıkmasının diğer bir nedeni de seçim öncesi yürüttüğü kampanya ve aldığı kararlardır. HAMAS'ın seçim öncesi İsrail ile ateşkes imzalaması Filistin halkında HAMAS'ı sürekli olarak şiddet eylemleri ile özdeşleşen yapısının dışına çıktığının, sorunun çözümünün siyasal zeminde arandığının barış yanlısı ve uzlaşmacı bir görüntü sergilediğinin habercisi olarak görülmüştür. HAMAS'ın

⁷⁸ Aude Signoles, "Filistin'de Belediyecilik: HAMAS, Filistin Yönetimi ve İsrail", *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 2, sayı: 13, Ocak, s. 84. <http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/2010110_aude.13.pdf>, [Erişim: 04. 04. 2016].

⁷⁹ Graham Usher, "*HAMAS Risen*", <<http://www.merip.org/mer/mer238/HAMAS-risen>>, [Erişim: 09. 09. 2016].

seçimlere “Değişim ve Reform Listesi”⁸⁰ ile katılması ve Filistin’de yapmayı düşündüğü, vaat ettiği değişimler halkın dikkatini çekmiş bu seçim kampanyası FY’nin keyfi uygulamalarından sıkılan halkta geniş taban bulmuştur. Toufic Haddad HAMAS’ın başarısını şöyle özetlemiştir;

*HAMAS zaferinin en önemli boyutu onun, Filistinlilerin İsrail ve ABD’nin belirlediği şartlarda bir barış sürecine ortak olmaları gerektiği fikrinin reddedilmesini temsil etmesiydi*⁸¹.

3.8.3. Ulusal Birlik Hükümeti

HAMAS her ne kadar dışardan ve içerden uygulanan baskıya dayansa da artık sorunun şiddetle çözülemeyeceği, halkın kendisine yüklediği sorumluluğun gereği olarak hükümet kurmak gerektiğinin farkındaydı. HAMAS üzerine yapılmış olan terörist ve şiddet söylemlerini azaltmak ve aynı zamanda toplumun ihtiyaçlarına bir an önce cevap vermek, devlet mekanizmasını işler hale getirmek ve bunu tüm Filistin halkını kapsayan halkın tamamı tarafından kabul gören bir hükümetle yapmak gerektiğinin farkındaydı.

HAMAS koalisyon hükümeti kurmak için seçimlerde en çok oy almış ikinci parti olan el-Fetih ile temaslarda bulunmuş ve yapılan girişimler sonucunda ortak bir hükümet kurma kararı almıştır. 8 Ocak 2007’de Suudi Arabistan Kralı Abdullah’ın arabuluculuğunda taraflar anlaşmaya varmış ve ‘Mekke Deklarasyonu’ ile Ulusal Birlik Hükümeti kurulmuştur⁸². Kurulan yeni Hükümette Başbakan İsmail Haniye olmuş, yeni hükümet meclis tarafından oylamaya sunulmadan önce konuşma yapan ve Ulusal Birlik Hükümeti’nin programını açıklayan İsmail Haniye, temelde programın sekiz bölüm ve kırk maddeden oluştuğunu belirtmiştir. Bölümler 1-Siyasal Bölüm, 2-İşgal Bölümü, 3-Güvenlik Bölümü, 4-Yasal Bölüm, 5-Filistin Değerler Bölümü, 6- Ekonomik Bölüm, 7-Reform Bölümü, 8-Uluslararası İlişkiler Bölümü şeklindedir⁸³.

Genel hatlarıyla program şu şekildedir⁸⁴:

⁸⁰ <<http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=4921>>, [Erişim: 12. 04. 2016].

⁸¹ Toufic Haddad, “*What Set the Stage for HAMAS’ Victory?*”, <http://socialistworker.org/2006-1/574/574_04_HAMAS.shtml>, [Erişim: 13. 04. 2016].

⁸² <<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=625&s=orsam%7Cturkish>>, [Erişim: 15. 09. 2016].

⁸³ Samar Assad, “The Palestinian Unity Government: An Opportunity for U. S. Diplomacy”, <<http://www.miftah.org/Display.cfm?DocId=12996&CategoryId=5>>, [Erişim:20. 09. 2016].

⁸⁴ Filiz Katman, HAMAS: Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, Kara Harp Okulu, Ankara, s.154-158.

I-Siyasal

Bu bölümde Filistin Halkının kendi kaderini kendi belirlemesi gerektiği vurgusu yapılmış, İşgallerin durdurulması ve bunların uluslararası toplum ile koordineli bir şekilde yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.

II- İşgal

İsrail'in özellikle 1967'den beri elinde tuttuğu topraklardan çekilmesi, Doğu Kudüs için mücadele edilmesi, İsrail tarafından yapılan ve Filistin halkını birbirlerinden, topraklarından şehirlerden ayıran duvarın yıkılması yine İsrail tarafından yapılan yerleşimlerin durdurulması gerektiği vurgusu yapılmıştır.

III-Güvenlik

Bu bölümde öncelik ve aciliyet gerektiren en önemli konu ulusal güvenliğin sağlanması, güvenlikle ilgili kanunların yürürlüğe sokulması üzerinde durulmuştur.

IV-Yasal

Öncelikli olarak yasal sürecin işleyişi yapılacak olan reformlar için yargı ile iş birliği içinde olunması gerektiği ve devlet başkanlığı makamına saygılı olacağı vurgulanmış.

V-Filistin Değerler Sistemi

İçerde ve dışardaki Filistinlerin birliğinin sağlanması, diaspora olarak yaşayan Filistinlilerin de Filistin ile ilgili karar alınırken dahil edilmesi, diyalog, ulusal birlik ve hoşgörü vurgusu yapılmıştır. Eşit vatandaşlık ve siyasal anlamda insan kayırmacılığın yasaklanması, rüşvet ve yolsuzluğun önüne geçilmesi gerektiği belirtilmiştir.

VI-Ekonomik

Bu bölüm aslında en kilit konudur, zira HAMAS'ın seçilmesi ile gelen ambargo ve baskılar halkı perişan etmiş, halkın birçoğu açlıkla mücadele eder olmuştur. Özellikle bölge ülkeler ile ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi gerektiğinin önemi belirtilmiştir.

VII-Reform

Bu bölümde genel hatlarıyla yolsuzlukla mücadele, şeffaflık, kamunun gereksiz harcamalarının önlenmesi, tüm bunlar ‘yeni Filistin toplumsal stratejisi’ başlığında ele alınmıştır.

VIII-Uluslararası İlişkiler

Son bölüm olarak uluslararası ilişkiler boyutu ele alınmıştır. AB, BM gibi çok taraflı organizasyonların varlığına değinilmiştir. Bu bölüm HAMAS’ın uluslararası zeminde meşruiyet kaygısının bir sonucu olarak ortaya çıktığı şeklinde yorumlanabilir.

HAMAS’ın hazırladığı ulusal birlik hükümeti programına bakıldığında HAMAS’ın zaman içindeki değişimini anlamak mümkündür. 1988’de hazırlanan kuruluş tüzüğünde genel anlamda işgallere karşı halkı bilinçlendirmek, işgalci olarak tanımlanan İsrail’in bir an önce Filistin topraklarından sökülüp atılması gerektiği vurgusu yapılmaktaydı. 2005’in sonlarına doğru hazırlanmış olan “Değişim ve Reform Listesi” ise 2006’da yapılması planlanan yasama seçimleri için hazırlanmış, genellikle HAMAS sempaticileri insanlara hitap eden bir metindir. Ulusal Birlik Hükümeti için hazırlanan program incelendiğinde yurtiçindeki Filistinliler ile dışardaki Filistinlilerin kaynaştırılması, mülteci hakları, ekonomik boyut, uluslararası ilişkiler gibi konular gözetilerek hazırlandığı görülmektedir. Bu program HAMAS’ın artık sadece şiddet eylemleri ile gündeme gelen bir örgüt olmaktan çıkıp siyasal bir partiye, bir hükümete dönüştüğünün ya da bunun düşünüldüğünün açık göstergesidir.

Kurulan Ulusal Birlik Hükümeti çok uzun ömürlü olamamış devam eden karışıklığı ve şiddeti önleyememiştir. FY ile HAMAS tarafından atanan memurlar arasında yaşanan ikilikler bir türlü nihayete ermemiş, devam eden bu karışıklık ve çatışmalarda Haziran 2007’de HAMAS’ın Gazze’deki tüm hükümet binalarını ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Bu durumu bir darbe girişimi olarak değerlendiren Mahmud Abbas, Başbakan İsmail Haniye’yi Haziran 2007’de görevden aldığını ve yerine Selam Feyyad’ı atadığını bildirdikten sonra olağanüstü hal ilan etmiştir⁸⁵.

Filistin’de yaşanan bu gelişme ile durum daha da karışık bir hal almış, Abbas’ın aldığı kararı tanımadığını bildiren HAMAS Gazze’de kontrolü tamamen ele geçirmiştir.

⁸⁵ Jonathan Schanzer, “HAMAS vs. FATAH: The Struggle For Palestine” St. Martin’s Press, New York, 2008 s. 107-108. < <http://www.thedivineconspiracy.org/Z5232F.pdf>>, [Erişim: 04.04.2017].

Bu durum günümüze kadar devam eden en önemli sorunlardan biri haline gelmiş, böyle bir durumda Filistin sorununun çözümünden önce halledilmesi gereken bir başka sorun Filistin halkının temsil sorunu ortaya çıkmıştır. Filistin halkının yarısından fazlasının oyları ile seçilen HAMAS Gazze'ye adeta hapsedilmiş Batı Şeria ile olan bağlantısı kesilmiş ve 2007'den beri kısmen kalksa da ambargo ve baskılar halen devam etmektedir.

HAMAS'ın istediği seçilmiş bir parti olarak parlamentoda hak ettiği temsil hakkını kullanmak, kendisini destekleyen ve tanıyan ülkeler ile iletişime geçmek, İsrail ile yapılması olası barışın bir parçası olmak ve sürecin dışında kalmamaktır⁸⁶.

3.9. İsrail'in Gazze'ye Düzenlediği Üç Büyük Operasyon

İsrail, HAMAS'ın seçilmesinden sonra Filistin genelinde uygulanan ambargo ve şiddeti Birlik Hükümetinin dağılmasıyla Gazze'de otorite kuran HAMAS üzerine yoğunlaştırmıştır. Batı Şeria üzerindeki baskısını azaltan İsrail, Gazze Halkını HAMAS'a verdiği destekten dolayı cezalandırmış ve zaman zaman şiddetin dozunu arttırmıştır. İsrail şiddeti Gazze'de sıradan bir olay haline gelmişken yapılan bazı operasyonlarda birçok sivil hayatını kaybetmiş binlercesi yaralanırken yine binlerce kişi evsiz kalmıştır. İsrail'in Gazze'ye düzenlediği ve binlerce sivilin mağdur olduğu operasyonlardan bazılarını aşağıda değinilecektir:

1. 27 Aralık 2008-19 Ocak 2009 arası gerçekleşen Dökme Kurşun Operasyonu (Operation Cast Lead)
 2. 2012 Kasım yapılan Savunma Sütunu Operasyonu (Operation Pillar of Defence)
 3. Temmuz 2014'te yapılan Koruma Hattı Operasyonu (Operation Protective Edge)
- Gazze'ye düzenlenen bu operasyonlar bölgede insani dramın yaşanmasına neden olmuştur.

3.9.1. Dökme kurşun operasyonu (Operation Cast Lead)

27 Aralık 2008'de başlayıp 19 Ocak 2009'da sonlandırılan Dökme Kurşun Operasyonu sadece 22 gün sürmesine rağmen geride büyük bir yıkım ve insani dram bırakmıştır⁸⁷. İsrail, bu kadar acımasız ve orantısız güç kullanmasının nedeni olarak

⁸⁶ Thanassis Cambanis, "Letter From Gaza: HAMAS the Opportunist", <<https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2010-06-18/letter-gaza-HAMAS-opportunist>>, [Erişim: 20. 09. 2016].

⁸⁷ <<https://bianet.org/biamag/azinliklar/119894-dokme-kursun-harekati-ve-yahudiler>>, [Erişim: 09.09.2017].

HAMAS tarafından İsrail'e atılan el-Kassam Füzelinin son dönemlerde artması, bölgede artan terörist eylemler olarak gösterilmiştir. İsrail Kuvvetleri Gazze'yi karadan, havadan ve denizden abluka altına alıp bölgede büyük bir operasyon başlatmıştır. İki tarafın kuvvetleri karşılaştırıldığında arada büyük bir farkın olduğu gözlemlenmektedir. İsrail'de operasyona katılan asker sayısı 176,500 gibi bir kuvvete karşılık HAMAS 20.000 militanla karşı koymuştur. Orantısız iki kuvvet arasındaki mücadeleden HAMAS'ın yenilgisi kaçınılmaz olmuş ve büyük kayıplar verilmiştir. İsrail'de 13 kişi (3 sivil 10 asker) hayatını kaybederken 72 kişi yaralanmıştır (41 asker 31 sivil). Buna karşılık HAMAS'ın toplam kaybı ise çeşitli kaynaklarda farklılıklar göstermekle birlikte toplamda 1500 kişinin öldüğü ve 7000'e yakın yaralının olduğu belirtilmiştir. Operasyonda hayatını kaybedenlerin çoğunun sivil kayıplar olduğu görülmüştür⁸⁸. İsrail askerleri sadece HAMAS militanlarını değil masum insanların yansira iş merkezleri, okul, hastane, tarım alanları, yollar gibi birçok alanı kullanılmaz hale getirmiş; içme suyu altyapısı, elektrik hatları zarar görmüş ve yaklaşık 4000 ev kullanılmaz hale gelmiş İsrail askerleri 22'nci günde geri çekildiğinde geride resmen bir yıkım ve insani dram bırakmıştır⁸⁹. İsrail Ordusu'nun operasyon sırasında konvansiyonel olmayan bazı silahların (Fosfor bombası ve Misket bombası) kullandığı tespit edilmiştir⁹⁰.

İsrail'in terörist eylemleri bahane ederek girdiği Gazze'de HAMAS militanlarından ziyade siviller hedef alınmış; kadın, çocuk, yaşlı demeden insanlar katledilmiş ve binlerce ev yıkılmıştır. Dönemin İsrail Dışişleri Bakanı Tzipi Livni, İsrail Radyosundaki konuşmasında sivil ölümleri ile ilgili soruları: "*koşulların ürünü*" diyerek HAMAS'ı suçlamış ve "*biz, teröristlerin peşindeyiz. Terörle savaşta bazen sivillerde zarar görür*"⁹¹ diyerek operasyonun haklılığını ve gerekliliğini belirtmiştir. İsrail'in kanlı bir şekilde gerçekleştirdiği bu operasyon tüm dünyada tepki ile karşılanmıştır. Dönemin Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, en sert tepkiyi gösteren liderler arasında olup bunun kabul edilemez olduğunu ve Gazze'deki insanlara yardım yapılmasının gerekliliğini

⁸⁸ Emir F. Uzunpınar, "Gazze Savaşı/Dökme Kurşun Operasyonu", <<https://www.emirfarukuzunpinar.com/single-post/2017/01/03/Gazze-Sava%C5%9F%C4%B1-D%C3%B6kme-Kur%C5%9Fun-Operasyonu>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

⁸⁹<<https://www.ihh.org.tr/haber/dokme-kursun-operasyonu-1991>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

⁹⁰ <<http://www.gazetevatan.com/israil-in-gazze-ye-yonelik-dokme-kursun-operasyonu-nun-8-yili-1022638-dunya/>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

⁹¹ Mehmet Dalar, Gazze Savaşı: Filistin Direnişi, İsrail Yayılmacılığı, Uluslararası Hukuk, Dora yayıncılık, Bursa 2009, s. 118.

vurgulanmıştır⁹². BM'ye ait okul ve hastanelerin bombalanması başta Avrupa olmak üzere dünya devletlerinin de tepkisini çekmiş, çatışmaların artık bir nihayete ermesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. İsrail'in uyguladığı baskı ve şiddet neticesinde birçok devlet Filistin'i bir devlet olarak tanımanın zamanı geldiği düşüncesine yöneltmiştir: İsveç, İngiltere, İrlanda, Fransa, İspanya, Portekiz gibi Avrupalı devletler Filistin'i Devlet olarak tanıyarak İsrail baskı ve şiddetine olan tepkilerini ortaya koymuşlardır⁹³.

3.9.2. Savunma Sütunu Operasyonu (Operation Pillar of Defence)

İsrail'in 14 Kasım 2012'de Filistin'in Gazze Şeridi'nde başlattığı operasyonun temel nedeninin HAMAS'ın askeri kanadı olan el-Kassam Tugaylarının İsrail'e fırlattıkları füzelerinin son zamanlarda artış göstermesi olarak gösterilmiştir. 14 Kasım gecesi hava saldırısı ile başlayan operasyonda yapılan nokta atışı ile Kassam Tugaylarının lideri Ahmet CABERİ, öldürülmüştür. İsrail Gazze'ye uçaklardan bomba dışında bildirimler de dağıtmıştır. Dağıtılan bildirimlerde “*Filistin direnişiyle ortak hareket etmeyin. Gazze'den fırlatılan füzelerin yerlerini İsrail askerlerine bildirin*”⁹⁴ ifadeleri yer almıştır. İsrail başlattığı bu operasyona iki isim vermiştir. İsrail Dışişleri bakanlığı sitesinde yapılan açıklamada İbranice: “Bulut Sütunu Operasyonu” olarak adlandırılırken; İngilizce: “Savunma Sütunu Operasyonu” olarak açıklamıştır. Operasyonun iki isimle anılması tamamen algı yönetimi ile alakalı bir durum olup uluslararası alanda savunma denilerek Arap Baharı kapsamında Ortadoğu'da oluşan kaos ortamında operasyonun güvenlik endişesi ile yapıldığı görüntüsü verilmeye çalışılmıştır⁹⁵.

İsrail halkının desteğini almaya yönelik olarak seçilmiş Bulut Sütunu, Tevrat'ta yaratıcının İsrail oğullarına verdiği desteği ifade etmektedir. Böylece İsrail halkının operasyona destekten öte manevi bir anlam yüklemesi sağlanmak istenmiştir. Kassam

⁹² Ümran Karagöz, “AKP Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri ve İlişkilerin Tarihsel Arka Planı” s. 281, <http://sbe.kocaeli.edu.tr/dosyalar/kongre4_tum.pdf>, [Erişim: 02. 02. 2017].

⁹³ Mehmet Rakipoğlu, “Gazze ve Filistin'in Geleceği”, <<http://academidea.com/gazze-ve-filistin-gelecegi/>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

⁹⁴ <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/gazze-gece-boyunca-bombalandi>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

⁹⁵ Muhammed M. Kulu, “İsrail Seçim kampanyalarında II. Gazze Savaşı”, <<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/3382?s=orsam|turkish>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

Tugayları ise Siccil Taşı adını verdikleri misilleme ile karşılık vermişlerdir. Siccil Kur'an'da Fil suresinde geçmektedir⁹⁶.

İsrail'in Operasyonu başlatma sebebi olarak gösterdiği el-Kassam Füzeleri saldırılarının önlenmesi amacının yanında açıklanmayan ve operasyonun yapılmasının altında yatan diğer nedenler kısaca şu şekilde açıklanabilir⁹⁷:

- Arap Baharı kapsamında Ortadoğu'da oluşan şiddet eylemlerinin aynısının Filistin'de İsrail'e karşı toplu bir intifadaya dönüşme ihtimaline karşılık olarak İsrail'in gücünü göstermek istemesi
- Büyük harcamalar yapılarak yapılan Demir Kubbe savunma sisteminin ne kadar etkili olduğunu gösterme
- Hizbullah'ın söylemlerinde olduğu gibi savaş ortamında da HAMAS'a olan desteğinin doğrudan doğruya devam edip etmeyeceğinin test edilmesi
- Yaklaşan İsrail Parlamento seçimlerinde halkın desteğinin Hükümet tarafından tekrar sağlanması amaçlanmıştır.

Gazze'deki saldırıların sekizinci gününde İsrail tarafından kara harekatı başlamadan Türkiye ve Mısır'ın çabaları sonucu taraflar arasında ateşkes imzalanmıştır. Filistin Sağlık Bakanlığında yapılan resmi açıklamalara göre 161 ölü 1222 yaralı olduğu, İsrail basınında 20 İsrailinin öldüğü 625 kişinin de yaralandığı belirtilmiştir⁹⁸. İsrail tarafından yapılan açıklamada Kassam Tugaylarının komutanı olan Ahmet CEBARİ'yi öldürmesinin yanında "İsrail Ordusu 980 füze rampası, 140'ı insan ve malzeme geçişi için yapılan 206 tünel, HAMAS'ın 42 operasyon merkezi ile füze ve roket yapımı için kullanılan 26 yeri hedef aldığını açıkladı"⁹⁹.

İsrail, operasyonun başarı ile sonuçlandığını ve zaferin kazanıldığını duyursa da kara harekatının yapılmaması ve operasyonun kısa sürmesi gibi nedenler İsrail kamuoyunda bazı çevrelerden operasyonun amacına ulaşmadığı gibi eleştirilere neden olmuştur. Öte yandan

⁹⁶ Abdulgani Bozkurt, "Gazze'de Motivasyonun Kaynağı ve Son Gelişmelerin Gazze'ye Etkileri" *Ortadoğu Analiz Dergisi*, cilt: 5, sayı: 54, Haziran 2013, s. 73, <<http://www.orsam.org.tr/files/OA/54/8abdulganibozkurt.pdf>>, [Erişim: 03. 02. 2017].

⁹⁷ Özlem Tür, "Haled Meşal'in Gazze Ziyareti", <<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/3412?s=orsam%7Cturkish>>, [Erişim: 03. 02. 2017].

⁹⁸ <<http://ajansesenler.com/index.php/18-tuerkiye-haberleri/804-gazzedeki-ykmm-korkunc-bilancosu.html>>, [Erişim: 03. 02. 2017].

⁹⁹ <http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=333036>, [Erişim: 03. 02. 2017].

HAMAS'ta kara hareketinin yapılmaması ve operasyonun kısa sürmesini kendi zaferi olarak lanse etmiştir¹⁰⁰.

3.9.3. Koruma Hattı Operasyonu (Operation Protective Edge)

Batı Şeria bölgesinde 12 Haziran 2014'te kaçırılan 3 İsraili gencin ölü olarak bulunması ve ardından tırmanan gerginlik sonrası 2 Temmuz günü Filistinli Muhammed Abu Khdeir'in bazı fanatik İsrail yerleşimciler tarafından kaçırılıp benzin içirilerek canlı canlı yakılması gerginliğin daha da artmasına neden olmuştur¹⁰¹. Bölgede gerginliğin tırmanması ile HAMAS'ın İsrail'e füze atışlarının da artması İsrail için müdahaleyi meşru kılan sebepler olmuş ve 7 Temmuz gecesi hava saldırısı ile Gazze Şeridine Koruma Hattı adını verdiği operasyonu başlatmıştır¹⁰².

İsrail'in Koruma Hattı Operasyonu'nu başlatmasının görünen nedenleri; Gazze'den atılan füzeleri yok etmek, Kassam Tugaylarına ağır bir darbe indirip HAMAS'ı askeri yönden bitirmek, HAMAS'ın üst düzey yöneticilerini yakalamak ya da öldürmek böylece siyasi açıdan da HAMAS'a darbe vurmak ve Gazze'den İsrail ve Mısır'a açılan tünelleri bulup imha etmektir. Nafeez Ahmed, The Guardian'da yayınlanan analizinde operasyonun asıl nedeni olarak bölgedeki enerji kaynaklarını göstermiştir. İsrail, Levant bölgesindeki enerji kaynakları üzerinde belirleyici rol oynamak ve söz sahibi olmak için çabalarken Gazze Şeridi ile karasularında bulunan ve 38 milyar metreküp değerinde olduğu tahmin edilen doğalgaz rezervini kontrolünde tutmak amacıyla operasyon yaptığını belirtmiştir¹⁰³.

İsrail'in Operasyonu başlatmasının bir diğer nedeni enerji kaynakları üzerinde tam hakimiyet sağlamak olduğunu dile getiren Yeni Şafak Gazetesi yazarı Dr. Hatice Karahan FY ile HAMAS arasında 23 Nisan 2014 tarihinde "Milli Mutabakat" ilan edilmiş, hemen ardından iki taraf arasında kurulan "Milli Uzlaş Hükümeti" ile HAMAS'ın yönetime ortak olmuştur. Bu durum İsrail'in Gazze doğalgazı üzerine düşündüğü senaryoları altüst etmiştir. HAMAS'ın hiçbir şekilde İsrail'in istediği gibi bir antlaşmaya yanaşmayacağı

¹⁰⁰ < <https://www.haberler.com/bulut-sutunu-operasyonu-nun-yil-donumu-5309326-haberi/>>, [Erişim: 10.09.2017].

¹⁰¹ Halil İ. Yenigün, "Gazze'nin trajedisi", *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, Sayı: 8 Temmuz 2014. <<http://www.orsam.org.tr/files/Degerlendirmeler/8/8tr.pdf>>, [Erişim: 04. 02. 2017].

¹⁰² < <http://www.aksam.com.tr/dunya/israil-ordusu-64-askerimiz-olduruldu/haber-329832>>, [Erişim: 10.09.2017].

¹⁰³ Nafeez Ahmed, "IDF's Gaza assault is to control Palestinian gas, avert Israeli energy crisis" <<https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/jul/09/israel-war-gaza-palestine-natural-gas-energy-crisis>>, [Erişim: 04.02.2017].

bilincinde olan İsrail Hükümeti son dönemde tırmanan olayların da etkisiyle HAMAS'ı Gazze'den silmek, bunu başaramasa bile en azından halk nezdindeki etkisini kırmak için Koruma Hattı Operasyonunu başlatmıştır¹⁰⁴. Bu operasyonun diğer iki operasyondan farklılıkları bulunmaktadır. İlk olarak İsrail bu operasyonla tünellerin kazılmasını engellemek hatta tamamen yok etmek, HAMAS'ın askeri kanadını nötralize etmek, HAMAS'ı siyasi olarak zayıflatıp uluslararası camia da yalnızlaştırmak ve gittikçe tehlike yaratmaya başlayan füze saldırılarını bitirmek istemiştir¹⁰⁵.

İsrail Ordusu, Gazze'de kanlı bir savaşı başlatmıştı hedefinde ise Kassam Tugayları militanları, Mısır ve İsrail içine açılan tüneller ve HAMAS'ın üst düzey yöneticileri vardı. Ancak hedef gözetmeksizin sivilleri de öldürmeye başlamış, operasyonun ikinci haftasında ölen Filistinlilerin sayısı 715 yükselirken, 4550 kişide yaralanmıştır¹⁰⁶. İsrail'in Kassam Tugayları militanlarından ziyade hedef seçmeden sivilleri öldürmesin ardında iki neden yatmaktadır: Birincisi insanlar arasında korkunun hakim olup sınır bölgelerinden göç etmelerini sağlamak. İkinci olarak insanlara açıkça HAMAS'ı destekledikleri ve bu desteklerin sürdüğü takdirde ölümlerin devam edeceği gösterilmek istenmiş ve halka gözdağı verilmek istenmiştir¹⁰⁷.

50 gün süren Koruma Hattı Operasyonunda ne tünellerin hepsi imha edilebilmiş ne de HAMAS sindirilebilmiştir. Operasyondan geriye sadece yıkım ve akıllardan silinmeyecek bir katliam kalmıştır. Çeşitli haber sitelerinde ölümlerle ilgili farklı rakamlar belirtilmekle birlikte ortak olan nokta ölen insanların %80'nin sivil olduğudur. Gazze'de faaliyet gösteren bir sivil toplum kuruluşu olan al-Mezan Center of Human Right'in verilerine göre ölen Filistinli sayısı 2,168, Filistin Sağlık Bakanlığında yapılan açıklamada 11,100 kişinin yaralandığı belirtilmiştir. Filistin'de kullanılmaz hale gelen konut sayısı ise 18,000 hasar gören evlerin sayısı 108,000 civarında, 485,000 kişi evlerini terk etmek zorunda bırakılmış bu sayı ise 1,8 milyon insanın yaşadığı Gazze'de halkın

¹⁰⁴ Hatice Karahan, "Gazze Katliamı: İsrail'in Enerji Hattı Operasyonu", <<http://www.yenisafak.com/hayat/gazze-katliami-israilin-enerji-hatti-operasyonu-670904>>, [Erişim: 04. 02.2017].

¹⁰⁵ <<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=1244&s=orsam%7Cturkish>>, [Erişim: 04. 02.2017].

¹⁰⁶ <<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1597183-israil-gazzedden-2-270-fuze-atildi-3-sivil-hayatini-kaybetti>>, [Erişim: 04. 02.2017].

¹⁰⁷ Adnan Abu Amir, "Gazze Savaşı: Başlangıçlar Ve Sonuçlar", <<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/gazze-savasi-baslangiclar-ve-sonuclar>>, [Erişim: 04. 02.2017].

%28'i demektir¹⁰⁸. BBC haber sitesinden yapılan açıklamada ise ölen Filistinlilerin sayısı 2,104 ölen İsraili sayısı 72 Gazze'den atılan toplam füze sayısı 4,591 atılan füzelerin neredeyse tamamı “Demir Kubbe sistemi” ile imha edilmiş ama bazılarının İsrail’de yerleşim yerlerine isabet ettiği ve bunlardan bazı evlerin hasar gördüğü bazılarının yıkıldığı belirtilmiş toplamda İsrail tarafında ölen sivil sayısı 3 kişidir¹⁰⁹. Birçok okul, cami, tarım alanları hasar görmüş içme suyu altyapısında ciddi hasar meydana gelmiştir. 2012 yılında yapılan “Savunma Sütunu Operasyonundan sonra yaralarını saran Gazze’de aynı acıların hatta daha fazlasının tekrar yaşanmasına neden olunmuştur.

3.10. Ambargoyu Kırma Girişimleri

3.10.1. Mavi Marmara Olayı

İsrail’in 2008’de düzenlediği “Dökme Kurşun Operasyonu” sonrası Gazze Şeridine uyguladığı baskı ve ambargoyu kırmak için İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH), Free Gazze ve Ship to Gazze gibi insani yardım kuruluşlarının desteği ile büyük bir yardım filosu hazırlanmıştır. Kısaca filoya değinmek gerekirse: Dört yük, dört yolcu gemisi olmak üzere toplam sekiz gemiden oluşan filoda yüz on dokuz yabancı ve üç yüz altmış üç Türk vatandaşı olmak üzere toplamda beş yüz altmış yedi gönüllü insan bulunmaktaydı. “*Rotamız Filistin, yükümüz insani yardım*” kampanyası dahilinde 22 Mayıs 2010 Cuma günü Sarayburnu’nda düzenlenen törenle filo Filistin’e doğru yol almaya başlamıştır¹¹⁰.

İsrail başından beri filonun hazırlamasını dahi engellemeye çalışmış ve yola çıkan filoyu engellemek için elinden geleni yapmıştır. İsrail, filonun Gazze karasularına girmesiyle saldırı yapacağını askeri bir müdahalede bulunacağını belirtse de bu çok dikkate alınmamış; çünkü yardım kuruluşlarının yanında birçok devletin destek verdiği ve ilgi ile takip edilen böylesi bir organizasyona İsrail Ordusunun doğrudan saldıracağını tahmin etmemiştir. Mavi Marmara Gemisinde basın görevlisi olarak bulunan Mediha OLGUN, “*Yapamazlar; bu kadarına cesaret edemezler... Müdahale etmeyi düşünseler bile üzerinde uçurma görüp vazgeçerler*”¹¹¹ diyerek müdahalenin olmayacağını söylemiştir. İsrail

¹⁰⁸<<https://imeu.org/article/50-days-of-death-destruction-israels-operation-protective-edge>>, [Erişim: 04. 02. 2017].

¹⁰⁹<<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28439404>>, [Erişim: 04. 02. 2017].

¹¹⁰ Mehmet Ş. Dinç, *Kanlı Mavi Marmara*, 2. Baskı, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010 s. 25-30.

¹¹¹ Meliha Olgun, *Mavi Marmara’da Neler Oldu?*, Turkuvaz Yayınları, İstanbul 2010 s. 7.

Ordusu Gazze karasularına yüz otuz metre uzakta olan filoya uluslararası sularda hücum botları ve helikopterlerle silahlı bir müdahalede bulunmuş, olayda dokuz kişi ölürken otuz kişide yaralanmıştır. Ölenlerin sekiz tanesi Türk diğeri ise Türk asıllı ABD vatandaşı idi. Mavi Marmara beraberindeki gemilerle birlikte Aştod limanına çekilmiştir¹¹². Filoda bulunun İsraili aktivist Dror Feiler hayatlarını kaybeden insanlar için şöyle konuşmuştur: “Onlar sadece Türkiye’nin değil hepimizin kahramanları; çünkü onlar Evrensel İnsan Hakları için öldüler”¹¹³.

İki aydan daha fazla İsrail limanında bekleyen Mavi Marmara Gemisi nihayet 7 Ağustos 2010’da Türkiye’ye geldi. Olay gecesi yaşanan tüm dehşeti üzerinde barındıran gemi ölen ve yaralanan insanların kanı ve kanlı giysileri ile dönmüş ardından gemide detaylı bir arama başlatılmıştır¹¹⁴.

Mavi Marmara Gemisine yapılan müdahale sonrası Türkiye-İsrail ilişkileri iyice gerilmiştir. İsrail’in özür dilemesini ve ölen kişilerin ailelerine tazminat ödemesini isteyen Türkiye, BM’de tarafsız bir komisyonun kurulmasını ve olayın detaylıca incelenmesini de istenmiştir. BM Genel Sekreteri Ban Ki Moon tarafından oluşturulan komisyonda Türkiye’yi temsilen eski Dışişleri Bakanlığı müsteşarı Özdem Sanberk, İsrail’i temsilen eski Dışişleri diplomatı Joseph Ciechanover ve tarafsız üyeler eski Kolombiya Devlet Başkanı Alvaro Uribe ile Yeni Zelanda eski Başbakanı Geoffrey Palmer’in bulunduğu dört üyeden oluşan komisyon çalışmalarını 2011 Temmuz ayı sonlarında tamamlamasına rağmen çeşitli diplomatik engeller nedeni ile raporun açıklanması ertelenmiştir. Komisyon Başkanı Palmer adını alan raporun açıklaması ise Türkiye için kabul edilemez içeriklere sahipti. Raporda ne Türkiye’nin talep ettiği tazminat ne de özür ile ilgili bir ibare yer almamıştır. İsrail askerlerinin kullandığı orantısız gücü meşru savunma hakkı olarak tanımlayan rapor, Gazze’yi İsrail’in bir parçası olarak görmüştür. Raporda filonun İsrail’in toprak bütünlüğünü bozabileceği düşüncesiyle hareket eden İsrail Ordusu haklı bulunmuştur¹¹⁵. Türkiye-İsrail ilişkilerindeki gerginlik her iki taraf için askeri ve ekonomik

¹¹² Ahmet O. Çelikkol, *One Minute’ten Mavi Marmara’ya Türkiye-İsrail Çatışması*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 101-104.

¹¹³ Dilek Yaraş, *Kır Zincirlerini Mavi Marmara*, Haber Ajanda Yayınları, Ankara 2012, s. 335.

¹¹⁴ <http://www.ntv.com.tr/turkiye/mavi-marmara-kanli-giysilerle-dondu_LbIYggHnkaR1NqSQKxU6g>, [Erişim: 05. 03. 2017].

¹¹⁵ Selvet Çetin, “Palmer Raporu: BM Gözetiminde Hukuk İstismarı”, <<http://sde.org.tr/tr/authordetail/palmer-raporu-bm-gozetiminde-hukuk-istismari/961>>, [Erişim: 05. 03. 2017]. Ayrıca Palmer Raporunun tamamı için bkz. Yusuf Aksar, “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 33 Bahar

açından olumsuz sonuçlar vermekteydi. Mart 2013'te İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu'nun Türk mevkidaşı Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ı arayarak özür dilemesi ile ilişkiler kısmen de olsa yumuşasa da İsrail'in tazminat vermeyi kabul etmemesi, taraflar arasında tam bir uzlaşmanın sağlanmasını imkansızlaştırmıştır¹¹⁶. Türkiye ile İsrail arasında 28 Haziran 2016'da imzalanan Usul Antlaşmasına göre İsrail'in istenen tazminatı ödemesi ile taraflar uzlaşmaya varmış, böylece Türkiye-İsrail ilişkileri normal seyrine kavuşmuştur¹¹⁷.

3.10.2. Mavi Marmara Olayının Uluslararası Alanda Türkiye'ye Etkisi

Mavi Marmara filosunun hazırlanmasında ve yol almasında en büyük rol alan devlet Türkiye olmuştur. Gerek maddi gerek de manevi olarak Filistin'e en büyük destek Türkiye'den gelmiştir. Türkiye uluslararası arenada Filistin'in yanında yer almış, Filistin'e siyasi ve sosyal alanda gereken bütün desteği, vermiştir. Mavi Marmara gemisinde bulunan Ortadoğu uzmanı araştırmacı yazar Ahmet Varol ile İstanbul'da gerçekleştirdiğimiz görüşmede mavi Marmara olayının dünyaya ve özellikle Türkiye'ye etkisi konusunda bir değerlendirme yapıldı. Ahmet Varol'un değerlendirmesi olduğu gibi aktarılmıştır:

Mavi Marmara olayı özellikle İslam aleminde çok büyük yankı yaptı ve bu olaydan sonra Müslüman toplumlar Türkiye'ye bir lider devlet gözüyle bakmaya başladılar. Bu olaydan sonra ben birçok İslam ülkesini ziyaret ettim. Hepsinde de bu etkiye bizzat şahit oldum.

Örneğin olaydan kısa bir süre sonra Lübnan'a bir ziyaretim oldu. Bilhassa Lübnan'ın kuzey bölgesinde yer alan Trablus şehrinde evlerin birçoğunun pencerelerine ve arabaların camlarına Türkiye bayraklarının asılması dikkatimi çekmişti. Bir tane genç motosikletinin arkasına en az iki metre uzunluğunda bir çubuk takmış ucuna da Türkiye bayrağını geçirmiş caddelerde onunla dolaşıyordu.

Yine Mavi Marmara olayının üzerinden fazla zaman geçmeden Cezayir'e, Malezya'ya, Kuveyt'te ve Sudan'a da ziyaretlerim oldu. Bu ziyaretlerimde de olayla birlikte Türkiye'ye ilginin arttığını ve Türkiye'nin İslam coğrafyasını toplaması ümitlerinin arttığını gözlemlemiştim.

2012, s. 23-40. <<http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2014/12/Birlesmis-Milletler-Palmer.pdf>>, [Erişim: 05. 03. 2017].

¹¹⁶ <<http://www.aljazeera.com.tr/haber/israil-turkiyeden-ozur-diledi>>, [Erişim: 05. 03. 2017].

¹¹⁷ Antlaşmanın Türkçe, İngilizce ve İbranice metni için bkz.< <http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0754.pdf>>, [Erişim: 05. 03. 2017].

Kuveyt'e "Türk-Arap İlişkileri Konferansı" adlı bir uluslararası konferansın davetlisi olarak gitmişim. Türkiye'yle Arap dünyasının ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda istek ve arzunun çok arttığı gözleniyordu. Bu konferansın devam ettiği günlerde, o zaman Türkiye'nin başbakanı olan R. Tayyip Erdoğan'ın da Kuveyt'e resmi bir ziyareti olmuştu. Erdoğan akşam, söz konusu konferansın düzenlendiği otele gelerek bir konuşma yaptı. Çok büyük bir ilgi vardı. Konferansa davet edilenlerin ve Erdoğan'la birlikte gelenlerin dışında pek çok kişi sırf bu konuşmayı dinlemek amacıyla otele gelmiş ve büyük bir kalabalık oluşmuştu¹¹⁸.

3.11. HAMAS'ın Sosyal Hizmet Politikaları

Daha önceki bölümde HAMAS'ın kurulması, Filistin geneline yayılması ve Filistin tarihi için vazgeçilmez bir aktör olarak Filistin Sorununun çözümünde kilit rol oynadığını belirtmiştik. HAMAS'ın sonradan kurulmasına rağmen Filistin siyasetinin en önemli unsuru haline gelmesinde kurduğu sosyal hizmet ağlar etkili olmuştur. HAMAS tüm Filistin'de taraftar bulmasına rağmen özellikle Gazze Şeridinde tek hakim güç konumundadır.

Gazze Şeridi yaklaşık olarak 363 km²'lik bir alana sahip olup, 1,8 milyon insanın yaşadığı bölgede km başına 5,261 kişi düşmektedir böylesi bir yoğunluğun yaşanmasının temel sebebi, insanların birçoğunun evlerinden yurtlarından sürgün edilmeleridir. Bölgenin tek limanı 1967 Arap-İsrail Savaşından beri kapalı, açılması planlanan Arafat Havaalanı ise İsrail saldırılarının hedefi olmuş daha açılmadan kullanılmaz hale gelmiştir. Bölge dışına çıkmanın tek alternatifi kara yoludur. Ancak sınır kapılarının sürekli olarak keyfi bir şekilde kapatılması nedeniyle bu yolda neredeyse imkansızdır. Gazze Şeridinde toplamda beş sınır kapısı bulunmaktadır, bir tanesi Mısır'a açılan Refah sınır kapısı olmak üzere, diğer dördü İsrail'e açılmaktadır ve geçişler İsrail'in insafına kalmıştır. Gazze Şeridinde toplamda dört Üniversite bulunmaktadır. Bölgenin en büyük ve yüksek kapasiteli üniversitesi Gazze İslam Üniversitesidir. Yine bölgenin en büyük hastanesi 1940 İngiliz Manda Yönetimi döneminde yapılan Şifa Hastanesi olmakla birlikte bölgenin tek hastanesi değildir al-Kuds Hastanesi Gazze'nin ikinci büyük hastanesidir¹¹⁹.

¹¹⁸ Ahmet Varol ile yapılan görüşme [08. 01. 2016].

¹¹⁹ Harun Budaklar, *Diriliş Parolası Gazze*, Cihan Yayınları, İstanbul 2014, s. 19-29.

Bir milyon sekiz yüz insanın yoksulluk ve sefaletle yaşamaya çalıştığı Gazze Şeridi zaman zaman düzenlenen İsrail operasyonları ile nedeysel dayanılmaz acılara sahne olmaktadır. 2012 sonbaharında düzenlenen operasyon ile bölgenin altyapısı ciddi hasar alırken tarım alanlarının %60'ı kullanılmaz hale gelmiştir. Sürekli yaşanan elektrik kesintileri ise hastanelerde ciddi sorunlara neden olmaktadır¹²⁰. Bölgenin en önemli sorunlarında biri ise içme suyu sıkıntısıdır. Hem bölgede az bulanana hem de İsrail operasyonlarında zarar gören tesislerin tamir edilmesinin gecikmesi ile su sorunu bölgede ciddi bir boyutlara ulaşmıştır. İsrail'in 2014 Temmuz'unda düzenlediği saldırı ile içme suyunu altyapısının %30'u zarar görmüş, tarım sektörünün gördüğü zarar ise beş yüz elli milyon dolar civarındadır. Son dönemde Türkiye-İsrail arasında buzlar erimeye başlamış ve bunun neticesinde İsrail Gazze'de bir elektrik santrali ve içme suyu tesisi yapılmasına izin vermiştir¹²¹.

Gazze Şeridinde yaşanan geçim sıkıntıları, İsrail baskıları ve tüm bu yaşananlar karşısında çaresiz kalan FY, HAMAS'ın halkın sorunlarına çözüm bulma uğraşı ve halka yakın durması sorunları tamamen halledemese bile çözmeye çalışması, adil davranması, halka tepeden bakmaması, HAMAS'ı destekleyenlerin halktan ve orta kesim insanlardan olması, HAMAS'ı halkın umudu kılmıştır.

Filistin Devletinin içine düştüğü çıkmazın hatta tüm İslam aleminin içinde bulunduğu sıkıntıların nedenini toplumsal yozlaşma olarak tanımlayan İhvan üyeleri halkı okumaya ve camilere gelmeye alıştırmaya çalışmışlardır. HAMAS'ın alt yapısını oluşturan İhvan'ın Kurduğu cemaatler sayesinde toplumda yayılmaya başlamış, “*dini okulların ve çocuk kreşlerinin kontrolünü üstlenen cemaat; aynı zamanda kütüphaneler, spor kulüpleri ve mescitlerin*”¹²² kontrolü cemaatin eline geçmiştir.

HAMAS, her mahallede kurduğu zekat komiteleri sayesinde gerçek ihtiyaç sahiplerini tespit edip daha önce toplanan yardımları görevlendirdiği kişiler aracılığı ile halka dağıtmış böylece yardım gerçek sahiplerine ulaşmıştır¹²³.

¹²⁰ İHH 2012 Gazze raporu için bkz. <<https://www.ihh.org.tr/arsiv/uploads/2012/gazzerapor2012.pdf>>, [Erişim: 10. 03. 1017].

¹²¹ Vakur Sümer, “Türkiye-İsrail Uzlaşısının Su Boyutu”, <<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4732?s=guvenlik%7Cturkish>>, [Erişim: 10. 03. 2017].

¹²² Zeyyad Ebu Amr, *Batı Şeria ve...*, s. 37.

¹²³ Mete Çubukçu, *Bizim Filistin...*, s. 131.

HAMAS'ın örgütlenmesinde büyük rol oynayan camiler, sadece ibadet edilen yer olarak değil tıpkı Asr-ı Saadet dönemindeki gibi istişarelerin yapıldığı toplantıların yapıldığı ve gelen yardımların tanzim edildiği yerler olarak kullanılmıştır. Hal böyle olunca cami çevresinde Türk İslam devletlerinde olduğu gibi külliye, aşevleri, hayır kurumları, okullar, ufak çapta sağlık birimleri kurulmuştur¹²⁴. HAMAS'ın kurulmasında bulunan ve yönetiminde olan insanların eğitim seviyesinin yüksek olduğu bilinmektedir. Gazze İslam Üniversitesi HAMAS'ın en etkili olduğu ve yayılmasında etkin rol oynayan bir eğitim kurumudur. Sadece bu üniversitede değil, diğer üniversitelerde de son derece etkili ve öğrenci temsilciliklerinde HAMAS'a bağlı gençlerin elindedir.

HAMAS her zaman halkın yanında olduğunu dile getirip bunu uygulamaya çalışmıştır. Gündelik işlerden kaynaklanan sorunlarda bile halk Şeyh Ahmed Yasin'in evine rahatlıkla gidebilmiştir¹²⁵. HAMAS sadece Gazze Şeridinde değil Batı Şeria bölgesinde de büyük ilgi görmüş ve faaliyetlerini orada da sürdürmeye devam etmiştir. 2005'te yapılan yerel seçimlerde HAMAS'ın Gazze dışındaki Filistin bölgelerinde de belediyeler kazanmasını bunu desteklemektedir¹²⁶. Filistin dışında yaşayan Filistinlilerin sorunlarına çözüm bulmaya çalışmış daima onların yanında olduğunu göstermiştir. Böylelikle dünyanın birçok yerine dağılmış olan Filistinlileri daima kontrol edip Filistinli kimliği ve şuurunu aşılama hedef edinmiştir¹²⁷. HAMAS yaptığı sosyal hizmetlerle bir sivil toplum kuruluşu ya da aktivist bir topluluk görüntüsü çizmekle beraber bunu o toplumun parçası olduğuna inandırarak yapması ve halk ile beraber acıları sıkıntıları çekmesi ile halkın güvenini kazanmıştır. HAMAS elbette sırf sosyal hizmet ağırları sayesinde değil aynı zamanda İsrail karşısında dimdik durması ile de halkın beğenisini kazanmıştır. FY'de halk arasında rüşvet ve adam kayırmacılığın yapıldığının bilinmesine karşılık HAMAS'ın adaletli davranması, halka ücretsiz sağlık hizmetlerinin sağlanması, güçlü oldukları yerlere ücretsiz belediye hizmetleri götürmektedir.

¹²⁴ Glenn E. Robinson, "HAMAS as Social Movement", <<http://www.eden.rutgers.edu/~spath/385/Readings/Robinson%20-%20HAMAS%20as%20Social%20Movement.pdf>>, [Erişim: 10.03.2017].

¹²⁵ Zeyyad Ebu Amr, *Batı Şeria ve...*, s 112.

¹²⁶ <<http://www.orsam.org.tr/files/OA/13/7roportaj.pdf>>, [Erişim: 09.09.2017].

¹²⁷ <<http://www.vahdet.info.tr/filistin/dosya1/0006.html>>, [Erişim: 09.09.2017].

HAMAS bir yandan okulların eğitimine önem verirken, küçük dispanser ve hastanelerde ücretsiz sağlık hizmeti, yerel yönetimler de güçlü oldukları bölgelerde ücretsiz belediye hizmetleri olanağını sağlamıştır¹²⁸.

Gazze Şeridinde işsizlik oranları %40'lardadır bu durum halkın yarsına yakının yoksul ve muhtaç durumda olduğunu göstermektedir. Gazze'yi ayakta tutan şey dışardan gelen yardımlardır. Bu yardımların halka adil bir şekilde dağıtılması görevi ise HAMAS'ın kurduğu zekat komitelerinin görevidir. Halk bu konuda HAMAS'ın adaletine inanmaktadır. Filistin Uluslararası Kudüs Gençlik Platformu Başkanı olan Tareq M. Al-Shaya ile İstanbul'da yaptığımız görüşmede HAMAS'ın sosyal kanadında insanların nasıl bir çalışma içerisinde olduğunu şöyle açıklamıştır:

Burada çalışan insanlar; öncelikle bütün köyleri, mahalleleri kapı kapı dolaşırlar ve halkın ihtiyaçlarını, taleplerini tek tek not alırlar. Örneğin kiminin erzağı yok, kiminin sağlık ihtiyaçları var kiminin eğitim sorunu vardır. Bunlar kayıt altına alınır daha sonra ilgili birimlere yönlendirip ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılır. Bu kurumun görevi sadece insanların ihtiyaçlarını tespit edip bu ihtiyaçları karşılamaktır.¹²⁹.

HAMAS'ın eğitim çalışmaları sadece cemaat tabanını oluşturma ve bu tabanı örgütleyerek bilgilendirme çalışmalarından ibaret olmamıştır. Aynı zamanda halkın geneline hitap eden eğitim kurumları oluşturmaya çalışmıştır. HAMAS Okul öncesinden üniversiteye kadar her aşamada eğitim faaliyetlerini yürüten kurumlar inşa etmiştir. Gazze İslam Üniversitesi'nin inşası ve çalışmalarını genişletmesi bu cemaatin öncülüğünde olmuştur. 1987 İntifadasının ilk organize edildiği yer de bu üniversite olmuştur. HAMAS ambargo altında yaşayan Filistinli halkın eğitim hayatına büyük önem vermektedir. HAMAS yönetimini elinde bulundurduğu Gazze de eğitim ve öğretimi ön planda tutmaktadır:

Gazze de çeşitli vakıflar bulunmaktadır. Bu vakıf ve dernekler eğitim konusunda büyük bir sorumluluk taşımaktadırlar. Bu vakıf ve derneklerin bazı öğrenci yurtları vardır. Bu yurtlar öğrencilerin yeme, içme ve pansiyon ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik hizmet vermektedirler ancak paralı olarak hizmet vermektedir. Bu yurtlarda eğitim görececek imkanı olamayanlar için zengin insanlar maddi yardım sağlamaktadırlar. Örneğin bu yurtlara gelip mali gücüne göre üç öğrenci okutmak isteyen veya beş öğrenci okutmak isteyen hayırsever insanlar bu öğrencilerin tüm masraflarını üstlenmektedir.¹³⁰.

¹²⁸ Mete Çubukçu, "HAMAS: İşgal Altındaki Toprakların Gerçeği", *Birikim Dergisi*, Sayı: 140, Aralık 2000, s. 76.

¹²⁹ FİDDER Başkanı Muhammed Mişeniş ile İstanbul'daki görüşmeden [08.01.2016].

¹³⁰ FİDDER başkanı ile İstanbul'da yaptığım görüşme [08.01.2016].

HAMAS eğitim öğretim faaliyetlerini sadece dini alanla sınırlı tutmamakta fenni ilimler noktasında da kısıtlı imkanlara rağmen ciddi bir gayret söz konusudur.

HAMAS mühendislik ve teknolojik noktada da insanları yetiştirmektedir. En son kendi yerli füzesini yaptı. Gazze'deki ambargoya rağmen bu gelişmeler çok ciddi ve disiplinli bir eğitimin sağlanmasından dolayı ortaya çıkmaktadır¹³¹.

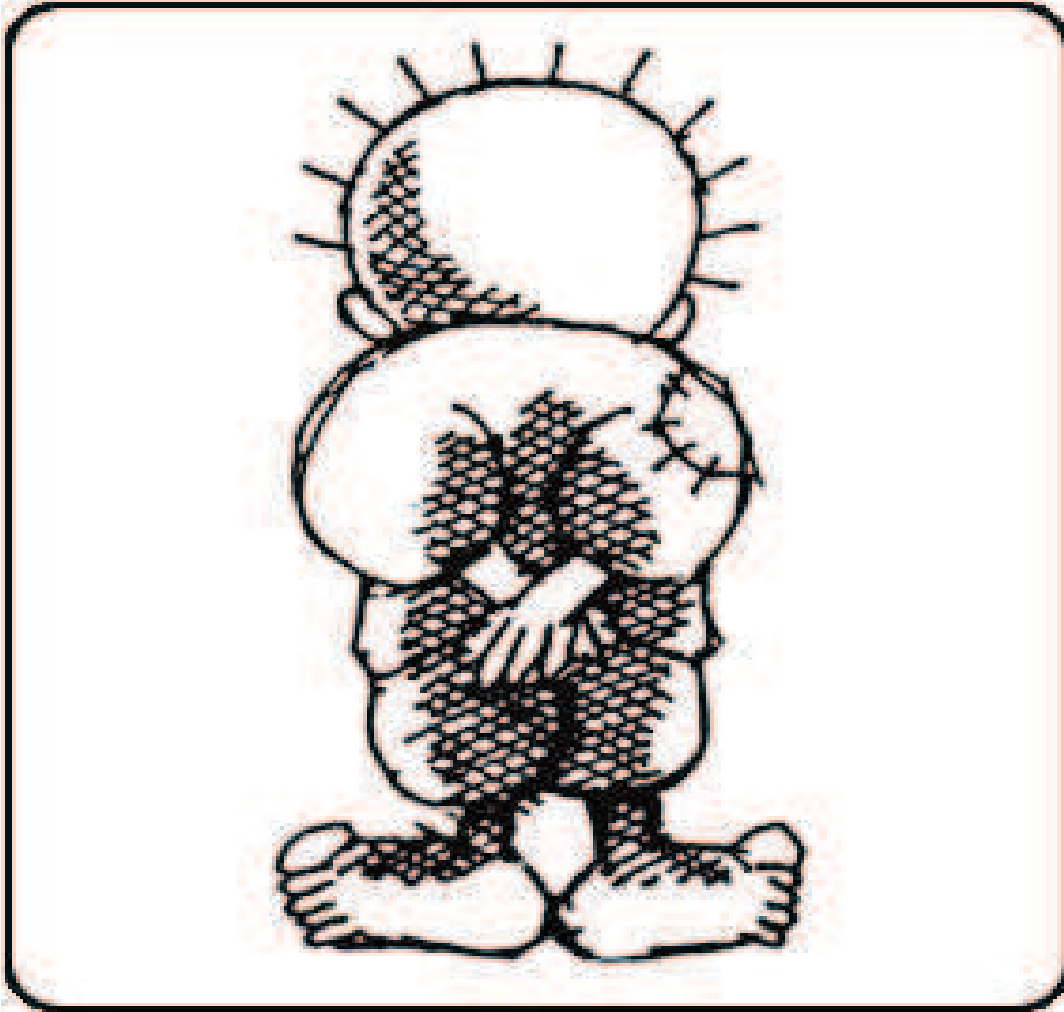
HAMAS'ın Filistin'de halkta taban bulması, halk tarafından büyük ilgi görmesi büyük oranda halka ulaştırdığı sosyal hizmetlerden kaynaklanmaktadır. Bu sosyal hizmet projelerinde halkın temel ihtiyaçlarını karşılayacak uygulamaları hayata geçirmiştir. Bu uygulamalar HAMAS'ın halkla iç içe olmasını sağlamış ve halkın HAMAS'ı tanımaya olanak sağlamıştır. HAMAS'ın halk desteği, resmen kurulduğu 1987'de Birinci İntifadadan günümüze kadar sürekli artmıştır ve halk tabanında geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Bunun en somut örneği 25 Ocak 2006'da yapılan seçimlerdir.

3.12.Hanzala

HAMAS ile direkt bağlantısı olmasa da Filistin direnişinin sembolü haline gelen Hanzala karikatürüne çalışmamızda yer verdik. Hanzala, Naji Salim Al-Ali tarafından çizilen karikatürün adıdır. 1936'da Filistin'in eş-Şecere köyünde doğan Naji Salim Al-Ali henüz çocuk yaştaiken yaşanan Birinci Arap-İsrail Savaşı nedeniyle köyünü terk etmek zorunda kalmıştır. Çocuk yaşta ülkesini terk etmek zorunda kalan Naji Salim Al-Ali ailesiyle birlikte Lübnan'daki mülteci kampına yerleşmiştir. Sabra ve Şatilla kamplarında yaşanan katliamlara tanık olmuştur. Al-Ali yaşadığı sıkıntıları ve ülkesinin işgal altındaki durumundan esinlenerek 1969'da Hanzala tiplemesini çizmiştir¹³². Naji Salim Al-Ali Hanzala karikatürünü şöyle tanımlamıştır:

¹³¹ HAMAS'ın siyasi birim üyesi Münir Said ile İstanbul'da yaptığımız görüşmeden [08.01.2016].

¹³² <<http://www.handala.org/about/>>, [Erişim: 20. 03. 2017].

Baba adı: Önemli değil.

Anne adı: Nakba (14 Mayıs 1948’de İsrail’in kurulmasıyla başlayan Birinci Arap-İsrail Savaşında Arapların yaşadığı hezimet “Nakba” yani büyük felaket günü).

Kız kardeşinin adı: Fatıma.

Ayakkabı numarası: Bilinmiyor. Çünkü ben hep yalın ayakla dolaşırım.

Hanzala on yaşında bir çocuktur, büyümez. Çünkü Naci Ali, Filistin’i bu yaşta terk etmek zorunda kalmıştır.

Hanzala’nın sırtı okuyucuya dönüktür, elleri arkada birleşmiştir. Bu duruşuyla ülkesinin işgalini protesto etmektedir.

Hanzala karikatürü Filistin’in sosyal hayatında önemli bir simgesidir. İçeride ve dışarda yaşayan Filistinliler özellikle gençler kolye, bileklik vb. sanatsal alanlarda bu simgeyi kullanırlar. Bu da Hanzala karikatürünün Filistin’in sosyal hayatında ne kadar yer

edindiğinin açık bir göstergesidir. Karikatürist Naji Ali Filistin halkı için büyük önem taşır. Filistinliler ona “devrimin vicdanı” derler¹³³.

Filistin direnişinin sembolü haline gelen Naji Ali'nin Hanzala karikatürü sadece Filistin'de değil tüm dünyada ses getirmiştir. Özgürlüğün önemli sembolü haline gelmiştir. Naji el-Ali Hanzala için: “Başlangıçta yalnızca bir Filistinli çocuktuktu o fakat sonradan bilinci geliştikçe önce ulusal, ardından da küresel ve insani bir düşünce ufkuna sahip oldu”¹³⁴.

Sırtını dünyaya dönmüş 10 yaşında bir çocuk, sessiz bir protesto duruşu adı Hanzala üstü başı yırtık yamalı bir çocuk saçları diken diken yalınayak dışardan bakıldığından çirkin ve kirli çizeri Naji Al-Ali ise içi misk-i amber gibidir der Hanzala için, Filistin direnişinin sembolü haline gelen Hanzala'nın en büyük özelliği ise sırtının dünyaya dönük olmasıdır. Ellerini arkada bağlayarak duran Hanzala, ülkesinin işgali nedeniyle yaşanan olaylara kayıtsız kalanları sessiz bir şekilde protesto etmektedir. Naji al-Ali'ye Hanzala'nın yüzünü ne zaman göreceğiz diye soranlara şu cevabı vermiştir: “Arapların saygınlığı tamir edildiğinde Arap bireyleri insaniliklerini ve özgürlüklerini geri kazandıklarında”¹³⁵. Naji al-Ali 22 Temmuz 1987'de çalıştığı gazetenin Londra'daki bürosuna giderken silahlı saldırıya uğramış ve kaldırıldığı hastanede hayatını kaybetmiştir, Hanzala ise bugün halen 10 yaşında ve sırtı dünyaya dönüktür, Filistin özgürlüğüne kavuşuncaya kadar da sırtı dönük olacaktır dünyaya Hanzala'nın.

¹³³ Sefer Turan, *Allah'a ismarladık...*, s. 81.

¹³⁴ <<http://t24.com.tr/yazarlar/burak-cop/hanzala-ne-zaman-yuzunu-donecek,5425>>, [Erişim: 20. 03. 2017].

¹³⁵ <<http://www.gzt.com/hayat/48-yildir-10-yasinda-olan-cocuk-hanzala-2603619>>, [Erişim: 20. 03. 2017].

SONUÇ

1917'de yayınlanan Balfour Deklarasyonu Filistin'de bir Yahudi yurdu kurulmasının İngiltere tarafından resmi olarak tanınmasıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz mandasına giren Filistin, Yahudiler için daha önce Balfour Deklarasyonu'nda vaat edilen topraklara yerleşmek için büyük bir imkan sağlamıştır. Aslında Filistin sorunu bölgenin İngiliz mandasına girmesine müteakip başlayan Yahudi göçleri ile ortaya çıkmıştır. Bu sorun İngiliz mandası döneminde pek umursanmasa da İkinci Dünya Savaşında Almanya'da soykırıma uğrayan Yahudilerin artık bir yurt sahibi olması fikrine tüm dünyanın olumlu bakmasına zemin hazırlamıştır. İngiliz mandasının son bulmasının ardından bölgede büyük bir savaşın patlak vereceği sinyallerinin verilmesiyle devreye giren BM bölgeyi üçe ayıran 1947 yılı, 181 sayılı Filistin'i taksim kararını almıştır. Filistin topraklarının %56'sında bir İsrail Devleti kurulması, Kudüs'ün BM yönetiminde uluslararası bir komisyona bırakılması ve geri kalan topraklarda da bir Filistin Devleti'nin kurulması kararlaştırılmıştır.

BM'nin taksim kararı Yahudilerden ziyade Araplar arasında tepkiyle karşılanmış ve bölgede bir Yahudi devletinin kurulmasına asla müsaade etmeyeceklerini belirtmişlerdir. İngiliz mandasının son bulduğu 1948'de başlayan Arap-İsrail savaşlarının neticesinde İsrail, Filistin topraklarının %78'ini ele geçirmiş böylece Filistin halkının yarısından fazlası yerlerinden yurtlarından göç etmek zorunda kalmışlar ve mülteci durumuna düşmüşlerdir. 1967 İsrail-Arap Savaşından sonra Arap devletlerin politikalarındaki değişim Filistin sorununun ve halkının sahipsiz kalmasına neden olmuştur. Böylelikle günümüze kadar devam eden ve Ortadoğu'nun sürekli gündemi olan zaman zaman İsrail'in yaptığı operasyonlarla Dünya gündemine taşınan Filistin sorunu halen bir çözüm beklemektedir. Filistin sorununun çözülebilmesi için karşılıklı eşit şartlara sahip iki tarafın bulunması gerekirken buradaki durum biraz farklılık göstermektedir. Bir taraftan sürekli yayılma gösteren İsrail ile öbür tarafta bir bütünlük oluşturamamış HAMAS ve FY bulunmaktadır.

HAMAS demokratik yollarla seçilmiş, Filistin siyasetine yön veren ve Filistin Meselesinin çözümü için göz ardı edilemeyecek olan önemli aktörlerden biridir. HAMAS'ın kuruluşundan şimdiki konumuna kadar geçirmiş olduğu evreler Filistin'in hem siyasetini hem de meselenin çözümünü şekillendirmektedir. HAMAS'ı bu denli etkili bir yapılanma olarak ortaya çıkmasının ardında iki temel neden bulunmaktadır.

Birinci neden HAMAS'ın Filistin'in genelinde özellikle Gazze Şeridinde kurmuş sosyal hizmet ağları sayesinde birinci intifada ve sonrasında devam eden barış görüşmeleri yıllarda halkın yardıma muhtaç olduğu dönemlerde yaptığı yardımlar, FY'nin kurulduğu dönemden itibaren halktan kopuk oluşu halkın ihtiyaçlarının yeterince cevap verememesi, bunun yanında eğitim, sağlık ve gıda yardımı gibi konularda halkın ihtiyaçlarına cevap veremediği yerde HAMAS'ın devreye girmesi, HAMAS'ın toplum nezdinde yayılma imkanı bulmasına olanak sağlamıştır. HAMAS, Filistin'de özgün bir yapılanma içerisine girmiştir.

İkinci neden ise HAMAS'ın kurulduğu günden beri İsrail'e karşı olan duruşu ve bu duruşun toplumda kendisine kazandırdığı saygınlıktır. HAMAS'ın ortaya çıkışının temelinde Filistin'de yaşanan İsrail işgalinden kaynaklanmaktadır. İsrail'in, Filistin'de uyguladığı baskı, şiddet ve işgal toplumun doğal bir refleksi olarak HAMAS ve onun gibi birçok yapılanmasının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Müslüman Kardeşler Teşkilatı'nın evrensel hedefi olan ümmeti içinde bulunduğu sıkıntı ve yozlaşmadan kurtarma çabası, HAMAS'ın vizyonunda yer almamaktadır. Tek amaç olarak Filistin'in işgalden kurtarılması ve özgür bağımsız Filistin Devleti'nin kurulması amacını taşımaktadır. Bunu yaparken de kendine özgü bir karakteristik özellik kazanan hareket Müslüman Kardeşler Teşkilatının salt ümmetçi anlayışından sıyrılıp buna ek olarak milliyetçi bir eğilimle kendine has bir Filistinli kimliği ortaya koymaktadır.

HAMAS, Filistin'de varlık gösteren diğer örgütlerden biri olan İslami Cihad gibi radikal İslamcı gruplara oranla daha yumuşak, el-Fetih gibi ulusalcı gruplardan farklı olarak daha çok toplumun dini yönüne vurgu yapan, bunu yaparken toplumun diğer kesimini de göz ardı etmeden her iki kesimi aynı potada eritmeye çalışan bir yapıya sahiptir. HAMAS, Filistin Devleti'nin (İngiliz Mandası yönetimindeki sınırlar) bağımsızlığı için mücadele ederken diğer yandan Filistinli kimliği oluşturmaya gayret göstermektedir.

HAMAS işgal altındaki Filistin topraklarında yapılan 2006 seçimlerini kazanan siyasal bir parti ve Gazze Şeridi'nde yönetimi elinde bulduran bir iktidardır. HAMAS hem sosyal bir örgüt hem siyasal bir parti hem de İsrail'e karşı direnen silahlı bir örgüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Genel olarak baktığımızda birbiri ile çelişen bu durumların tek bir örgütte toplanması ve bu hareketin ise halkta kabul görmesi, aslında İsrail'in, Filistin'de uyguladığı işgal, baskı ve şiddet politikasının bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır.

2006 seçimlerinde zaferle çıkan HAMAS el-Fetih ile birleşip güçlü bir hükümet kurabilseydi sorunun çözümünde İsrail karşısında daha güçlü pazarlık kabiliyeti oluşturabilirdi. HAMAS'ın 2006 seçimlerini kazanmasının ardından, İsrail Hükümeti HAMAS'ı tanımadığını açıklayıp HAMAS liderliğinde kurulacak olan bir hükümetle asla pazarlık yapmayacaklarını belirtmiştir. Ortadoğu dörtlüsü (ABD, AB, BM, Rusya) öncülüğünde HAMAS'a uluslararası ambargo uygulanmış ve seçilmiş bir parti olmasına rağmen HAMAS'ın birçok üyesi tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir.

Uluslararası yardımların kesilmesi ve İsrail ile FY'nin baskılarına rağmen beklenen olmamış ne HAMAS İsrail'i tanıdığını açıklamış ne de HAMAS'ın halkın gözündeki itibarı azalmıştır. İsrail'in uyguladığı şiddet ve baskılara sessiz kalması halkın FY'ne olan güvenini sarsmış bu durumda HAMAS'a olan destek daha da artmıştır. HAMAS ile FY arasında yaşanan gerginliklerin zaman zaman şiddetlenmesi iki kesim arasındaki uçurumu derinleştirmektedir. Bu durum en çok İsrail'in işine yaramaktadır. Kendi içinde birleşemeyen bir Filistin hiçbir zaman İsrail karşısına güç birliği kurup hak arayamazdı.

Filistin sorununun temeli çalışmamızın giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi İsrail'in Filistin topraklarına yerleşmek için sorunu küçük parçalara ayırıp istediği sonucu elde etmek için her türlü yola başvurması gerçeğine dayanmaktadır. BM kararlarının hiçbirine riayet etmeyen İsrail ne işgal ettiği topraklardan çekilmeyi ne inşasını hızla devam ettiği Yahudi yerleşim yerlerinin yapımının durdurulması ne de BM'nin tüm itirazlarına rağmen inşa ettiği utanç duvarının yapımını durdurmuştur.

Filistin Sorununun bir türlü çözüme ulaşamamasının önündeki en büyük engel olarak HAMAS'ı gösteren İsrail, sorunun asıl kaynağını teşkil etmektedir. Batı Şeria'da yerleşim yeri kurmaktan vazgeçmeyen İsrail, sorunu daha da karmaşık hale getirmektedir. Uluslararası güçlerin ön gördüğü çift devletli çözüm sistemi İsrail'in duvar inşası ve açtığı yerleşim yerlerine yenilerini eklemesi ile bu sistemin uygulanabilmesini nerdeyse imkansız hale getirmektedir. Filistin toprakları üzerinde iki devlet kurulsa bile İsrail'in Filistin'de inşa ettiği yerleşim yerleri kurulacak olan Filistin Devletini kantonlara bölecektir. İsrail'in barış görüşmelerinde bahsettiği Filistin Devletine kısaca bakalım: Kendi Hava sahası olmayan, ordusu olmayan, toprak bütünlüğü olmayan bir yerden diğerine geçişin bypass adı verilen yollardan İsrail'in kontrolünde olduğu, serbest dolaşımın olmadığı, mültecilere dönüş imkanı vermediği gibi mağduriyetlerinin herhangi bir şekilde giderilmediği, izinsin olarak Filistin içine yapılan Yahudi yerleşim yerlerine dokunulmayan bir devleti Filistin

halkının önüne barış görüşmelerinde koyup kabul edilmediğinde ise barışı istemeyen taraf olarak itam edilmektedir.

Sonuç olarak HAMAS, Filistin sorununun çözümünde muhatap alınmadan sorunun çözülemeyeceğini başta İsrail olmak üzere Ortadoğu dörtlüsüne kabul ettirmiştir. Filistin siyasetinin belirleyici aktörlerinin başında gelen HAMAS tüm şiddet ve baskılara rağmen kendini Filistin halkı nezdinde çözümün bir parçası, uluslararası literatürde ise marjinal şiddete meyilli bir örgüt olarak tanımlansa da Filistin sorununun çözümü için vazgeçilmez ve kalıcı bir barışın anahtarı kılmayı başarabilmiştir.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Ahcar, Gilbert. Noam Chomsky. *Tehlikeli Güç*, İthaki Yayınları, İstanbul 2007.
- Arı, Tayyar. *Geçmişten Günümüze Orta Doğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayıncılık, İstanbul 2004.
- Armaoğlu, Fahir. *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, 5. Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988.
- Armaoğlu, Fahir. *Filistin Meselesi Ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1991.
- Azzam, Abdullah. *Filistin İslami Direniş Hareketi HAMAS*, (çev. Ahmet Varol), Ravza Yayınları, İstanbul 2009.
- Bayraktar, Bora. *A'raf: Oslo Barışı'ndan El Aksa intifadasına Ortadoğu*, Aykırı Yayıncılık, İstanbul 2003.
- Bayraktar, Bora. *HAMAS*, Karakutu Yayınları, İstanbul 2007.
- Bayraktar, Bora. *Oslo Barış Süreci, İsrail-Filistin Barış Görüşmeleri 1991-2000*, Küre Yayınları, İstanbul 2013.
- Boran, Yıldırım. *Ortadoğu'da Direniş*, Siyah Beyaz Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2011.
- Bozkurt, Celil. *Türk Kamuoyunda Filistin Problemi İlk Arap-Yahudi Çatışmaları (1920-1939)*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Budaklar, Harun. *Diriliş Parolası Gazze*, Cihan Yayınları, İstanbul 2014.
- Chomsky, Noam. *Yeni Dünya Düzeninde Yalanlar Gerçekler*, Sarmal Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- Cramer, R. Ben. *İsrail Nasıl Kaybetti*, (çev. Özkan Özdem), Pegasus Yayınları, İstanbul 2006.
- Cypel, Sylvain. *Duvarlar Arasında Çıkmazdaki İsrail Toplumu*, (çev. Burcu Çekmece), Arkadaş Yayınevi, Ankara 2011.
- Çelik, Harun. *İşgalci*, İskenderiye Kitaplığı Yayınları, Ankara 2008.
- Çelikkol, A. Oğuz. *One Minute'ten Mavi Marmara'ya Türkiye-İsrail Çatışması*, Doğan Egmont Yayıncılık, İstanbul 2014.

- Çubukçu, Mete. *Bizim Filistin, Bir Direnişin Tarihçesi*, Metis Yayınları, İstanbul 2014.
- Dalar, Mehmet. *Gazze Savaşı: Filistin Direnişi, İsrail Yayılmacılığı, Uluslararası Hukuk*, Dora yayıncılık, Bursa 2009.
- Dedeoğlu, Beril; Ülke Arıboğan, Gülden Ayman. *Uluslararası ilişkiler sözlüğü*, (der. Faruk Sönmezoglu), Der Yayınları, İstanbul 2000.
- Demirel, Emin. *Dünya'da Terör*, 5. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Demirel, Emin. *Kaynayan Dünya*, GHMD Yayınları, İstanbul 1997.
- Demirer Yücel; Sibel Özbudun. "İsyanın Adı Filistin İntifada Kazanacak!", (der. Mehmet A. Civelek, Salih Çevikarslan, Temel Demirer), *Küçük Generaller'in İsyanı (Ya da Ortadoğu'nun Filistin'i)*, (içinde), Ütopya yayınları, Ankara 2002.
- Demirer Yücel; Sibel Özbudun. "İsyanın Adı: Filistin İntifada Kazanacak!", (der. Edward Said), *Bariş Süreci Çifte Standarttan İbaret*, (içinde), (çev. Cahide Sarı), Ütopya Yayınları, Ankara 2002.
- Dinç, Mehmet Şefik. *Kanlı Mavi Marmara*, 2. Baskı, Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Ebu Amr. Zeyyad. *Batı Şeria ve Gazze'de İslami Direniş, HAMAS ve İslami Cihad*, (çev. İslam Özkan), Ekin Yayınları, İstanbul 1998.
- Engin, Vahdettin. *II. Abdülhamit ve Dış Politika*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2005.
- Erdin, Murat. *Hizbullah ve HAMAS*, 2. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2002.
- Ertosun, Erkan. *Filistin Politikamız Camp David'den Mavi Marmara'ya*, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2013.
- Evsal, Vedii. *Ortadoğu'da oruçlu günler savaşı*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1975.
- Garaudy, Roger. *İsrail, Mitler ve Terör*, (çev. Cemal Aydın), Pınar Yayınlar, İstanbul 1996. <<http://vho.org/aaargh/turk/RGmitler.pdf>>, [Erişim: 11. 11. 2016].
- Göze, Ergun. *Theodor Herzl'in Hatıraları Ve Sultan Abdülhamit*, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1995.
- Gresh, Alain; Dominique Vidal. *Ortadoğu: Mezopotamya'dan Körfez Savaşı'na*, (Çev. Hamdi Türe), Alan Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Halloum, Ribhi. *Belgelerle Filistin Dün Bugün Yarın*, Alan Yayıncılık, İstanbul 1989.

- Heykel, M. Hasaneyn. *1973 Arap-İsrail savaşı ve Ortadoğu*, (çev. Melek Ulagay-Nakiye Boran), Üçüncü Dünya Yayınları, İstanbul 1977.
- Hirsch, Ellen. *İsrail'in Gerçekleri*, İsrail Enformasyon Merkezi, Hamakor Press, Kudüs 1997.
- Hollstein, Walter. *Filistin Sorunu Filistin Çatışmasının Sosyal tarihi*, (çev. Cemal A. Ertuğ), Yücel Yayınları, İstanbul 1975.
- Ian, Black; Morris Benny. *İsrail'in Gizli Savaşları: İsrail İstihbaratının Tarihi*, (çev. Enver Günsel), Pegasus Yayınları, İstanbul 2011.
- İyad, Ebu. *Vatansız Filistinli: Eric Rouleau ile konuşmalar*, (çev. Aydın Emeç), Hürriyet Yayınları, İstanbul 1979.
- Jaber, Kamel Abu. *Arap Baas Sosyalist Partisi*, (çev. Ahmet Ersoy), Altınok Matbaası, Ankara 1970.
- Kafka, Franz. *Aforizmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (çev. Osman Çakmakçı), İstanbul 2010.
- Kapeliouk, Amnon. *Yenilmez Arafat*, (çev. G. Demet Lüküslü), İmge kitabevi Yayınları, Ankara 2008.
- Karaman, M. Lütfü. *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*, İz Yayıncılık, İstanbul 1991.
- Karasapan, Celal Tefvik. *Filistin ve şark-ül Ürdün*, Cilt: I, Ahmet İhsan Basımevi, İstanbul 1942.
- Keleşoğlu, Erhan. *İsrail Yurttaşı Filistinliler: Yurttaşlık, Kimlik, Siyaset*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul 2014.
- Kepel, Gilles. *Cihad: İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*, (çev. Haldun Bayrı), Doğan Yayınları, İstanbul 2001.
- Kissinger, Henry. *Diplomasi* (çev. İbrahim H. Kurt), 2.baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 2000.
- Koestler, Arthur. *Promise and Fulfillment, Palestine 1917-1949*, Macmillan Company, New York 1949.

- Kuzu, Ali. *Dünyanın en acımasız istihbarat örgütü MOSSAD*, Kariyer Yayıncılık, İstanbul 2010.
- Kürkçüoğlu, Ö. Edip. *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*, Barış Kitapevi, Ankara 1972.
- Littell, Robert. *Bir Politikayla Söyleşi Simon Peres*, (Çev. Nihal Önal), Milliyet Yayınları, İstanbul 1998.
- Mahnaimi, Uzi; Bassam Ebu Şerif. *Ateşle Sınandılar*, (Çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Milliyet Yayınları, İstanbul 1999.
- Mercan, M. Hüseyin (koor), *Birleşmiş Milletler Zemininde Filistin Meselesi: Birleşmiş Milletler Konseyi Kararları: 1948-2011*, (Çev. Malik Yavuz), Filistin Platformu İmar ve Dayanışma Derneği, İstanbul. 2012.
- Olgun, Meliha. *Mavi Marmara'da Neler Oldu?* Turkuvaz Yayınları, İstanbul 2010.
- Öke, Mim Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1923)*, 2.Baskı, Kırmızı Kedi Yayınları, İstanbul 2011.
- Öke, Mim Kemal. *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar: İhanetler... Komplolar... Aldanmalar...*, 3. Baskı, Çağ Yayınları, İstanbul 1991.
- Öke, Mim Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1880-1914)*, Üçdal Neşriyat Yayınları, İstanbul 1982.
- Öner, Ali. *Çatışmalar ve Görüşmeler Sarmalında Filistin-İsrail*, İlimyurdu Yayıncılık, İstanbul 2012,
- Öner, Ali. *Dünden Bugüne Filistin*, Ekin Yayınları, İstanbul 2006.
- Özdemir, Hüseyin. *Abdülhamid'in Filistin Çılgılığı*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010.
- Özmen, Süleyman. *Orta Doğuda Etnik, Dini Çatışmalar ve İsrail*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Pappe, Ilan. *Modern Filistin Tarihi*, (çev. Nuri Plümer), Phoenix Yayınevi, Ankara 2007.
- R. Taylor, Alan. *İsrail'in doğuşu*, (çev. Mesut Karaşahan), 3. Baskı, Pınar Yayınları, İstanbul 2001.
- Rantisi, Abdülaziz. *Hatıralar*, (ed. Amir Şemah), (çev. Mehmet Cömert), 2.Baskı, Dua Yayıncılık, İstanbul 2007.

- Said, Edward. *Filistin sorunu*, (çev. Alev Alatl), Pınar Yayınları, İstanbul 1985.
- Sait, Edward. *Oslo'dan Irak'a yol Haritası*, (çev. Murat Uyrkulak), *Agora Kitaplığı*,
- Schneer, Jonathan. *Balfour Deklarasyonu*, (çev. Ali Cevat Akkoyunlu), Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2011.
- Seydi Süleyman; Can Deveci (ed.). “*Araf'taki Filistin*”, (der. Halil Erdemir), *Arap-İsrail Savaşları*, (içinde) 2014.
- Süer Berna; Ayşe Ömür Atmaca. *Arap-İsrail Uyuşmazlığı*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara.
- Şen, Sabahattin. *Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1993.
- Turan, M. İbrahim. “*Filistin Çıkmazdan Çözüme*”, (der. Yunus Sönmez, Ömer F. Kalaycı), *1990 Sonrası Dönemde Ortadoğu Barış Süreci'ne Bakış*, (içinde), Küre Yayınları, İstanbul 2003.
- Turan, Ömer. *Medeniyetlerin Çatıştığı Nokta Ortadoğu*, Acar Matbaacılık, İstanbul 2003.
- Turan, Sefer. *Allah'a Ismarladık Kudüs*, Pınar Yayınları, İstanbul 2005.
- Turki, Fawaz. *Filistin sürgünü Bir Mültecinin Anıları*, (çev. Selahattin Erkanlı ve Nurettin el-Hüseyni), Metis Yayınları, İstanbul 1986.
- Türkol, Berkay Said. *Bedelin Kan İle Ödendiği Topraklar: Ölüm Bataklığı Ortadoğu*, Kariyer Yayınları, İstanbul 2010.
- Uğur, Ali. *Dünya Gündemindeki İsrail*, 4. Baskı, Burak Yayınları, İstanbul 1998.
- Yaraş, Dilek. *Kır Zincirlerini Mavi Marmara*, Haber Ajanda Yayınları, Ankara 2012.
- Yılmaz, Sait. *21. Yüzyılda Güvenlik ve İstihbarat*, Alfa Kitabevi, İstanbul 2006.

DERGİ VE MAKALELER

- Abu Amir, Adnan. “Gazze Savaşı: Başlangıçlar Ve Sonuçlar”, <[http://www. aljazeera. com. tr/gorus/gazze-savasi-baslangiclar-ve-sonuclar](http://www.aljazeera.com.tr/gorus/gazze-savasi-baslangiclar-ve-sonuclar)>, [Erişim: 04. 02.2017].
- Abu-Amr, Ziad. “HAMAS: a Historical and Political Background”, *Journal of Palestine Studies*, Vol. 22, No. 4, Summer, 1993. <[http://blogs. brandeis. edu/siis/files/2014/04/ZiadHAMAS. pdf](http://blogs.brandeis.edu/siis/files/2014/04/ZiadHAMAS.pdf)>, [Erişim: 03. 04. 2016].
- Acar, Sezai. “Filistin’de İngiliz Manda Dönemi (1922-1939)”, *Kudüs Dergisi*, Sayı: 2, 2003.
- Açıklan, Serpil. <[http://www. usak. org. tr/tr/usak-analizleri/orta-dogu/gazze-saldirilari-sonrasi-arap-baris-plani-mumkun-mu?](http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/orta-dogu/gazze-saldirilari-sonrasi-arap-baris-plani-mumkun-mu?)>, [Erişim: 01. 03. 2016].
- Ahmed, Nafeez. “IDF's Gaza assault is to control Palestinian gas, avert Israeli energy crisis” <[https://www. theguardian. com/environment/earth-insight/2014/jul/09/israel-war-gaza-palestine-natural-gas-energy-crisis](https://www.theguardian.com/environment/earth-insight/2014/jul/09/israel-war-gaza-palestine-natural-gas-energy-crisis)>, [Erişim: 04.02.2017].
- Aksar, Yusuf. “Birleşmiş Milletler Palmer (Mavi Marmara) Raporu ve Uluslararası Hukuk” *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 33 Bahar 2012. <[http://www. uidergisi. com. tr/wp-content/uploads/2014/12/Birlesmis-Milletler-Palmer. pdf](http://www.uidergisi.com.tr/wp-content/uploads/2014/12/Birlesmis-Milletler-Palmer.pdf)>, [Erişim: 05. 03. 2017].
- Amayreh, Khalid. “Hopeful but Sceptial”, *Al-Ahram Weekly*, S: 822, 30 Kasın-6 Aralık 2006. <[http://weekly. ahram. org. eg/Archive/2006/822/re82. htm](http://weekly.ahram.org.eg/Archive/2006/822/re82.htm)>, [Erişim: 15. 09. 2016].
- Assad, Samar. “The Palestinian Unity Government: An Opportunity for U. S. Diplomacy”, <[http://www. miftah. org/Display. cfm?DocId=12996&CategoryId=5](http://www.miftah.org/Display.cfm?DocId=12996&CategoryId=5)>, [Erişim:20. 09. 2016].
- Ayhan, Veysel. “HAMAS: Filistin Direnişinde Politik İslam”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:1, Sayı: 1, Temmuz 2009. <[http://www. orsam. org. tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel. pdf](http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20091016_veysel.pdf)>, [Erişim: 03. 04. 2016].
- Ali Balcı, “*Filistin 2005*”, <[http://ormer. sakarya. edu. tr/uploads/files/04_filistin_2005. pdf](http://ormer.sakarya.edu.tr/uploads/files/04_filistin_2005.pdf)>, [Erişim: 10.09.2017].

- Bazian, Hatem. “İngilizlerin Kudüs İşgaline Bugünden Bakış”,
<<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/ingilizlerin-kudus-isgaline-bugunden-bakis>>,
[Erişim: 15.10.2015].
- Bozkurt, Abdülgani. “Gazze’de Motivasyonun Kaynağı ve Son Gelişmelerin Gazze’ye Etkileri” *Ortadoğu Analiz Dergisi*, cilt: 5, sayı: 54, Haziran 2013. <<http://www.orsam.org.tr/files/OA/54/8abdulganibozkurt.pdf>>, [Erişim: 03. 02. 2017].
- Brahm, Eric; Heidi Burgess. “Shuttle Diplomacy”,
<<http://www.beyondintractability.org/essay/shuttle-diplomacy>>, [Erişim: 28.04.2017]
- Cambanis, Thanassis. “Letter From Gaza: HAMAS the Opportunist”, <<https://www.foreignaffairs.com/articles/middle-east/2010-06-18/letter-gaza-HAMAS-opportunist>>, [Erişim: 20. 09. 2016].
- Cook, Jonathan. “The Trap Of Recognising Israel”, <<https://electronicintifada.net/content/trap-recognising-israel/6604>>, [Erişim: 09. 09. 2016].
- Coşkun, Gamze; Osman B. Dinçer. “İşgalin Bir Diğer Adı: Yahudi Yerleşimleri”, *USAK Ortadoğu ve Afrika Araştırmaları Merkezi*, Ağustos 2010.
- Çetin, Selvet. “Palmer Raporu: BM Gözetiminde Hukuk İstismarı”, <<http://sde.org.tr/tr/authordetail/palmer-raporu-bm-gozetiminde-hukuk-istismari/961>>, [Erişim: 05. 03. 2017].
- Çubukçu, Mete. “HAMAS: İşgal Altındaki Toprakların Gerçeği”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 140, Aralık 2000.
- Çubukçu, Mete. “Ortadoğu'da Barış? Yol Haritası Kanla Çizilmez”, *Birikim Dergisi*, Haziran-Temmuz 2003.
- Döner Ayhan, “Tarihsel Süreç İçerisinde İsrail Devlet Modelinin Ortaya Çıkışı”, <<http://eski.ertzincan.edu.tr/birim/HukukDergi/makale/1997-2.pdf>> (09.09.2015).
- Fallaci, Oriana. “Ariel Sharon Röportajı”, <http://elpais.com/diario/1982/09/02/internacional/399765602_850215.html>, [Erişim: 12.12.2016].

- Güney Erol, “Annapolis Konferansı Belirsizliklere Son Verebilir”, <<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/738-Annapolis-Konferansi-belirsizliklere-son-verebilir.aspx>>, [Erişim: 04.03.2016].
- Güney, Erol. “Annapolis Konferansı’nın Düşündürdükleri”, <<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/743-Annapolis-Konferansinin-dusundurdukleri.aspx>>, [Erişim: 04.03.2016].
- Haddad, Toufic. “Behind the HAMAS-Fatah Conflict: Is Gaza Headed for a Civil war?”, <http://socialistworker.org/2007-1/614/614_04_Gaza.shtml>, [Erişim: 10. 09. 2016].
- Haddad, Toufic. “What Set the Stage for HAMAS’ Victory?”, <http://socialistworker.org/2006-1/574/574_04_HAMAS.shtml>, [Erişim: 13. 04. 2016].
- Hilal, Jamil. “HAMAS’s Rise as Charter in the Polls:1994-2005”, *Journal of Palestine Studies*, Vol: 35, No: 3, Spring 2006. <<http://www.palestine-studies.org/jps/abstract/41708>>, [Erişim: 10. 04. 2016].
- Katman, Filiz. HAMAS: Bir Terörist Örgütün Siyasal Partileşmesi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2010, Kara Harp Okulu, Ankara.
- Kalender, Hüseyin. “Şehit Abdülaziz Rantisi”, *Nebevi Hayat Dergisi*, s: 12, Kasım 2013.
- Karagöz, Ümran. “AKP Dönemi Türkiye-İsrail İlişkileri ve İlişkilerin Tarihsel Arka Planı”, <http://sbe.kocaeli.edu.tr/dosyalar/kongre4_tum.pdf>, [Erişim: 02. 02. 2017].
- Karagüzel, Ö. Faruk. “11 Eylül ve Bush Doktrininin Sürekliliği” <http://www.academia.edu/4170733/11_Eyl%C3%BCl_ve_Bush_Doktrininin_S%C3%BCreklili%C4%9Fi>, [Erişim: 01. 03. 2016].
- Karahan, Hatice. “Gazze Katliamı: İsrail’in Enerji Hattı Operasyonu”, <<http://www.yenisafak.com/hayat/gazze-katliami-israilin-enerji-hatti-operasyonu-670904>>, [Erişim: 04. 02.2017].
- Kasalak, Kadir. “İngilizlerin Filistin Politikası Ve Filistin Mandası”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:25, 2016.

- Kazanç, Zeynel Abidin. “İsrail Dosyası: İsrail’in Devlet Olma Süreci”, <<https://stratejisite.wordpress.com/2016/02/14/israil-dosyasi-israilin-devlet-olma-sureci/>> (22.02.2016).
- Kıyak, Raşit. “Eisenhower Doktrini ve Türkiye” <<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=389245>> (01.02.2016)
- Klein, Menachim. “HAMAS in Power”, *Middle East Journal*, Vol: 61, No: 3, Summer 2007. <<http://www.offiziere.ch/wp-content/uploads/2007-4330419.pdf>>, [Erişim: 10. 09. 2016].
- Kodaman, Timuçin; Esmen Saraç. “HAMAS (Hareket-ül Mukaveme-ul İslamiye- İslami Direniş Hareketi)”, <http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/timucin_kodaman_esma_sarac.pdf>, [Erişim: 12. 11. 2106].
- Köprülü, Ali. “Enver Sedat Döneminde Mısır-İsrail İlişkileri (1970-1981)”, <http://tid.ege.edu.tr/dosyalar/V_1990/TIDV-1990-07.pdf>, [Erişim: 10. 11. 2016].
- Kulu, M. Mustafa. “İsrail Seçim kampanyalarında II. Gazze Savaşı”, <<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/3382?s=orsam|turkish>>, [Erişim: 03. 02. 2017].
- İslamoğlu, Mustafa. “*Yahudi Beşeri ve Teolojik Tarihine Dair*”, <<http://www.angelfire.com/wy/yaw/Askenaz/askenaz.html>>, [Erişim: 08.09.2017].
- Oruç, Haydar. “Mescid-i Aksa: Tarihi, Statüsü Ve Güncel Gelişmeler”, <www.academi.edu/19692399/Mescid-i_Aksa_Tarihi_Statusu_ve_Güncel_Glişmler> (01.07.2016)
- Özcan, Emine Sonnur. “İşgal, Manda, Yahudi Göçleri ve Filistin”, <<http://www.adaletedavet.com/isgal-manda-yahudi-gocleri-ve-filistin-meraklisi-icin-filistin-in-kisa-tarihi-/>> (15.10.2015).
- Özdemir, Atasay. “HAMAS (Hareket-ül Mukavemet-ül İslamiye) Üzerine Bir Değerlendirme”, <http://www.msu.edu.tr/GuvenlikStratejileriDergisi/dokuman/GSD_2/GSD_2_Art_3_122005.pdf>, [Erişim: 13. 11. 2016].

- Özpek, B. Bilgehan. “En Uzun On Yıl: 11 Eylül Sonrası Ortadoğu”, *Ortadoğu Etütleri*, Cilt:3, No:2, Ocak 2012, < <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/209670>>, [Erişim: 10.09.2017].
- Öztürk, T. Ersoy. “Filistin’de Tek Devletli Çözüm: Bir Mülhaza” *BİLGESAM*, Temmuz 2012, <<http://www.bilgesam.org/incele/1117/-filistin%E2%80%99de-tek-devletli-cozum--bir-mulahaza/>>, [Erişim: 04. 04. 2017].
- Öztürk, Tuğçe Ersoy. <http://www.academia.edu/1780456/Filistin-%C4%B0srail_Sorunu_%C3%87%C3%B6z%C3%BCm_S%C3%BCreci_Arap_Bar%C4%B1%C5%9F_Giri%C5%9Fimi_ve_%C3%87%C4%B1kmazlar%C4%B1>, [Erişim: 01. 03. 2016].
- Parry, Nigel. “Palestine on The Brink of Civil War?”, <<https://electronicintifada.net/content/palestine-brink-civil-war/6613>>, [Erişim: 10. 09. 2016].
- Rakipoğlu, Mehmet. “Gazze ve Filistin’in Geleceği”, <<http://academidea.com/gazze-ve-filistin-gelecegi/>>, [Erişim: 02. 02. 2017].
- Robinson, Glenn. “HAMAS as Social Movement”, <<http://www.eden.rutgers.edu/~spath/385/Readings/Robinson%20-%20HAMAS%20as%20Social%20Movement.pdf>>, [Erişim: 10. 03. 2017].
- Schanzer, Jonathan. “HAMAS vs. FATAH: The Struggle For Palestine” St. Martin’s Press, New York, 2008. < <http://www.thedivineconspiracy.org/Z5232F.pdf>>, [Erişim: 04.04.2017].
- Signoles, Aude. “Filistin’de Belediyecilik: HAMAS, Filistin Yönetimi ve İsrail”, *Ortadoğu Analiz Dergisi*, Cilt: 2, sayı: 13, Ocak. <http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Etkinlikler/Dosyalar/2010110_aude.13.pdf>, [Erişim: 04. 04. 2016].
- Solak, Nurcan. “Filistin’de İşgalin ve Direnişin Tarihçesi”, <<http://www.enfal.de/yak14.htm>> (15.10.2015).
- Steinbach, Udo. “Gazze – Eriha Antlaşması”, *Avrasya Dosyası*, Sonbahar, Cilt: 1 Sayı: 3, 1994.
- Sümer, Vakur. “Türkiye-İsrail Uzlaşısının Su Boyutu”, <<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4732?s=guvenlik%7Cturkish>>, [Erişim: 10. 03. 2017].

- Şahin, İsmail; Cemile, Şahin; İsmail, Şükür. “Ortadoğu’da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı:38, Autumn II 2015. <http://www.jasstudies.com/Makaleler/1500154802_18-Yrd.-Do%C3%A7.-Dr.-%C4%B0smail-%C5%9EAH%C4%B0N.pdf> [Erişim: 15.10.2015]
- Taymaz, Erol. “Anayurda Dönüş Hareketleri: Yahudiler, Filistinliler, Çerkezler”, *Kafkas Dernekleri Federasyonu*, <<http://kaffed.org/bilgi-belge/donus/item/243-anayurda-donus-hareketleri-yahudiler-filistinliler,-cerkesler.html>>, [Erişim: 28.04.2017].
- Turan Çiçek, “Altı Gün Savaşı: Tarihe Geçen Hava Harekatı”, *Hava Harp Okulu Komutanlığı*, Mayıs İstanbul 2014.
<File:///C:/Users/win7/Downloads/Altı_Gun_Savasi.pdf> [01.02.2016].
- Tür, Özlem. “Haled Meşal’in Gazze Ziyareti”, <<http://www.orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/3412?s=orsam%7Cturkish>>, [Erişim: 03. 02. 2017].
- Uğurlu, Fuat. “Netanyahu’nun Yahudilere Çağrısı ve Aliyah Bet Programı”, <<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/fuat-ugur/584313.aspx>>, [Erişim: 02.02.2017].
- Usher, Graham. “HAMAS Risen” *Middle East Report*, Sayı: 238, Spring 2006. <<http://www.merip.org/mer/mer238/HAMAS-risen>>, [Erişim: 09. 09. 2016].
- Ulutaş, Ufuk; Selin M. Bölme. “Filistin’de Siyasi Aktörler ve Partiler”, <<http://file.setav.org/Files/Pdf/filistin%E2%80%99de-siyasi-aktorler-ve-partiler.pdf>>, [Erişim: 09.09.1017].
- Uzunpınar, E. Faruk. “Gazze Savaşı/Dökme Kurşun Operasyonu”, <<https://www.emirfarukuzunpinar.com/single-post/2017/01/03/GazzeSava%C5%9F%C4%B1-D%C3%B6kme-Kur%C5%9Fun-Operasyonu>>, [Erişim: 02. 02. 2017].
- Yenigün, H. İbrahim. “Gazze’nin trajedisi”, *Orsam Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi*, Sayı: 8 Temmuz 2014. <<http://www.orsam.org.tr/files/Degerlendirmeler/8/8tr.pdf>>, [Erişim: 04. 02. 2017].
- Yıldırımoglu, Murat. “Arapların (Kısmen de Olsan) Kazandığı Tek Savaş: Yom Kippur”, <<http://muratyildirimoglu.com/makaleler/yomkippur.htm>>, [Erişim:10.09.2017].

Yılmaz, İbrahim. “1967 Arap-İsrail Savaşı (6 Gün Savaşları)”, < <http://ibocan.net/1967-arap-israil-savasi-6-gun-savasi/>> (01.02.2016).

YARARLANILAN WEB SAYFALARI

<<http://www.aljazeera.com.tr/haber/israil-turkiyeden-ozur-diledi>>, [Erişim: 05. 03. 2017].

<http://www.ntv.com.tr/turkiye/mavi-marmara-kanli-giysilerle-dondu_LbIYggHnkaR1NqSQKxU6g>, [Erişim: 05. 03. 2017].

<<https://imeu.org/article/50-days-of-death-destruction-israels-operation-protective-edge>>, [Erişim: 04. 02. 2017].

<<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-28439404>>, [Erişim: 04. 02. 2017].

<<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=1244&s=orsam%7Cturkish>>, [Erişim: 04. 02.2017].

<<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1597183-israil-gazzedden-2-270-fuze-atildi-3-sivil-hayatini-kaybetti>>, [Erişim: 04. 02.2017].

<<http://ajansesenler.com/index.php/18-tuerkiye-haberleri/804-gazzedeki-ykmn-korkunc-bilancosu.html>>, [Erişim: 03. 02. 2017].

<http://www.iyibilgi.com/haber.php?haber_id=333036>, [Erişim: 03. 02. 2017].

<<http://www.aljazeera.com.tr/haber/gazze-gece-boyunca-bombalandi>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

<<https://www.ihh.org.tr/haber/dokme-kursun-operasyonu-1991>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

<<http://www.gazetevatan.com/israil-in-gazze-ye-yonelik-dokme-kursun-operasyonu-nun-8-yili-1022638-dunya/>>, [Erişim: 02. 02. 2017].

<<http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=625&s=orsam%7Cturkish>>, [Erişim: 15. 09. 2016].

<http://www.salom.com.tr/haber-84581-askenaz_yahudileri_tarihi.html> [Erişim: 08.09.2017].

<File:///C:/Users/win7/Downloads/Sykes-Picot_Antlasmasi_Sykes_Picot_Agree%20(1).pdf>, [Erişim:15.10.2015].

- <<http://onedio.com/haber/adim-adim-15-maddede-filistin-sorunu-340224>>, [Erişim: 22.02.2016].
- <<http://www.palestineremembered.com/Acre/Palestine-Remembered/Story559.html>>, [Erişim: 25.02.2016].
- <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/programmes/hardtalk/3639093.stm>>, [Erişim: 04.04.2016].
- <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2011/08/110829_nine_eleven_conspiracy.shtml>, [Erişim: 29.02.2016].
- <<http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/world/IPI-English.pdf>>, [Erişim: 02.03.2016].
- <<http://transparency.aljazeera.net/en/projects/thepalestinepapers/201218225348796889.html>>, [Erişim: 01.03.2016].
- <<http://home.arcor.de/filistin/barissureci/ikinciintifada/yolharitasi/yolharitasi.html>>, [Erişim: 02.03.2016].
- <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213146.asp#BODY>>, [Erişim: 03.03.2016].
- <http://www.ntv.com.tr/dunya/HAMAS-arap-birliginin-planina-karsi,8nWASDu36kG5Xy7uNFt6JA?_ref=infinite>, [Erişim: 02.03.2016].
- <<http://www.habervitrini.com/dunya/iste-ortadogu-yol-haritasinin-ana-hatlari-86999/>>, [Erişim: 03.03.2016].
- <<http://www.umutfmforum.com/dort-soruda-annapolis-toplantisi-t17093.0.html;wap2=>>, [Erişim: 04.03.2016].
- <http://www.ydh.com.tr/HD4077_HAMAS--bari-israille-iliskileri-normallestirmeyin-.html>, [Erişim: 04.03.2016].
- <<http://bdsturkiye.org/filistin/filistin-direnis-tarihi-ikinci-intifada/>>, [Erişim: 04.03.2016].
- <<http://www.islamidusunce.net/forum/index.php?topic=2359.0;wap2=>>, [Erişim: 04.03.2016].
- <<http://www.dw.com/tr/%C5%9Feyh-ahmed-yasin-kimdir/a-2526862>>, [Erişim: 13.3.2016].
- <http://www.salom.com.tr/haber-61638-Iki_anket_ve_dusundurdukleri.html>, [Erişim: 04.03.2016].

- <http://www.salom.com.tr/haber-95889-gazze__ambargosu__gercegi.html>, [Erişim: 10.01.2016].
- <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271250850r5599.Annapolis__Oncesi_ve_Sonrasi.pdf>, [Erişim: 13.03.2016].
- <<http://setav.org.tr/secimler-sonrasi-filistin/yorum/549>>, [Erişim: 09.07.1016].
- <<http://www.hurriyet.com.tr/sandiktan-HAMAS-cikti-3846132>>, [Erişim: 09.07.1016].
- <<http://bianet.org/bianet/siyaset/73884-filistin-secimlerini-HAMAS-kazandi>>, [Erişim: 09.07.1016].
- <<https://www.ihh.org.tr/arsiv/uploads/2012/gazzerapor2012.pdf>>, [Erişim: 10.03.1017].
- <<http://t24.com.tr/yazarlar/burak-cop/hanzala-ne-zaman-yuzunu-donecek,5425>>, [Erişim: 20.03.2017].
- <<http://www.gzt.com/hayat/48-yildir-10-yasinda-olan-cocuk-hanzala-2603619>>, [Erişim: 20.03.2017].
- <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/427783.Asp>>, [Erişim: 13.03.2016].
- <<http://www.vahdet.info.tr/filistin/dosya2/0564.html>>, [Erişim: 03.03.2016].
- <<http://marksist.net/GUN/Filistin.htm>>, [Erişim: 09.07.1016].
- <<http://arsiv.marksist.org/tarihte-bugun/4134-8-temmuz-1937-filistin-bolunmesini-oneren-peel-raporu-yayinlandi>> (01.02.2016).
- <<http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=4921>>, [Erişim: 12.04.2016].
- <<http://www2.tbmm.gov.tr/d26/1/1-0754.pdf>>, [Erişim: 05.03.2017].
- <<http://www.oapecorg.org/Home/About-Us/History>>, [Erişim: 28.04.2017].
- <<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/filistinlilerin-ikinci-intifada-direnisi/>>, [Erişim: 10.10.2016]
- <<https://asimetriksavaslar.wordpress.com/2011/03/31/filistinde-intihar-saldirilari/>>, [Erişim: 03.03.2016].
- <<http://www.sabah.com.tr/gundem/2011/09/11/11-eylul-sonra-tarih-baska-turlu-yazildi>>, [Erişim: 29.02.2016].

- <<http://www.islamidavet.com/2013/05/04/HAMAS-arap-baris-planini-tumuyle-reddetmektedir/>>, [Erişim: 02. 03. 2016].
- <<http://www.islamidavet.com/2013/05/05/arap-baris-plani-nedir/>>, [Erişim: 01. 03. 2016].
- <<http://halkinkurtulusu.net/?p=4069>>, [Erişim: 21.02.2016].
- <<http://www.vahdet.info.tr/>>, [Erişim: 10.10.2016].
- <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213348.asp>>, [Erişim: 03. 03. 2016].
- <<http://arsiv.ntv.com.tr/news/213422.asp>>, [Erişim: 03. 03. 2016].
- <<http://www.handala.org/about/>>, [Erişim: 20. 03. 2017].
- <http://inzardergisi.com/Arsiv/inzarCD/InzarYIL_02/SAYI_05/26_HAMASinzaferi.htm>, [Erişim: 09. 07. 1016].
- <<http://arsiv.salom.com.tr/news/print/6299-Bir-yukselis-hikayesi-Aliya.aspx>>, [Erişim: 02.02.2017].
- <<https://filistinfilistin.wordpress.com/2007/03/30/filistin-hakkinda-kimlik-bilgileri-cografik-konum-sosyal-yapi-ekonomik-durum-dini-durum-egitim/>>, [Erişim: 08.09.2017].
- < <http://arsiv.salom.com.tr/news/print/1637-Amerikan-Yahudiligi-350-yasinda.aspx>>, [Erişim: 08.09.2017].
- <<http://www.e-tarih.org/sayfa.php?sfid=431>>, [Erişim: 08.09.2017].
- < <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c38/c380361.pdf>>, [Erişim: 08.09.2017].
- <<http://www.salom.com.tr/haber-90527-yahudi-soykiriminda-bir-kilometre-tasi-the-macdonald-white-paper-of-1939.html>>, [Erişim: 08.09.2017].
- < <https://www.stratejikortak.com/2016/08/israil-teror-orgutleri.html>>, [Erişim: 08.09.2017].
- < <http://www.dunyabulteni.net/haber/173583/turkiye-israil-devletini-nasil-tanimisti->>, [Erişim: 08.09.2017].
- < <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>>, [Erişim: 09.09.2017].
- < <https://interactive.aljazeera.com/ajt/palestineremix/plo.html>>, [Erişim: 09.09.2017].

- <<https://anfturkce.net/toplum-ekolojI/50-yildir-bitmeyen-savas-6-guen-savasi-91715>>, [Erişim: 09.09.2017].
- < <http://mavisayedar.blogspot.com/2013/08/fko-kara-eylul-olaylar.html>>, [Erişim: 09.09.2017].
- < <https://erdalguven.wordpress.com/2013/10/25/1206/>>, [Erişim: 10.09.2017].
- <http://www.opec.org/opec_web/en/about_us/24.htm>, [Erişim: 10.09.2017].
- < <http://medyasafak.net/haber/1581/iki-intifada-ve-uc-savas-sonrasinda-filistin-direnisi-nin-taktiklerine>>, [Erişim: 10.09.2017].
- <<http://www.yenisafak.com/dunya/gazze-ambargo-bati-seriaya-yardim-51053>>, [Erişim: 10.09.2017].
- <<https://www.haberler.com/bulut-sutunu-operasyonu-nun-yil-donumu-5309326-haberi/>>, [Erişim: 10.09.2017].
- < <http://www.aksam.com.tr/dunya/israil-ordusu-64-askerimiz-olduruldu/haber-329832>>, [Erişim: 10.09.2017].
- <<http://www.mihraphaber.com/haber/izzeddin-el-kassam-kimdir-71576.html>>, [Erişim: 10.09.2017].
- < <http://www.orsam.org.tr/files/OA/13/7roportaj.pdf>>, [Erişim: 09.09.2017].
- <<http://www.vahdet.info.tr/filistin/dosya1/0006.html>>, [Erişim: 09.09.2017].
- < <https://bianet.org/biamag/azinliklar/119894-dokme-kursun-harekati-ve-yahudiler>>, [Erişim: 09.09.2017].